


UNIVERSITEITS
9000



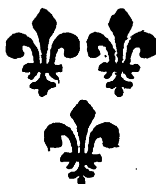
DE
ONTMASKERDE
JESUIT,
OF
De Geheime Onderrechtingen en Voorschriften dezer Societeit,

Waer by gevoegt is een Verhael van de verbanninge der Jesuiten uit Vrankrijk, en van hare herstelling.

Nevens een klaer vertoog van de gevaerlijke staetkunde dezer Paters voor alle Rijken en Staten.

Voorzien met eene Opdragt aen den tegenwoordigen Paus

BENEDICTUS DE XIII.





Gedrukt in 't Jaer 1727.

OPDRACHT

Aen den tegenwoordigen

PAUS

BENEDICTUS
DE XIII.

Hoog Eerwaarde Kerkvoogt,

HEt belge U niet, dat ik, ſonder voor af daer toe verlof verſocht te hebben, de vryheit neem uw naem aen 't voorhooft

 van

van deſe weinige bladeren te ſtel-
len. Niemant ter werelt wiſt ik
uit te denken, wien deſelve met
meerder recht ſouden kunnen toe-
geëigent worden. De Societeit
wiens ſtaetkundige geheimen en
verfoeielijke ſtreeken, uit hunne
eigene geheimſchriften alhier ont-
dekt worden, is een gedeelte van
die Kerk waer over gy de her-
derlijke opſicht aengenomen hebt.
Niemant kan deſe verborgenheit
der ongerechtigheit beter bekent
zyn dan U. Meer dan eens hebt
gy betoont uw afgryſen van hun-
ne vervloekte grontregels, en de
genegentheit die gy had om hun-
ne toomelooſe eer- en geltzucht
te breidelen, maer telkens als gy
dit voorhadt, hebt ge den voor-

namen inhoudt van dit Tractaetje bewaerheit gevonden, datſe naemelijk raedt weten om terſtont alle diergelijke voornemens te dwarsboomen, in de geboorte te ſmooren, en de uitvoering daer van te beletten. De geheele Roomſche Kerk, behalven deze Paters en hun aenhang, verheugde zich ten hoogſten over uwe verkieſing, en verwachtte niet anders van uwe onbeteuterde rontborſtigheit, dan eene beſliſſende uitſpraek over de zwevende verſchillen, volgens uwe eigen gevoelen en bevatting; maer wie heeft u den mont toegehouden en de handen gebonden? Wie anders dan dit heilloos gebroet, dat met het grootſte recht van alle voorzich-

tige Mogentheden buiten hunne Staten geweert wordt ; Gy hebt 'er de proef van gehadt , ik beroep my op uw geweten , uw inborst is ook te eerlijk dan het te willen ontveinzen. Maer is 't my geoorlofr , Groote Man! een woort voor 't algemeene best der Christenheir te spreken ? Ei laet toch uw loffelijke yver niet uitgeblust worden. Laet de begonne Kerkhervorming niet by de Paruiken en Rokken der Geestelijken berusten , maer dring verder door , ja ontlast eens (is 't mogelijk) den aerdtbodem , van zulk eenen onnutten en schadelijken ballast , de Christelijke Kerk van zulk een verderflijk onkruit. Gebruik het zwaert van Petrus

om

om zulke verrotte leden af te ſny-
den, op dat geene geſonde daer
door aengeſtoken worden. Ik gis,
geloove ik wel, de rede waerom
gy aerſelt, en den moedt opgeeft.
Gy ſiet'er geen kans toe, 't kwaet
ſchynt U ongeneeſlyk, en de vrees
die Konink Hendrik IV. bewoog
om de Jeſuiten in Vrankrijk weder
te herſtellen, weerhoudt u ook hen
al te ſeer te vertoornen, vreeſende
datſe U eens onverwacht eenen
kwaden trek zouden ſpeelen.
Maer zullen dan verheve zielen,
door eene laffe vreeſe, zig laten
af houden van de uitvoering van
loffelijke daden? Geenſins; Roei
de Jeſuiten uit, ten minſten, be-
teugel hunnen toomelozen hoog-
moedt, en uw naem (*Benedictus*)

zal noch lange na uwen doot by alle Christen Vorsten, Roomsche en Onroomsche *gezegent* zyn; En gy sult'er meer dank mede verdienen dan met het stichten en wyen van duisent Kerken en Altaren, die in 't vervolg door sulk ongediert te schandelijk ontheiligt worden. 't Zy echter verre van my U wetten en palen te willen voorschryven, Uwe groote wysheit en langduurige ondervinding in 't Kerkbestuur, sal sonder twyfel, ter rechter tyt, gepaste middelen weten te gebruiken tot best der Kerke; waer op wy het met behoorlyk ontzag en, diepen eerbied sullen laten aenkomen.



VOORBERECHT

AEN DEN

LEZER.

De ongemeene greetigheit, *waerde Lezer, waer mede, voor weinig tyts, zeeker Boekje, onder 't opschrift: Overeenstemming van de Leere der Jesuiten met die der*

Hey-

Heydenen, van 't gemeen is opgenomen en gelezen, heeft ons aengespoort om dit tegenwoordig Kabinetstukje, behelzende: de Geheime Voorschriften *en Onderrechtingen welke deze Paters geven aen de genen van hare Societeit, welke zy bekwaem oordeelen om het geheim te bewaren, en zich daer van tot best der zelve te bedienen, uit hunne* Secreta Monita *getrokken en vertaelt, onzen Landtgenoten mede te deelen, niet twyfelende of het zal ten uitersten aengenaem wezen, voornamelijk dewyl men aen de egtheit der zelve, niet kan twyfelen; gelijk ook het bygevoegde Verhael, van het verbannen der Jesuiten uit Vrankrijk, wegens den toeleg op het leven des*

Ko-

Konings Henrik de IV. met hunne kennisse en goetkeuringe door eenen van hunne leerlingen ondernomen, en van de listen waerdoor ze eindelijk hunne herstellinge in dat Koninkrijk weder hebben weten te weeg te brengen, uit een geloofwaerdig Historieschryver den Heer Thuanus getrokken zyn. Gebruik dan dit kleine Werkje tot nut van U en van uw evennaeste; leer uit de klaeuw den Leeuw kennen; wacht u, en onderrecht ook anderen dat ze zich wachten voor deze Slang onder 't gras; vergaep u aen geen Schapevacht waer onder zich een wolf verbergt, en vertrouw geen Leeuw met een Vossevel omhangen. Kunnen deze weinige blade-

ren

ren U daer toe dienen, 't zal ons van herten lief zyn, en wy zullen ons voor onzen arbeit, tot het uitgeven der zelve ten hoogsten voldaen achten. Vaer wel.

TAFEL

Van den Inhoudt dezes werks.

de

GE-



GEHEIME ONDERRECHTINGEN voor de PATERS van de SOCIETEYT.



En ſal deſe byzondere onderrechtingen ſorgvuldig gade ſlaen; en de Overſten ſullen dezelve onder haer bewaren; en alleen deelachtig maken aen eenige weynige uyt die gene, die hunne vierde profeſſie gedaen hebben: ſullende alleenlijk ſomtijds eenige dingen daeruyt meêdeelen, aen die welke niet geprofeſſijt zijn, naer mate van de voordeelen die de ſelfde aen de Societeyt zullen gedaen hebben of konnen doen, alles onder het zegel van een eeuwig ſtilzwijgen; doch echter niet, als of ſulks by de Onſen

beſchreven lagh, maer als uyt eygen ondervinding. En om dat daerdoor zomtijts verſcheyde van de geprofeſſiden van deſe geheimen kondſchap hebben; daerom heeft, al van het begin af, de Societeyt daerin voorſien, dat niemand van deſen ſig mag begeven in een andere Orden; uytgeſondert alleen in die van de Karthuyſers, om hare gedurige afgeſondertheyt van de menſchen, en onverbrekelijk ſtilzwijgen daer ſy toe gehouden zijn; het gene ons ook de H. Stoel beveſtigt heeft.

Maer noch ſorgvuldiger ſal men toeſien, dat deſe Onderrechtingen geenſins vervallen in de handen van vreemde perſoonen; want ſy ſouden die misduyden, om dat ſy ons' voornemen benijden en wangunſtig zijn: maer ſoo dit nochtans anders gebeurde (dat verre van daer moet zijn) men ſal dan lochenen, dat dit de geheimen zijn van de Societeyt Jeſu; en doen dit beveſtigen door die gene uyt de Onſen, van welke men verſekert is, dat hen die geheimen onbekent zijn: En men ſal in tegendeel voorſtellen de gemeene Regels van de Societeyt, en der ſelver Ordinantien, gedrukt of geſchreven. De Overſten ſullen ook altijt ſorgvuldiglijk en voorſichtelijk onderſoeken, of yemand van de Onſen die aen Vreinden gegeven heeft. Men ſal ook niemand, of voor zich ſelven of voor anderen, deſe Geheimen laten uytſchryven, ſonder kenniſſe van den Provinciael. Indien van yemand anders bevonden word, ſal men hem alsdan al den ſchuld op leggen, en uyt de Societeyt ſtooten.

EERSTE CAPITTEL.

Hoedanig die van de Societeyt zich moeten gedragen, als sy aenvangen zich op een nieuwe plaets neer te slaen.

OM zich bevallig en aengenaem te maken aen de Inwoonders van die Plaets, in welke men de Societeyt onlangs ontfangen heeft, sal seer dienstig wesen, dat men aen haerlieden uytlegge het oogmerk waer toe de Societeyt ingestelt is; als te weten, om niet min te besorgen de saligheyt van hunnen evennaesten, als van hun eygen selven. Daerom sal men verachtelijke diensten aengaen in de Gasthuysen: Men sal besoeken die welke van geringen staet zijn: Men sal zich bevlytigen de biechten te aenhooren van een yeder; ook tot dien eynde gaen naer wijdafgelege plaetsen: Men sal Aelmoessen versoeken voor de behoeftigen, en die selve uytreyken in 't aensien van een yeder; op dat sy, door ons exempel verwekt, tot de onsen dies te milddadiger mogen worden. Ook sullen de onsen zich tot eene uyterlijke zedigheyt gewennen soodanig, dat sy door de selfde anderen stichten: en die van de onse daer toe niet bequaem zijn, die sal men liever elders versenden.

II. CAPITTEL.

Door wat middelen men sal poogen de gemoederen in te nemen van die van de Magistrature, van de Provinciale en andere Hoven, mitsgaders van de gene die Hoofden van Souvereyne Regeeringe zijn.

TOt dese sack moet een uyterste vlijt aengewent worden. De ervarentheyt geeft ons klare getuygenis, dat de Princen, en de Grooten, en de gene die in bedieningen zijn, als dan zich genegen toonen tot geestelijke en kerkelijke Persoonen, als hunne hatelijke feyten niet swaerlijk bestraft, maer met de beste couleur verschoont worden. Dit kan men bemerken in 't Huwelijken der Princen met hun naeste bloed. Welke Huwelijken groote swarigheyt hebben, wegens de aenstotelijkheit der Gemeente, die daer door geërgert worden; als hun dunkende, dat het een ongeoorlofde sack is. Daerom, als de Princen iet sodanigs, en diergelijke saken van ergernisse, betrachten; sal men de selve, om haer gunst te gewinnen, aenmoedigen, en versekeren, dat sy tot hun voornemen genoeg geraken sullen. Men sal hen daertoe noch opdissen beweegredenen, die hare begeerte te meer ontsteken; als onder andere, dat zulk Huwelijk sal dienen tot een nader band van vriendschap, en dat ook de eere Gods daerin bevordert sal worden. Soo meê van gelijken, als een Prins yets voorneemt, het welk niet aen een yeder behaeglijk is, gelijk als hy wil beginnen te oorlogen, sal men dese sijne begeerten toevallen

en

en sijn gemoed tot ſtantvaſtigheit vermanen en aendringen; om aen onſe kant daer door vertrouwen te gewinnen tot veelerley beſtier van ſaken. Daerenboven zal men ſoo aen de Princen van 't Rijk, en aen de voornaemſte van de Regeeringe, als aen alle onderſaten, en 't gepeupel voorhouden en met redenen beveſtigen, dat ieder Onderſaet aen ſijnen Souvereyn behoort te gehoorſamen. Maer nochtans ſullen d'Onſen zich wachten iets voort te brengen in het byzonder; om de hatelijkheit van de ſaek niet op onſen hals te halen. Indien nochtans ſulks aen ons geweten wiert; ſal men alsdan te voorſchijn brengen, en daertegen opſetten onſe opentlijke ordonnantien, de welke ſulks uitdrukkelijk verbieden.

Het ſal mede grootelijks tot onſe bevordering dienen, om de innerlijkſte genegentheit van den Souvereyn te gewinnen, dat d'onſen ſomtijds tot eenige geſantſchappen gebruykt worden; of anders, dat zy hun maken Biechtvaders der Geſanten, van de Pauſen, en van de Souvereynen: waer door geen geheym aen ons verholen of verborgen zal blijven; het gene veelſints te ſtade kan komen, aen onſen Generael aengedient zijnde. Daerenboven ſullen ook aen ons gewonnen en verbonden kunnen worden, de voornaemſte vertroude vrienden van den Souvereyn, door eenige kleyne, doch aengename geſchenken, als van eenige Reliquien en diergelijken, ook door menigvuldige beſoeken en uytnoodingen op onſe Hoven, en Speelhuyſen, en door eenige aengename tractementen aldaer; ende men ſal ondertuſſen hen kunnen ondervragen naer 't humeur, en de genegentheden van den Souvereyn; op dat

men by gelegentheyt, ſonder nochtans de conſcientie en de deugt te na te komen, hare gunſt en genegenheyt ſou konnen winnen. Byaldien ſy ongetrouwt zijn, men ſal aen haer ten Huwelijk voorſtellen ſoodanige, die met hunne Ouders d'onſen toegedaen zijn: en men ſal deſe voorgedragene aen den Prins afſchilderen, met die coleuren van lof en grootmakinge, met de welke hy de ſelfde ſou wenſchen begaeft te weſen. Want in dier voegen ſal 't geſchieden, dat wy lieden door de vrouwen ons ook die gene tot vrienden maeken ſullen, die te vooren van ons vervreemt en afgekeert waren: gelijk de ondervinding ons klaerlijk heeft aengeweſen, door de verbinteniſſen van 't huys van Ooſtenrijk aen de Kroonen van Poolen, Vrankrijk, en aen verſcheyde Hertogdommen, en andere Heerſchappyen. Op dat de vrouwen der Grooten hare genegentheit niet en veranderen, of hare gunſt t'onswaert niet verminderen, ſalmen haer met alle beleyt, en met allen yver de genegentheit tot onſe Societeyt inſtampen, ſoo door Onſen, als door die Dienareſſen, welke van ons in 't geheel afhangen; alle de welke men met bezoeken, kleyne giften en aengename diſcourſſen geduriglijk ſal aenhouden: waer door wy met eenen alle geheimen van hunne Meeſters, en alles wat ons van noode is te weten, gewaer worden ſullen. Ende noch aldermeeſt ſal onſe Societeyt bevordert konnen worden, na den dood van de Regeerders, als hunne weduwen tot de Regeeringe ingeſtelt worden, en dat die ſelve t'eenemael van ons afhangen. De Societeyt moet ſich ten uyterſte van die gelegentheit dienen, ende waken met hondert oogen, op dat nie-

niemand van onse tegenpartye bevordert, en op dat de prijsen van alle voorname bedieningen altijd besteed werden aen onse begunstigers, en aen onse ondersaten en aenhangers, of aen de nabloedverwanten van onse Devotarissen, als die selve ons wel aen de hand gaen. Ook moet seer nauw gelet worden, als 't staet te gebeuren, dat wederom de jonge Souvereyn de Regeeringe self sal aenvaerden: dat alsdan d'Onsen door de afgaende Weduwe Regente, onse Begunstigster, bytijds sijn gansche aenstaende Hofstaet doen ordonneren; voorsiende den jongen Souvereyn met alle soorten van Ministers uyt onse vertrouwelingen; om alsoo, als in onse bewaringe zijnde, noyt eenig nadeel of hinder aen onse Societeyt toe te brengen; en om ons alsdan te konnen dienen van soo gunstig een gelegenheit, tot vermeerdering en vaststelling van ons vermoogen en vertrouwen, gelijk het selfde by 't huys van Oostenrijk ons, tot verwondering van vrinden, en tot schroom van vyanden, soo grootelijks en bykans boven onzen eersten wensch, gelukt is.

Wyders zullen d'Onsen, in 't bestieren van de Conscientien der Grooten, maer volgen ende zich reguleeren naer de gevoelens van die Schryvers, die de Conscientien ruym maken, tegen die van de andere Munnikken, en van de Cleresie, op dat sy lieden, dese verlatende, de Onsen aenhangen en zich zomtyts onderwerpen aen onse oordeelen, raden, en bestiering. Tot dien selven eynde sal ook konnen dienen en helpen, dat men zoo de Princen en Grooten, als ook de Prelaten mede deelachtig make van de verdiensten van onse Ordre: Item dat men hen

te verstaen geve, dat de Onsen groote magt hebben om vry te spreken, selfs van misdaden welke de stoel van Romen zich zelfs voorbehout, ook van boeten en Bannen; wyders om vrylatingen te geven van 't vasten, van sijne schulden te betalen, en van beloften van niet te trouwen, en van andere beloften meer. Men sal haerlieden meê noodigen tot onse schoolen, en hen doen begroeten met Vaerzen ofte Gedigten, ook aen haerlieden opdragen de Theses onser Disputen. Ja zoo 't dienstigh is, om hunne gunst meerder te winnen, zal men ze tracteeren in onse eetsalen; en, by aldien het de hoedanigheit van de persoon verdient, sal men hem over de tafel door onse Gebroeders doen begroeten in veelderley talen. Men sal de vyantschappen tusschen de Grooten soeken neer te leggen: ten zy nochtans in zekere gevallen, waer van hier na. By zoo verre het ook gebeurt, dat eenigh voornaem Heer, van ons wat vervreemt, eenigen dienst heeft by den Souvereyn; sal men hem versekeren, dat hy tot meerder gunst en hooger staet sal geraken door den bystant van de Onsen. Allengskens moet men de Oppermagten en hunne Grooten sodanigh poogen aen ons te winnen, ook de Prelaten, dat sy voor onse Societeyt stryden, soo tegens hare aengehylikte als naeste bloedvrienden; en geen den minsten toegang verleenen oft onderstant doen aen die gene die van onse Societeyt zijn uytgesondert. Men sal ook alle eerbewijsing afleggen aen de Grooten in hare eerste intredinge in hunne nieuwe bedieningen en ampten: dat men ze gansch heusschelijk ontfange, en gelukwensingen doe met veersjens en gedichten door onse

Stu-

Studenten, en vorders niets nalate, wat tot hun genoegen, eer, en roem ſal konnen dienen.

III. Capittel.

Op wat manier de Societeyt ſal handelen ſoodanige Heeren, die in de Regeering van groot gezag zijn, hoewel niet van groote middelen; en in welker voegen ons die nochtans ſullen konnen behulpzaem weſen.

BOven het gene voorſeyt is (alle 't welk ook aen deſe naer gelegenheit kan toegevoegt worden) ſoo moet men hare gunſt ſoeken, en aenhouden, om ons toe te vallen, op dat wy ons van hen konnen bedienen, tegens onſe tegenpartye.

Men ſal ook haer gezag, wijsheit, en raedt verzoeken in 't aenkoopen van goederen; als ook, om voor de Onſen veelerley kerkelijke bedieningen te bekomen. En in 't aenkoopen van vaſte goederen en van Renten ſal men ſtilſwijgend' en t'eenemael geheim haren naem laten gebruyken, indien men hen genoegſaem ſal mogen vertrouwen.

Zy zullen ook ons konnen dienen tegens het ſlecht gepeupel, aen onſe Societeyt veeltijds weerbarſtigh en oproerigh zijnde, om door hun ontſagh de ſelfde te bevreedigen en te bedwingen.

Van de Biſſchoppen, Prelaten en andere kerkelijke Overigheyt ſal men trachten te bekomen, alles wat ons, na hare genegentheit, ſal

dunken, voordelig te wesen.

In sommige plaetsen sal 't genoeg zijn, dat men besorgt, dat de Prelaten hare onderhoorige Pastooren en anderen aen d'Onsen eerbiedigheit doen bewijsen, en dat sy aen onse diensten niet en hinderen in hare kerken en anders.

In andere plaetsen, daer de Prelaten meer vermoogen, aldaer sal men meerder konnen versoeken. Want in Duytslandt, Polen, Vrankrijk, is het gezag van de Bisschoppen seer groot, de welke met weynig moeyte, de saek voorstellende aen de Souvereynen, voor ons konnen verkrijgen Kloosters, Parochien, Commanderijen, Fundatien van Autaren, en anders; de wereltlijke Priesters eenigsins daervoor gecontenteert wordende: alle 't welk noch te beter sal te bekomen zijn in plaetsen, daer de Religie niet eenerlei is, maer van verscheyde gesintheden. Men sal aen de Bisschoppen aldaer vertoonen, dat sy seer groote vrucht daerdoor sullen doen, welke sy van geen wereltlijke Priesters noch van andere Munnikken souden kunnen verwachten, om dat die hun Choor moeten waerneemen. Na dat wy ons' voornemen bereykt hebben, sal men haren yver ten uytersten prijsen voor een yegelijk, en die beschrijven tot eene eeuwige gedachtenisse van henlieden. Dusdanige stichtingen, om de Onsen op te volgen in de ampten van de wereltlijke Priesters, sal de Societeyt seer licht bekomen door de Bisschoppen die aen de Onsen biechten, en van onse bestiering en raed zijn afhangende: en dan noch te meer, als sy noch hooger staet, en van grooter inkomsten, door toedoen van ons credit, in de Hoven verwachten. Ook sul-

sullen d'Onsen besondere sorg dragen en hun uyterste best doen, soo by de Bisschoppen als by de Princen, als sy ons Collegien fundeeren by de Parochiale Kerken; ten eynde sy met eenen de Onsen begiftigen met het recht, om voor altoos aen te stellen een onder-Pastoor, om het ampt van de Gemeynte te bedienen waer te neemen; en dat den Pater Rector, in der tijdt weesende, den Parochiaen ofte Pastoor zy, daer onder den anderen staet; op dat de Regeering van de kerk en Parochie onder ons zy, en de Ondersaten van ons afhangen, 't welk ons veelsins voorderlijk weesen kan.

Men sal meede door dezelve bewerken, het opbouwen van nieuwe Collegien; voornamentlijk daer die van de Academie aen d'Onsen tegenstrijdig zijn, of daer de burgerye onse stichting wil verhinderen.

Ook sullen dese ons dienstig zijn, als 't gebeurt datter om eene Canonisatie aen den stoel van Roomen aen te houden is. In die gelegentheit moet men de Prelaten van de H. Kerk aen ons verbinden, en op alle manieren poogen brieven van voorschrijving van haer te krijgen, ook van de Grooten, en Princen; ten eynde by den H. stoel de saek soude mogen begunstigt en bevordert worden. By aldien uyt dese Prelaten, of Heeren van gezag, t'eeniger tijd yemand tot een Ambassade verkosen word; men sal toesien en voorkomen, dat hy geensins andere Munnikken, oft Geestelijken gebruyke; op dat hy sijne genegentheyt niet en versette te haerwaerts, ofte haer meê neeme na die plaetsen daer wy de Onsen hebben; ende voor al niet die gene, die met ons eenige overeenkominge hebben. Soodanige

danige Gesanten, passerende daer wy onse Collegien hebben, sal men ontfangen met groote eerbewijzing, en men sasse doen onthaelen na den eysch van onse Religieuse zedelijkheit.

IV. Capittel.

Wat gerecommandeert moet zijn aen onse Predikers en Biechtvaders die de Princen en Grooten bedienen.

MEn sal Koningen, Princen, en Doorluchtige Personagien soodanig in 't stuk van hunne Conscientien bestieren, dat alles schijne te dienen tot de glorie Gods, en men sal haer soodanige boetvaerdigheit voorleggen, als by haerlieden selfs lichtelijk sal werden toegestaen. Want niet terstond, maer allengskens, moet men soeken mede tot de bestiering van uyterlijke dingen, en van den Staet te geraken.

Hiertoe sal dienen, dat men aen haerlieden dikmael voorhoude, dat het begiftigen met Eerampten en Staten de Justitie raekt, en dat daerom God seer vertoornt word, als de Princen haer tegens de selfde misgrijpen.

Ondertussen zomwijlen protesteerende in alle oprechtigheit, dat wy ons met saken van staet en de Regeeringe in geenderlei manieren willen bemoeyen, en dat wy sulks maer alleen waerschouwen uit plicht van ons' ampt.

Wanneer men dit nu den Prins wel sal hebben ingeboesemt, soo sal men aen hem beschrijven, met wat deugden en hoedanigheden die gene moeten begaeft wesen, die men tot de hooghste waer-

waerdigheden en publijke dienſten en ampten ſal verheffen. En als wanneer dit meede wel bevat is, ſoo ſal men ten leſten eenige ſoodanige noemen, vrienden van onſe Societeyt, en men ſal door andere, gunſtelingen van den Prins, en met een onſe begunſtigers, ook die ſelfde doen aenprijzen. Doch in 't begin ſtaet ons te mijden dat ſelfs te doen: ten waer nochtans dat den Prins op ons het ſelfde ernſtigh begeerde.

Daerom ſal men aen ſoodanige onſe Biechtvaders en Predikanten door de Onſen bekent maken, welke perſonen in alle deelen van haer rechtsgebiet zijn, van deugt, wijsheit, rijkdom, en van mildadigheyt tot de Onſen: En ſy moeten dan de namen van deſen by zich dragen, om by gelegentheit aen den Prins bekent te maken: op dat ze, by voorvallen, dies te beter by den Prins in aenzien komen, als de welke hy wel eer van ſijn Biechtvader of Predikant ſeer heeft hooren prijſen.

De Biechtvaders en Predikanten ſullen mee indachtig zijn, de Vorſten ſachtelijk en lieftallig te handelen, en geenſins haren inborſt te kwetſen in de Leerredenen, of in byzondere ſamenſpraken.

Sy en ſullen ook geene geſchenken ontfangen dan alleen eenige kleyne giften; als eenige Confituren, Conſerven, gediſtilleerde Wateren, of diergelijken; en dat wel ſpaerſaem voor haer eygen byzonder gebruyk: maer altoos de nood onſer Societeyt, of wel van eenig particulier Collegie in de Provincie, hen aenbeveelen

Terwijl ſy aen de Hoven zijn, ſullen ſy niet hangen aen eenige curieusheeden, om hun kamer

mer meê te vercieren, of anders; zy sullen zich ook niet prachtig kleeden, op dat gene ydelheyt in haer gespeurt en werde: Maer sullen hun vaerdig toonen, om te helpen, en te vertroosten, naer gelegentheyt, een yder van de bedienden, die aen dat Hof zijn; op dat sy niet schijnen, alleen aen de Grooten ten dienst te staen: en sullen zich ook al meest laten vinden in haer kamer, om zich selven te beter gade te slaen, in 't overdenken van haren byzonderen voornamen last, en om die selfde naer wensch en genoegen van de Societeyt waer te neemen.

Zy zullen ook haer uyterste best doen, om hare Princen te bewegen, dat sy in alles hooren naer de raetgevingen van hunne geestelijke Vaders, en dat het haer veiligst is, veel saken met de zelve te overleggen.

Zy zullen ook sorg dragen, dat hun ten aldereersten verwittigt werde, het afsterven der Officianten, of datze gevaer lopen van niet op te komen; op dat men vroeg in de weer kan zijn door onse vertrouwelingen by den Prins, voor de gene, daer onse Societeyt voordeel, dienst, en hulp van sal konnen genieten: op dat wy, door andere werkende, ondertusschen niet verdagt gehouden worden, van de Regeering allengskens aen ons te winnen. Daerom sal men ook de Processen van Onse vrienden, of eenige hunner verzoekschriften aen den Prins, niet selfs recommandeeren, maer dat liever bevelen aen anderen.

V. CA-

V. Capittel.

Hoe men 't ſal aenleggen met die Religieuſen, die de ſelve Kerkelijke en Geeſtelijke bedieningen waerneemen, als wy lieden.

TEgens dit ſoort van menſchen ſullen wy Ons moeten aenſtellen kloekmoedig en ſchrander.

Men ſal aen den Vorſt, als mede aen alle de geene die van eenig gezag, en ons toegedaen zijn, uitleggen en inſcherpen, dat onſe Societeyt de volmaektheyt heeft van alle de andere Ordens. En, waerin eenige Orden ſchijnt uit te ſteeken, dat daerin ſelfs onſe Societeyt op een verhevender manier is lichtende in de H. Kerk. Dat behalven de Koor- en ruwe kledinge, in welke wy verſchillen van de andere Munnikken, om dies te bequamer dienſt te konnen doen aen den Evennaeſten, alles voor de reſt veel beter is in de Societeyt, ſelfs ook by de Onderſaten van die. Daer toe ſal men aenwijſen de opgemerkte gebreken van d'andere; en daerbeneffens vertoonen, dat andere Religieuſen de dienſten, daerin ſy met ons gemeen zijn, niet zo gelukkig uitvoeren.

Maer met meerder kracht ſalmen inleggen tegens die Religieuſen, welke Schoolen ſouden willen aenſtellen, in die ſteden voornamentlijk, daer de Societeyt met vrucht en profijt de Jeugt onder hare tucht en beſtier heeft. Want aen het eerſte onderwijs van de Jonkheyt hangt het all', om de Societeyt haer meeſte aenwas en gewin te maken. Men ſal daerom vertoonen aen de

Prin-

Princen en hunne Grooten, dat ſulke lieden maer dienen tot ontruſting en oproer van den Staet, 't en zy die verboden worden, wegens de verſchillende opvoeding van de Jonkheyt; het gene naderhant noch erger uitwerkingen doet (als te ſien is in de Univerſiteyten) daer dan die van onſe Societeyt te minder geacht worden. Hun vorders voorhoudende, dat onſe Societeyt alleen genoeg is, om de Jonkheyt te onderwijſen, en ſoo voorts.

Doch by aldien deſe voor haer hebben eenige Bullen van den Paus, of gunſtig aenſchrijven van de Cardinalen; dat dan de Biechtvaders en Predikers voornoemt, daer tegens ſtrijden en arbeyden naer all' hun vermogen, ſoo by de Princen ſelfs, als by hare voorname Hovelingen, ten eynde ſylieden ſijn Heyligheyt onderrechten, dat de Societeyt haer aenbevolen ampt in 't onderwijzen van de Jonkheyt ten uyterſte wel is waernemende, en overſulks de Societeyt daer toe alleen genoegſaem is, en gene andere meer behoeven; maer beter is, dat wy in ruſt en vrede, ſonder dus geſtoort te worden, voortgaen met de Jonkheyt alleen te onderwijſen. Ende men ſal mede in de particuliere Steden, daer wy onſe Collegien hebben, getuygeniſſen van Ons goed gedrag en nuttelijken arbeyt verſoeken van de Magiſtraten: aen alle dewelke van gelijken het geene voorſchreven mede ingeboezemt moet worden, om dat het ſtichten van ſchoolen welker Meeſters van ons verſchillen in hunne manieren van onderwijſen en te beſtieren, niets dan onruſt kan veroorzaken.

Ondertuſſchen zullen de Onſen voortgaen in 't beneerſtigen hunner onderwijzingen; gevende

mede

mede eenige blijken van haere byzondere geleertheyt, en van den voortgang van de jonge Jeugt, door eenige scholastijke oeffeningen en aengename Comedien voor de Grooten en voor de Gemeente.

VI. Capittel.

Hoemen de Weduwen die van groote middelen zijn voor de Societeyt sal winnen.

MEn sal daer toe verkiesen Paters, die wat aen de ouder kant zijn, van schoone gedaente, en van gauwen en vermakelijken ommegang; dese sullen aen de Weduwen dikmael de visite geven. En wanneer sy sullen bemerken, dat dese Weduwen wat beginnen toe te vallen tot de Societeyt; sullen sy de selfde alle hulp van de Societeyt aenbieden, als groot van vermogen in de Hoven en aenzienlijke Familien zijnde; en sullen haer mede deelachtigh maken van de verdiensten van de Societeyt. Soo sy hier gehoor aen geven, en onse Kerken beginnen by te woonen, zal men haer soodanigen Biechtvader toeschikken, die haer wel bestiere; voornamentlijk in haer te vermanen en dikmael aen te prijsen de stantvastigheyt in haren Staet, met op te halen en te verheffen de vruchten en 't geluk van den selven, als door welken sy veel grooter verdiensten sullen vergaren: Ja de Biechtvaders sullen haer versekeren, ende zich als borgen daer voor stellen, dat sy tot hare eeuwige welvaert alderonverhinderst en sekerst daer door sullen geraeken; ende dat het ook 't se-

kerfte middel is, om voor 't Vagevier bevrydt te worden.

De Biechtvader sal mede besorgen, dat sy een Kapellleken ofte bidtplaets maken binnens huys, daer sy zich verledigen tot het gebed, de overdenkingen en 't lezen van geestelijke Tractaten en Schrijvers welke de Biechtvader haer sal ter hand stellen; om door dit middel dies te meer aen ons te doen hangen, en te beter afgehouden te worden van de visites van haere Vrienden, en haer dus volkomender onder ons bestier te brengen.

En op dat dit selfde ons oogwit noch te beter mag bereykt worden, soo sal men mede raeden, datze hun gevolg en staet wat verminderen; om met minder belemmering God te dienen. Men sal alsdan soeken eene Reformatie in te voeren, dat die gene, daer wy geen vertrouwen in stellen, of die van onsen aenhang niet en zijn, komen buyten te staen; en datmen die Hof-bedienden, daer wy wel mede staen, aenhoude, op datze ons tot allen tijde aendienen, wat 'er in 't heele bewint van saaken omgaet.

Ende voornaementlijk sal de Biechtvader betrachten, dat de Weduwen zich verlaeten ende berusten op sijnen raedt, ende dat sy sijne bestieringe volgen, als voor een gront van hare geestelijke bevorderinge; raedende haer daer benefsfens, om dikmael te biechte te komen, ook haer innerlijkste bewegingen des gemoets, beroerten, voornemens en soo voorts, niets van dat alles verborgen houdende; op dat dus de Geestelijke medicijnen beter geappliceert konnen worden; ende dat daer toe ook dienen sal dikmaels te

com-

communiceeren, en dikmaels tegenwoordig te weſen onder het bedienen van 't Heylig Sacrificie door den eygen Biechtvader, die alsdan byſondere voorbiddingen ſal offeren tot bevorderinge haerder voornemens. Ook ſal de Biechtvader haer by gelegentheyt mede raden tot een gemeene biechte, om alleſins achter hunne inwendige geſteltenisse te komen, hy zal ook onderwijlen en dikmael ophaelen de voordeelen die 'er zijn in den Weduwelijken ſtaet, ende de moeijelijkheden in het herhuwelijken, verhaelende een meenigte voorbeelden van zulke die 't zeer beklaeglijk vergaen is; ende, om haer t'eenemael te doen afſchrikken, ſal men de gene welke na haer ſouden mogen komen vryen, met de allerhatelijkſte verwen afſchilderen, ook behendig andere Vryers opmaken tot de welke haer humeur in geenen deele ſtrekt; op datze ſoo eindelijk een weerſin en afkeer dan van krijgen.

Wanneer 't nu zoo ver gewonnen is, en ſy ſeer wel genegen zijn te volherden in haren weduwelijken ſtaet, alsdan ſal men poogen aen te raeden het Geeſtelijk leven, niet van de Religieuſen, welker ongemakken men liever ſal verſwaeren, maer ſoodanig een geeſtelijk leven, als geweeſt is van de Heylige Paula, en van andere Romeinſe vrouwen, als ook van onſen tijd. Ende dat de Biechtvader dan ſorg draege, datſe binnen korten tijd haer verbinden aen de belofte van zuyverheyt, ten minſten voor twee of drie jaeren; om dus allen toegang tot hertrouwen af te ſnyden, binnen welken tyd de Biechtvader, op haeren geeſt nu ſoo veel vermoogende, verbieden ſal allen ommegang met ongelijke perſoonen, en alle uytſpanningen met haere Vrienden

den en Maegen, onder voorgeven van in dier-voegen beter haer ziel met God te vereenigen.

Waer toe gebrogt zijnde, sal de Biechtvader dan eindelijk de Weduwen allengsken beginnen over te halen tot het oeffenen van Liefdewerken aen den Evennaesten, ende voornamentlijk Aelmoessen; welke sy nochtans geensins sal uytreiken sonder daer in te raed te gaen met haeren Geestelijken Vader; als een saek daer veel aen gelegen is, om zulks met meerder vrucht te doen; dewyl qualijk besteedde aelmoessen dikmael dienen tot voetsel van sonden.

VII. Capittel.

Door wat middelen men de gunst der Weduwen en hare genegenheyt voor de Societeyt sal trachten meer en meer te winnen en te bewaren, ende te gelijk het bewint van hare tijdelijke goederen onder ons te trekken.

BY aldien eene Weduwe, boven hare gewoonelijke mildadigheden, dewelke sy van tyd tot tyd aen ons betoont, ook by haer Testament de Societeyt gedachtig is, ofte dat sy eene aenzienlijke somme tussen de levende mildelijk aen de Societeyt vereert; sal mense deelachtig maken van alle de verdiensten van de Societeyt, met toestemming van den Pater Provinciael, ofte ook, indien 't de hoedanigheit van haer persoon of overvloedig weldoen verdient, met goetkeuring van den Pater Generael selfs.

Ende in soo verre de selfde gedaen heeft belofte van ſnyverheyt, sal men haer de selfde laten

ten vernieuwen tweemael in 't jaer, op onse wijse; hun toelatende, dat sy voor dien dag een eerlijke uitspanning neeme met d'onsen. Dat men haer uytlegge hoedanig onse huyshouding geordonneert is. Ende de selfde haer welbevallende, dat men haer die voorschrijve voor haer Hof, of Huysgesin: ende dat men haer aanrade dikmaels te biechten, ten minsten maendelijks, ende dan vorders op de voornaemste Feestdagen Dat men onder de Huysgenooten stelle eenige die de anderen observeeren, soo onder de Mans- als Vrouwspersoonen, en die de gebreken van de selfde, en van die af en aen komen, op sijn fraeyste aen de Weduwe weeten af te schilderen.

Men sal meê laeten toesicht en nauwacht nemen op alle wenken en toeknikkingen, op luysteren, en op heymelijke t'samenspraek: ende die daer in misdaen hebben, sal men 't ten uyterste qualijk afneemen en bestraffen. By aldien 'er in 't Hof of Huysgesin jonge Staetjufferen of Kamenieren zijn, die kunstige handwerken konnen, zal men die te werk stellen voor onse Autaren in godtvruchtigheyt; onder de opzicht eener Meestresse welke haer, aen haer handwerk zynde, terwijle gade slaet, ende naer onse zedelijkheyt onderwijse. Dat men de Weduwen dikmael besoeke, en onderhoude met aengename redenen van devotie en van vermaeklijkheit, om haer aen ons te houden, en te voeden in hare genegentheyt. Daerom sal men haer ook niet onsacht handelen in de Biechten, om haer niet te vervreemden en afkeerig te maken, dat zy zich keeren tot andere Munnikken. Het sal meê dienstig wesen, om haer aen ons te hou-

den, dat men haer als uyt een byzondere vergunning toelate 't een en 't ander, als somtijds in onse Collegien te komen, ende d'Onsen tot allen tyde aen te spreeken, met wie 't haer sal gelieven: Ende, als meê sorg voor hare gesontheyt dragende, sal men ontraden uyt te gaen, als sy zich eenigsins niet wel gevoelen, ende men sal haer tussen dien heimelijk en voorsichtig t'huys bedienen in hare Capelle. Men sal ook met list haer trachten af te houden, van andere Kerken en Feesten, voornamelijk van d'andere Munniken, te bezoeken; haer onderrechtende dat d'Aflaten van alle de Ordens meê toegevoegt ende verleent zijn aen onse Societeyt. Ingevalle datse den rouw aenvaerden moeten, over het afsterven van yemand hunner bloedverwanten, sal men haer den rouwdragt toelaten te ordonneeren, zoo dat 'er wat wereltlijks tussen wat geestelijks vermengt zy; op dat sy schijnen mogen, niet in 't geheel van haren geestelijken Vader geregeert te worden. Eindelijk, als'er geen gevaer van ergernis in geleegen is; sal men aen hare sinnelijkheden toegeven al wat eenigsins sal konnen passeeren. Op hare geboortedagen, en andersins, salmense besteken met eenige gedichten, van de Jonkheyt, en van d'Onsen.

Als men met haerlieden spreekt van hare tydelijke Middelen en van hare Inkomsten, hoe sy best daer mede handelen zullen; zal men haer voorstellen de volmaektheyt van verscheyde Heyligen, welke, haer Vrienden voorbygaende, hare goederen besteedden aen d'arme dienaers Jesu Christi; met een volkome verloochening, ende vol geestelijken troost God dienende, tot het eynde haer levens toe. Daer toe sal men ophalen

eenige

eenige voorbeelden van Weduwen, die daer door tot een hoogen trap van Heyligheyt in korten tijd geraekt zyn. Wanneer sy dan haer selven en hare tydelijke goederen t'eenemael aen ons en onze bestieringe hebben overgegeven en zich onderworpen in alles te volgen den raed van haren geestelijken Vader, zalmenze daer over ten hoogsten pryzen, en versekeren dat alle hare Godtsdienstigheyt onvergelijkelijk aangenamer zal wesen voor Godt. Ende ter gelegentheyt salmense nader onderrechten, dat het van een veel grooter verdienste is, dat men sijn weldoen besteet aen Geestelijke persoonen, en voornamentlijk aen Religieusen van een stichtend' en voorbeeldig leven; nochtans altijd met raed van den Biechtvader, als van Godt in 't bysonder over haer gestelt; ende dat zy daerom wel sal doen, een lystje te maken van de gene daer aen sy aelmissen sou meinen te besteeden; om haren Biechtvader daer af en by te laten doen, na gelegentheyt.

Ende vooral sullen de Biechtvaders van soodanige Weduwen hare Biechtelingen, met alle sorgvuldigheyt toesien, dat deselve om geenerlei reden, welke het ook wesen mogt, andere Religieusen gaen besoeken, of zich laten besoeken van de selfde; op dat de Vrouwelijke Complexie, onderhevig aen veranderlijkheyt, zich daer niet laete afleyden. Oversulks, om het selfde voor te komen, sal men ter gelegener tyd aen haer de Societeyt soodanig voordoen, als die welke andere Religien wijd te boven gaet in geleertheyt, in stichting, en in arbeyd; daerom sy ook in de Hoven van de Christen Princen, en by sijne Heyligheyt, aldergrootst geacht en ge-

eert word, ende het meeste vertrouwen en gezag heeft boven alle de andere Ordens; ook zynde sonder besmetting, als vermoogende, om de onbequame, en die eenige faute begaen hebben, weg te doen en uyt te senden; daer de andere Munniken blijven sitten met veele onnutte, trage, en meest ongeleerde, gemeste, en dikmael ergerlijke Ordens-broeders.

Wyders zullen onse Biechtvaders aen haerlieden voorstellen, ja aanraden tot eenige jaerlijkse giften voor de behoeftigheden ende schulden van onse Collegien, mits den bouw en andere lasten, en voornamentlijk voor onse huysen van Professie, ende dat van Romen; als mede tot cieraed en dienst van onse Kerken. Waer uyt dan te verwachten staet, dat sy, *hier* door zomtijts vermindert van middelen, te minder sullen denken om te hertrouwen, en dus sullen wy haer te vaster gewonnen hebben.

By aldien de Weduwe onse Societeyt by uiterste wille noch niet tot Erfgenaem gestelt heeft van hare goederen; zal men haer, alsse oud en gebrekkelijk word, en voornamentlijk in hare siekte, de armoede van onse Collegien, voor een gedeelte noch onvoltoit leggende, ook de behoeftigheden van onse Kerken voorstellen; ende haer aensporen, om door deugt en godtvruchtigheit daer in te voorsien, tot hunne eeuwige gedagtenis en roem, in saken van soo grooten dienst voor de Heylige Kerke en voor den Evennaeste, als daer zijn het stichten of voltoyen van Kerken, het opbouwen van Scholen en Collegien: met welke gebouwen en stigtingen men dan, met voordagt, schielijk sal laten voortgaen, op dat sy gelegenheit hebben daer in hare mildadigheyt

te

te mogen oeffenen. Dit selve sal men by gelegentheit somtijts meê bearbeyden by onse Weldoenders, ende by de Vorsten, die onse Societeyt toegedaen zijn, dat sy hun stichters maken van heerlijke gebouwen voor onse Societeyt, de regte zuil van de H. Kerk, tot haerder eeuwige gedachtenis, ende om hier boven een eeuwig loon te genieten voor 't gene hier vergankelijk is.

Wanneer ons groote erffenissen toekomen, in dewelke goederen van aensien zijn, welker besit ons opsprakelijk sou wesen, en afgunst veroorsaken, of aen andere onse begunstigde doen denken, dat ons Collegie aldaer nu al genoeg voorsien was, sal men alsdan soodanige goederen liever tydelijk verkoopen, om die opspraek te myden, en d'oude gunst t'onswaert te doen continueeren; onder voorgeven, dat wy 't van noode hebben om onse schulden daer meê te betalen, als in groote benautheyt en last geseten zijnde, om dat d'onsen seer aenwassen om hare stigtigheyt, sonder genoegsame middelen; of anders, dat men daer mede een begonne gebouw sal voltrekken. Ende daerom sal 't ons dienstig wesen, dat tot allen tyde eenig begonne gebouw, als door gebrek van geld, lang sleepende of opgehouden werde, ofte dat'er altijd noch iets ontbreeke aen 't oude, om noch aengebouwt te moeten worden.

Maer als men voorziet, dat men na den dood van de Weduwen, of ook andere van onse Devotarissen, tot het besit van der selver erffenissen beswaerlijk sou konnen geraken, wegens tegenstant hunner Vrienden van gezag en aenhang; sal men ze in hun leven bewegen, dat sy in tijds

eenige Goederen verkoopen, doch niet de voornaemste om geene oogen te openen; maer men sal haer, voor de overige Goederen, penningen laten opnemen, na advenant van háre vordere gelegentheyt; om soo binnen haer leven hare middelen, door dese gelichte penningen, aen ons in handen te stellen; in sülker voegen, dat daer van hare bloedvrienden noit en weten; en zullen daerom haer addresseeren aen sulke Crediteuren, die in 't geheym haer en ons, ook om haer eygen belang, gaerne daer in sullen dienen. Ende sullen dan, om de onverwachte schulden van dien Boedel, de Vrienden selfs daer na de Goederen mogen verkoopen. Men sal echter de schulden, door 't lichten van penningen, niet laten voorbyspringen de waerdye van die goederen; maer maken, dat het kan toereyken, om geen naspraek over ons te haelen: ende de Crediteuren, die men gebruykt, dienen meê te wesen van vermoogen en aenzien, als die van den Raed, of Magistraet zijn; om van die bloedvrienden ontsien te worden, ende, in gevalle van proces, te beter tegens deselve te konnen triomfeeren.

Men sal daerentussen dese Weduwen ende Devotarissen dikmael prijsen, ende haer bewijsen, dat dit de rechte wegh is tot de volmaektheyt, dat men, afleggende de liefde tot de aerdsche dingen, in de Dienaers van de H. Societeyt, den Heere Christus zelfs instelle in 't besit der selve. Ende indien'er Juwelen en Kleinodien zijn, deselve sal men versoeken tot sieraed en dienst onser Kerken.

Edoch, wanneer de Weduwen Soonen en Dochteren hebben, welke sy gaerne met een goede gifte aen de Societeyt wilden opdragen,

zal

zal men hare mildadigheit met dank aennemen: want kinderen van grooten Huyse zijn tot een sieraet van de Societeyt, en konnen seer te pas komen. Maer men sal zich vergenoegen met een kleynder, en weynig te last leggen aen die Weduwen, die hare Kinderen bestieren om in den Wereltlijken staet te leven; op dat ons geen schade mag wedervaren door te groote opspraek en misnoegen, zynde ook daer aen gelegen, dat wy weer eenige jonge Wereltlijke huysen aenwinnen, ende tot onse bysondere vrienden maken, 't en ware nochtans, dat men ze tot den Geestelijken staet kon overhalen.

VIII. Capittel.

Van de middelen die men gebruyken sal om de Kinderen van Weduwen te bewegen tot het aennemen van den Geestelijken Staet, ofte hen te maken tot onse Devotarissen.

GElijk de Moeders, om dat einde te bereiken, haer straffelijk moeten handelen; soo moeten de onsen haer bejegenen met alle minsaemheyt. Daeromme sal men aen de Moeders voor een lesse geven, dat sy van jongs af hunne Kinderen lastig en hard vallen, met berispingen, kastydingen, en soo voorts: en dat sy aen de Dochters, wat tot hun jaren komende, weygeren het gewoone vrouwelijk sieraet, van Juweelen en anders, en van haer te kleeden na haren Staet; als verachtende die Wereldsche ydelheyt; en als die seer dikmael hoopt, en de Goddelijke Majestey

ſteyt daer om bidt, op dat ſy door ſijne Gratie haer mochten begeven tot den Geeſtelijken Staet, in een heylig en wel gereguleert Klooſter. En ſy ſullen hare Dochteren ook ſeer dikmael voorhouden de ſwarigheden van het Huwelijk, en onder anderen ſoodanige als haer ſelfs ook wedervaren zijn. En ſullen zich gedragen en laten verluyden, dat het haer menigmael gerouwt heeft, dat ſy in haren tyd den Maegdelijken Staet niet voorgetrokken hebben voor het Huwelijk, en dat ſy zich niet liever begeven hebben in de geruſtheyt van een Klooſter: haer verſekerende, wanneer ſy daer toe reſolveeren, dat ſy hare Moederlijke genegentheyt aen haer ſullen betoonen, in het Klooſter te begiftigen met ſoodanigen ſomme, dat ſy daer altyd ten *uyterſten* aengenaem en geacht ſullen weſen: op datſe daer door aengelokt, en van den anderen kant verdriet hebbende in de ongemakken en onluſten, welke ſy gedurig met de Moeder hebben, eindelijk beſluiten om tot den Geeſtelijken Staet hun toevlucht te nemen.

De Soonen ſullen d'Onſen handelen met alle gemeenſaemheyt. En byaldien ſy tot de Societeyt bequaem zyn, datmenſe toegang geve tot onſe Collegien op gelege tyden, en dat men haer aenwyſe alles wat jonge gemoederen ſou konnen trekken, als ons gemakkelijk en heerlijk gebouw van binnen, vermakelijken Hof, onwaerdeerlijke Bibliotheek, in alle Faculteyten, Talen, en in veele ongemeene Rariteyten. Men ſal haer toonen de nettigheyt van onſe Eetſael, en verhalen den ſoeten ommegang met malkanderen, om den geeſt te vermaken; ook haer begiftigen met eenig kleyn geſchenk. Men

ſal

ſal haer mede ſomtijds buyten uytleyden naer onſe Luſthoven , en onderweg haer verhalen van gedane uytlandige reyſen van onſe Paters na verſcheyde Rijken , van 't groot gezag en aenſien alomme van de Onſe , van de groote gemeenſchap met de grootſte Princen des Chriſtendoms , en ſoo voorts van alles , wat de jonge herten ſal konnen vermaken ; haer mede voorſtellende, dat onſe Regels ſeer licht om te onderhouden zijn , ſonder nochtans van minder verdienſten te zyn , als van een van de andere Ordens , ja van veel meerdere.

Somtyds ſal men haer, als uyt openbaringe, vermanen tot de Societeyt , dat het gewiſſelijk haer beroep is , dat ſy ten uyterſten daer toe bequaem zyn , en groote vruchten ſullen doen , ja ſeer groote verdienſten vergaderen , en het gewichtige punt van hare ſaligheyt verſekeren. En men ſal haer voorhouden , ſoo in de publijke vermaningen , als in de byzondere Samenſpraken , hoe ſwaer en gevaerlijk het is , tegens den ſpoor van het Goddelijk beroep te ſpartelen : en men ſalſe ook ten laetſten ſoeken te bewegen om hare Geeſtelijke oeffeningen by ons te nemen , onder het beſtier van eenen ſeer geeſtelijken en verlichten Pater , daer ſy veel hulpe en licht van ſullen ontfangen ; omme van hare Staetsverkieſinge eens eentelijk te beſluyten.

Men ſal aen dusdanige Soonen mede toevoegen hunne byzondere Meeſters ; die ons aen de hand gaen , en die haer leyden naer onſe leſſen. De Moeder moet hen ſomtyds ook onthouden het gene ſy van node hebben , voor eenen korten tyd : haer voorhoudende den bekommerlijken tyd , veele geledene ſchaden , en hoe beſwaerlijk

lijk men weet aen gelt te geraken. En, soo 't echter niet lukken wil, dat sy besluiten tot de Societeit zich te begeven; sal men haer doen versenden buytens lands, naer afgelegen collegien van de Onse; alwaer de Moeder haer spaersaem voorsien sal van geld, om 't hen te doen verdrieten; en van onse kant sal men ze ondertusschen bejegenen met alle heusheden en vriendelijkheden, om soo hunne genegentheyt, van elders geen troost vindende, tot ons te doen vallen, en als van selfs buytens lands ons geselschap te aenvaerden.

IX. Capittel.

Van de Inkomsten onser Collegien te doen vermeerderen ende aenwassen.

1. MEn sal aen de Biechtvaders van de Princen en voorname Regeerders, als ook van groote Dames, inscherpen, dat sy by haerkeden ons tydelijk willen bevorderen, terwyle wy hen het Geestelijk mededeelen. Daerom sullen sy by voorvallende gelegenheit niet weygeren het gene aen haer gepresenteert word: en iets beloofd zynde, sal men ook mogen heuslijk de memorie ververschen. Maer als een Biechtvader weynig blijk geeft van sijne bequaemheyt om de Societeyt te bevorderen; sal men hem sulk ampt afnemen, ende hem gebruyken tot huysselijke of geringer diensten, sonder oit weer in aenmerkinge te komen tot hooger bediening; of men sal hem versenden naer afgelege plaetsen; seggende dat men sijne bequaemheit, en talen-

talenten aldaer van doen heeft.

2. Wy hebben met droefheit verstaen, dat sekere jonge Weduwen, met de dood verrast, door versuym van de Onsen, hare kostelijkheden en juweelen niet en hebben gelegateert voor onse Kerken; en dat de Onsen die niet aengenoomen hebben, als sy die wilden vereeren tussen de levende; daer men nochtans om sulks aen te nemen, niet en behoeft den tyd aen te sien, maer de goede begeerte van die gene die begiftigen.

3. Men sal naukeurig en met voorsichtigheit ondersoeken in de groote huysen en van vermogende Weduwen, of ook sylieden, of aenhoorige vrienden, genegen zyn tot eenige stigtingen, tot behoudenisse en hulp voor hare zielen. Het gene men mede sal onderstaen van Pastoren en Prelaten; welke men eerst sal trachten te bewegen tot onse Geestelijke Oeffeningen (onder 't bestier van eenen wel-afgerechten van onse Paters) by welke gelegenheit dikmael een ongelooflijk gewin kan gedaen worden. By alle dewelke men sal trachten de genegentheyt te winnen; aen haer uytleggende d'ongemeene dankbaerheyt van de Societeyt tot hare Weldoenders, en haer getrouwe nakoming van 't gene haer gelast is, ter sake van de weldaden, die sy van hare weldoenders ontfangt: heel anders als de andere Munniken of de Wereltlijken.

4. Men sal mee trachten te bekomen een generale kennis van alle soorten van Goederen in 't ronde gelegen. Als van Hoven en Hofsteden, van Bosschen, en Steen-mynen, en van de Wijngaerden, en soo voorts. Daer beneffens mede verstemende, na der selver Eygenaers hoedanig-

danigheit en gelegentheit. Ook met wat algemeene en byzondere lasten die goederen beswaert zyn, en of soodanige goederen bequamelijkst souden te bekomen zyn door koop, of door het aenneemen van een Soon in de Societeyt, of door begifting van de gene, welke wy aen ons gewonnen hebben ofte souden mogen komen te winnen. Welke die ook somtijds, in schyn, aen ons souden konnen verkoopen, door goed beleyt van de Onsen; met verdrag, dat de Societeyt daer voor niets uytschieten en sal, maer in het korte daer mede begiftigt worden, om geene oogen aen iemand te openen.

5. Soo een Weduwe alleen Dochters heeft, sal men die bestieren tot eenig Klooster-leven; haer latende uytkoopen met een eerlijke gifte. Dese uyt de weg zynde, sal de Societeyt seer lichtelijk aen de Juweelen en Kostelijkheyt van dat Huys, en daer na tot de gantsche Erffenisse geraken. Maer byaldien sy maer eenen ofte meerder Soonen heeft, welke tot de Societeyt niet genegen zyn, sal men de Moeder voorhouden, dat het voor haer genoeg is, dat sy de Sonen de Erffenisse nalaet; maer dat sy echter met een goede somme geld, ook van afgeloste brieven, de Societeyt wel kan begiftigen, om haer ziel te versorgen.

6. Het gebeurt mede by wylen, dat een Weduwe sonder Kinderen, ons ten uytersten genegen zynde, is in 't besit van een of twee Heerlijkheden, en van andere buyten-goederen; men sal soodanige bewegen, dat sy afstant doe, van die bekommerlijke goederen, aen de Societeyt, onder een jaerlijks Pensioen van deselve te ontfangen, om te onbekommerder God te dienen,

van

van de tydelijke sorgvuldigheden ontlast.

Het werdt mede dienstig en noodig geoordeelt, om de inkomsten der Collegien te vergrooten, dat men niemand van de Onsen sijn vierde professie late doen, soo lang hem noch eenige erffenis van sijne vrienden over 't hooft hangt, ten ware hy noch een jonger broeder in de Societeyt mochte hebben, ofte om andere gewichtige redenen. Men sal ook dikmael, daer 't pas geeft, te verstaen geven den nood en grooten last van de Societeyt; vermits alle van hare vierde professie af, alleen leven uyt aelmissen; ende dat'er veele onder d'Onsen zyn van geen vermogen, ende dat'er seer weinig zyn, die uyt hunne ingebrogte middelen selver bestaen konnen, dat het sieraed en onderhoudt van onse Kerken veel kosten vereist, ende ook allesints veel van noode is tot andere behoeftens. Ende dat aen ons ontbreken de behulpelijke middelen, daer de andere Munnikken uyt bestaen konnen; die in ruymte zyn sittende, maer wy zeer bekrompen: ende soo voorts.

Om te krachtiger in te drukken de behoeftigheit van de Societeit, zullen de Overstens zomwyien van de vermoogenste onser goede Vrienden voor eenigen tyd geld ter leen versoeken, onder handschrift van weder te geven uyt de eerste te ontfangene penningen; maer sullen de betalinge wat lange sleepende houden, om te meer ons kleyn vermoogen te vertoonen; ende gebeurt het, dat daerentussen dese Vriend komt siek te worden, niet sonder gevaer; sal men hem tussen de siekte met groote genegentheit geduurig besoeken, ende hem dienen en voorkomen op alle maniere, op dat hy bewoogen

werde aen ons het handschrift wederom te leveren. In welker voegen wy voordeel doen kunnen sonder by Testament bekent te wesen, en sonder wangunst, of opspraek van de Erfgenamen.

Het sal mede voordeelig konnen wesen, dat men van sommige persoonen een goede somme op renten neemt, tegens een redelijken interest, ende dat men die penningen weder uytsette met eenig gewin aen eenen anderen, op dat de eene rente d'andere goedmake; want daerentussen kan 't gebeuren, dat sulke vrienden, die 't ons op renten gegeven hebben, door meedoogen bewogen, de renten ons quydtschelden, of somtyds de hooftsom selfs, 't zy by Testament, of by gifte tussen de levende; als wy maer maken, altoos eenig gebouw van Collegie of Kerk voor handen te hebben, of eenig onvoltoit werk, als door onvermoogen, langen tyd sleepende te houden.

Met groot voordeel sal ook onse Societeyt, onder den naem van rijke Kooplieden, ons toegedaen, konnen koophandel dryven, gelijk te sien is, wat groote macht en rijkdommen daer door in onsen schoot gevloeit zyn in de Indien, door Gods segen; beneffens de vruchten van het gewin der zielen. Ook kunnen onse Devotarissen door ons bestier seer lichtelijk tot haer, en soo tot ons, trekken de voordeelen der Winkeliers, als men haer wat helpt, in de waeren te verschoonen van de Tollen en Licenten.

D'Onsen sullen mede sorg dragen, dat sy alomme daer wy onse Collegien hebben, uytkiesen eenigen Doctor, die aen ons getrouw is; den welken wy boven andere aenpryzen aen de sieken,

sieken, op dat hy wederom d'onsen boven d'andere en Geestelijke aenpryzende, te wege brenge, dat wy doorgaens by de voorname sieken, en by die in doods nood zyn, geroepen worden. Het gene somtyds mede seer bequamelijk sal konnen uitgewrocht worden door onse ondersaten, soo medebroeders als Devotarissen. De Biechtvaders sullen maken geduurig by de sieken te zyn en die niet te verlaten, voornamelijk by die welke gevaer loopen. Ende om d'andere Religieusen en Geestelijken daer buiten te houden, sullen de Overstens daer in voorsien, dat soo ras de Biechtvader eens sal moeten vertrekken, alsdan terstonds andere Paters gereet zyn, om die plaets waer te nemen; ende den sieken te sterken in zyne goede voornemens.

Ondertussen sal men hem, tussen de voorstelling van zyn uiterste en het toekomende, vertoonen, dat gelijk het water het vuur uitblust, alsoo de aelmisse de sonde te niet doet; doch dat gene aelmisse met meer vrucht kan besteet worden, als tot onderhoudt en steun van sulke persoonen, welke uit haer professie betrachten de liefde tot de saligheit van haren evennaesten: van welker verdiensten sy zich dan mede deelachtig maken, ende te gelijk voldoen voor hare sonden; de liefde de sonden bedekkende, als zynde het bruylofs-kleedt, sonder 't welk niemand sal geraken tot de bruyloft hier boven. Men sal ook plaetzen uit de Schristure en Oudtvaders en voorbeelden voortbrengen na een ieders bequaemheit, om hem te bewegen.

De Biechtvaders sullen mede niet versuymen hare Boetelingen uit te vragen, nochtans behendelijk en op bequamen tydt, naer alle hunne

 gele-

gelegintheit, van hunnen Naem, *Familie*, Ouders, Vrienden, en Maegſchap, als mede van hare tegenwoordige en noch te verwachten hebbende middelen, ook van haren tegenwoordigen Staet, of dien ſy meinen te verkieſen. Wyders om haer meer en meer aen ons te winnen, en op haren geeſt allengskens meerder te vermoogen; ſal men haer mede raden, als om daer door meerder licht en gratie van God te verwerven, dat ſy weekelijks ter Biecht komen, en haer hert openen voor haren Biechtvader, die haer met goeden raed en trooſt byſtaen ſal. Haerlieden mede in alle minnelijkheit uytnoodende, om hem ſomtyds te komen beſoeken; om door de meerdere gelegenheit meerder te konnen uitwerken. Ende als ſy ons t'eenemael toevallen; indien 't eene Vrouw is, ſal menſe daer in houden, van dikmael te Biecht te komen, en dikmael de viſite te geven; maer ſoo 't een Mansperſoon is, ſal men hem raden tot het bywonen van de Broederſchap, ende dat hy alleſins de vriendſchap moet onderhouden met de onſen. Want van de zulken, als d'onſe nu geworden zynde, kan men ongelooflijk veel dienſt en voordeel trekken, namentlijk als wy door 't Hof hen doen bekleeden met de voornaemſte bedieningen van 't Land.

Maer hier leyt het altemael in, dat men d'onſen wel afgeregt maekt, om zich te kunnen indringen in de genegentheit van een ieder, ende dat ſy zich weten te voegen naer elks neiging; daeromme na plaetſen daer veel Rijkdom en Edeldom woont, ſullen de Provincialen verſorgen te ſenden een groot getal van de onſen, om de vriendſchappen te vermeenigvuldigen en

te

te onderhouden, en oek om met beter overleg dat te doen, sullen de Paters Rectors aen de Provincialen geduurig kennis geven van de gene die aengewonnen worden.

X. Capittel.

Hoe men voor de wereld sal betoonen, dat'er een strenge ordre onderhouden wordt in de Societeyt, door het uytwerpen van de gene die ons geen voordeel doen; onder voorgeven, dat het besmettelijke Leden zijn, niet waerdig aen onse heylige instellinge.

MEn sal uytsenden uyt de Societeyt, nochtans onder een ander voorwentsel, die gene welke onbequaem geworden zyn (door siekten, of door 't graveel, of anders) na dat sy in de Societeyt gekomen zijn; 't zy van wat rang of jaren dat de selfde mogen wesen: als mede van gelijken die gene, die onse Devotarissen, Medebroeders, of toegedane Vrienden van ons vervreemden, en diverteeren naer andere Orders; of die iemand van middelen afraden van het treden in onse Societeyt; of die in 't schikken van hare goederen genegentheit betoont hebben aen hare vrienden, ende niet alles hebben opgedragen aen de Societeyt, want sulks is een teken van een groote onverloochentheit: en het betaemt, dat die professie gedaen hebben, hunne genegentheit tot hunne vrienden t'eenemael afgesturven zyn, en geen aenkleven en hebben als aen de Societeyt alleen. Waerom ook die gene, welke de aelmissen, die

 haer

haer aengeboden worden van hare Boetelingen of van onse vrienden, afwyzen tot de armen van haren eygen bloede (tot ons groot nadeel) als vyanden van de Societeyt, nootzakelijk verworpen moeten worden: en voor al die zich verstout hebben, ende betrapt zyn; eenige onzer geheimen bekent gemaekt te hebben. Hoewel men geen geheimen by ons, als aen de vertrouwden openbaert; maer nochtans, daer breekt evenwel somtyds noch iets uit, of eenige schrandere Geesten achterhalen 't selve.

Doch op dat sy hun daer na niet en beklagen, over de oorsaek van hare uytsending, en dat men haer al te hart gehandelt heeft; sal men haer niet terstond, om de voorschreve reden uytsenden; maer men sal haer eerst in de Societeyt noch kastyden voor eenige jaren, en oeffenen in alles wat tegen hun gemoed is, en dat haer verkleynen en quetsen kan. Men sal haer derhalven stellen aen de alderverwurpenste diensten, die'er binnens huis gedaen worden; Men sal haer lang ophouden of ook versenden in de lage Scholen, om daer te onderwyzen; Men sal haer geensints bevorderen tot hooger oeffeningen. Men sal haer opentlijk berispen in de Eetsael, ten tyde van de Maeltyd, als in veele saken zich niet naer behooren gequeeten hebbende, en als eigenzinnig en van hun eygen oordeel zynde; daer de Religieuse Geestelijke Oversten maer blindelings moeten gehoorsaemt worden. Men salse mede opentlijke boetens opleggen; verbieden Biechte te hooren; als mede allen omgang met de menschen, en haer ontnemen al wat sy aengenaems hebben in hun Kamer; haer laten gaen met slechter klederen, als

ande-

andere; en soo voorts haer onlust en spyt aendoen op alle manieren: tot dat sy gebragt worden tot tegenspreken en ongeduldigheit: als wanneer zy klagende aen den Provinciael, aldaer wederom geen troost sullen ontfangen; maer groot ongelijk krygen, om datse eigenzinnig zyn, en groot ergernis geven aen anderen, en datse hadden behooren te gehoorsamen aen hare Overstens, als aen Godt selve, gelijk de Geestelijke Staet en haer belofte medebrengt: Oversulks de soodanige, als wederspannige en besmettelijke, van de Societeyt t'allen tyde verwurpen zyn geweest; zonder eenige verzachtinge, als'er soodanige klachten komen.

Men sal ook naukeurig opmerken van 't begin af, welke van de jongen aldermeest toenemen in de genegentheit tot de Societeyt, en welke noch een goed gevoelen en genegentheit hebben tot de andere Ordens, ofte noch aenklevende aen hare vrienden, of aen de armen; als ook welke al te seer den devoten maken, en weynig over de bevordering van de Societeit uit zyn. Alle dese, als onnut voor de Societeyt, sal men op de gemelte maniere allenskens zoeken weg te senden, en zich daer van te ontslaen.

XI. Capittel.

Hoedanig de Onsen eenparig zich sullen dragen tegen de gene die uitgeworpen zijn.

OM dat de soodanige groot nadeel aen de Societeyt doen kunnen, als lange onder

ons verkeert, en daer door veel gehoort en gesien hebbende, misschien ook opgemerkt eenige van onse geheymen; soo sal men, om haer in te binden dat sy ons niet en beschadigen, daer toe gebruyken dese middelen.

Aleer men haer uytsendt uyt de Societeyt, sal men haer schriftelijk doen beloven, en met eede bevestigen, dat sy noit iets tot nadeel van de Societeyt sullen melden aen eenig levendig mensch. Ondertusschen nochtans sullen de Overstens in geschrift stellen de fouten, gebreken en quade neigingen van den uytgesondenen, ook die hy in het openbaren van sijne conscientie op onse wyse, beleden heeft. Van dewelke de Societeyt by gelegentheit zich dienen kan by de Grooten en Geestelijken, omme deszelfs bevordering te verhinderen.

En soo 't komt te gebeuren, dat hy toegang en genegentheit wint by iemand van de Heeren die ons niet toegedaen zyn; sal men trachten sijn aenzien by deselve te breken, door Heeren van gezag die van onsen aenhang zyn; op dat hy geensints bevordert worde, of immers dat sijn persoon voortaen verdacht en in kleinder achting zyn.

Men sal ook bekent maken in d'andere Collegien, wie dat'er uytgesonden zyn, en men sal in onse vermaningen de redenen van het uytsenden verswaren; opgevende eenige die tot lessen mogen dienen voor andere, om hun daer van te wachten, en zich beter te onderwerpen aen hare Overstens; en oversulks sal men voorgeven dat de uytgesondene zich betoont heeft seer eigensinnig en ongehoorsaem, en van kleynen voortgang in onse Geestelijke onderwysingen, en soo voorts:

voorts: vermanende een ieder dat sy voortaen geene de minste gemeenschap met de selfde meer en houden. En, wanneer by vreemde lieden van dese uytsending gewag gemaekt wordt, sullen de onse uyt eenen mond spreken, en in 't gemeen seggen, dat de Societeyt niemand uytsend als om sware redenen; dat sy het ongesonde uytwerpt, gelijk de zee de verdurve lichamen, en dat sy de gesonde leeden geensins affnyt; en daer haer yver soo uytstekend is tot de vreemden, hoe veel te meer dan tot hunne medeleden, en soo voort: ook zig latende verluyden, dat'er onder anderen meê redenen zyn, om welke wy den haet en ongunst hebben van andere; om daer door alle nadenken en opspraek uyt de weg te nemen, en het uytsenden meer schyn te geven.

In de vermaningen, die gewoonlijk voor de onsen gehouden worden binnen de Collegien, sal men laten verluyden dat de uytgesonden t'eenemael ongerust is, en dat hy aenhoudt om wederom in de Societeyt te mogen wesen; en men sal mede verhalen de ongelukken van die gene, welke na hun vertrek, in groot gebrek en armoede vervallen zyn, en veel onheyl is overgekomen.

Men sal ook soodanige Grooten en Prelaten; by dewelke de uytgesonden aensien en achting beginnen te krygen, met alle soort van weldoen soeken voor te komen en te winnen; aen haerlieden voorhoudende, hoe dat het gemeeee best, van eene soo vermaerde en voordeelige Societeyt profytelijk aen de H. Kerk, moet voorgetrokken worden voor de byzondere gunst en genegentheit van de eene of andere persoon,

 waer

waer hy ook wesen mogt. Ende, byaldien de genegentheit nochtans niet schynt te verminderen, zo sal men dan de redenen van hunne uytsendinge zeer swaer maken, en als zulke die hem selfs krenken, en in zyne goede naem benadeelen souden.

Maer de soodanige die uytgesonden zyn alleenelijk om dat sy niet bequaem waren om dienst aen de Societeyt te doen, het sy om hare aenkleventheit aen hunne devotie, of om hunne eenvoudigheit, of ook die gene die selfs hebben soeken ontslagen te zyn, aen dese sal men wel voornamentlijk soeken alle bevordering tot geestelijke ampten en waerdigheden te verhinderen, ten ware sy zich noch gelijk ondersaten aen de Societeyt onderwerpen wilden, ende sulks dan met eede bevestigden.

Men sal ook van eerstenaen toesien, en allen vlijt aenwenden, dat de uitgesondenen geensins tot eenige aenzienlijke bedieningen in d'een oft d'andere Parochie-kerk geraken, als daer zijn Preek-Biechtstoelen, het doen van plechtige Missen, en en soo voorts; op dat sy bygeval de genegentheit van de Gemeente niet en winnen. Daeromme sal men seer neerstelijk haer gedrag en ommegang naspooren, hoe sy leven en hunnen tijd besteden, en waer hun geest op speelt, en hare voornemens op uitloopen; de onsen zullen ten dien einde zich gemeen maken met de gene daer sy maer eenige kennis mede houden. En alsoo ras wy iets vinden konnen, daer iets in zy, of daer wy iets uit konnen maken tot hun nadeel, men sal dat door geringe persoonen van onsen aenhang datelijken doen uitmeeten en verbreiden. Door alle 't welk de Grooten en Prelaten,

laten, die de uitgesondenen toegedaen zijn, uit vreese van zich selven te bekladden en onaengenaem te maken, sullen verschrikt worden. Maer byaldien deselve onberispelijk leven, ende hun nergens in misgaen; dat men dan hunne deugden en werken, die geacht worden, verkleine door misduydinge en behendige verkeerde uitleggingen, tot dat de achting en eere, die men hen te voren grf verbrooken wort: Want de Societeyt is ten uitersten daer aen gelegen, dat de uitgesondenen, ende voornamentlijk die quaedwillig de Societeyt verlaten hebben, t'eenemael onderdrukt worden: Niet min als die gene, welke buiten ons zijnde, ons bekent zijn geen vrienden van de Societeyt te zijn.

De ongevallen, en ongelukken welke haer overkoomen, sal men terstont ruchtbaer maken, en verspreiden: nochtans met versoek aen de Godtvruchtigen, om voor haer te bidden, op dat de onsen niet schijnen uit drift te werken; maer in onse Collegien by d'Onsen sal men sulks op alle manieren vergrooten, op dat de andere daer door verschrikt, in hun plicht gehouden worden.

XII. CAPITTEL.

Wie men verkiesen zal, uit de Jonkheit, voor de Societeyt; en op wat manier men die sal trachten in de Societeyt te behouden.

DE grootste kunst en vernuft is'er van noode, om jonge lieden van goed verstant, van een heusch gelart en fraije gedaente, ook die van

van adelijken huyse of van groote middelen zijn, tot ons te trekken; dezen zal de Overste van de Schoolen meer te wil zijn als aen d'andere, en haer niet lastig doen vallen door hare Meesters; De zulke zal men dikwils prijzen, haer somtijds begiftigen met kleine geschenken, of haer ontfangen in onse Hoven en Wijngaerden; aldaer onthalen met onse vruchten; als'er eenige plechtigheit is, zal men haer ontfangen in onse eetzaelen. Men sal ook aen haerlieden voorstellen de gevaren van de eeuwige verdoemenisse, als sy zich niet begeven in de haven van versekertheit. Men sal haer voorstellen, dat onse instelling seer gevoeglijk, en gemakkelijk om op te volgen is. Ende, als 't gebeurt, dat sy versoeken in de Societeyt aengenoomen te worden; zal mense niet terstont aennemen, maer wat uitstellen voor een tijt.

Ondertusschen sal men se alle goed onthael doen in onse Collegien, en de voordeelen van de Societeyt allesins hen voorstellen. Want in diervoegen sal hare genegentheit aenwassen, om dies te grootere pogingen te doen om aengenomen te worden. En soo iemandt daer na wederom soude willen uytgaen; dat men haer alsdan vernieuwe de brandende genegentheit, met de welke sy verzocht hebben om aengenoomen te worden. Maer dewijl de meeste swarigheit is, om kinderen te trekken van die van de Regeeringe, ende van de rijkste lieden: sal men de sulke poogen te versenden na Romen, om daer in 't Novitiaet te gaen. Doch sal men eerst den Pater Generael kennis daer van geven. Maer soo 't gebeurt, dat sy hunne letteroeffeningen waernemen in afgelegen Provincien, als Duytslandt,

landt, Vrankrijk, Italien, oft dat ſy in die landen als reyſende zijn, ende ondertuſſchen tot onſe Societeyt konnen getrokken worden; dat men die aenneeme, ſonder zich aen iets te kreunen, ofte ontſien, voornamentlijk in die Provincien, daer de Souvereyn aen onſe Societeyt toegedaen is: Want onder ſoodanige heerſchappye kan dit en diergelijke veilig geſchieden, alſoo de Onderſaten daer onze gunſt van doen hebben, en derhalven niet lichtelijk tegen ons ſullen opſtaen; oft ſulks doende, doch niets tegen ons vermoogen. Men ſal zich ook dienen van de gelegenheit, als de kinderen, wegens hunne ſtudien uytlandig zijnde, in onſe Collegien komen te woonen: voornamentlijk dan, wanneer ſy gebrek aen geld beginnen te krijgen door hunne verquiſtingen: op dat ſy, ſoo uyt verdriet van haer verlies, als uyt vrees voor hare Ouders oft Voogden, om de moeilijkheden die ſy vreeſen te ontgaen, tot den ſchoot van de Societeyt, als eene veilige have toevlucht nemen. Deſe ſtreek is ons dikwils gelukt, ſoo met veele vermoogende Duytſen, als met Polakken. Maer 't is ook van nooden, dat men te gemoet ſie, dat d'een oft d'ander in ongeſtadigheit ſou konnen vervallen, en in den ſin krijgen om weder te veranderen. Men ſal, na de hoedanigheit van den perſoon, afmaningen doen van de quade voorbeelden der geenen die uytgeworpen zijn, ende van 't groote goed dat gelegen is in hunne tegenwoordige beroepingen wel waer te nemen. En om aen de Ouders en Vrienden, van de gene die dus tot ons gekomen zijn, te voldoen en genoegen te geven; ſal men haer voorſtellen de uitſtekentheit van onze

onze instelling, ende de groote vruchten van dezelve: soo dat de Societeyt gelieft ende geeert word van de Souvereynen selfs, die haer aenneemen tot in haer innigste gemeenzaemheit: Dat de Societeyt alle haer vermoogen sal aenwenden voor het belang van haerlieden, en van die van haren huyse; ende soo voorts.

XIII. Capittel.

Welke persoonen men meest sal trachten te behouden, en te begunstigen in de Societeyt.

EErst en voor al de kloeke arbeyders, die niet alleen het geestelijk goed van de Societeyt, maer ook het tydelijk bevorderen kunnen, als daer zijn de Biechtvaders van de Princen en Grooten, van rijke Weduwen en Devotarissen: mitsgaders de voornaeme Predikanten en Professoren.

Maer, als dese beginnen hoog van jaren te worden, sal men andere in haer plaets stellen, van die onze geheimen mede grondig verstaen en rechte yveraers voor het belang van de Societeyt zijn. Ondertusschen zullen de oude Paters bequame werktuigen zijn, (als altijd t'huys wesende) om op de gebreken van andere te letten, ende aen den Overstenvan tijdt tot tijdt bekent te maken.

Maer de Biechtvaders sal men in 't byzonder gunst bewijzen, ende niets weigeren van 't geene sy souden mogen begeeren: men salse geene moeilijkheden aendoen; ook niemant licht geloof geven, die iets tot haren laste aen den Oversten

versten aenbrengen, en soo voorts. Daerenboven sal men dese bysonder in waerden houden, die de fouten, ook de alderminsten, in anderen bemerken, en aen den Oversten trouwelijk overbrengen; oft gestelt zijnde om andere te bestraffen, de selfde regt weten te dooroeffenen. Men sal die jongelingen soeken aen te houden, welke nabestaenden zijn van onse Weldoenders en Stigters; als van gelijken ook die geene die noch geen afstant van hare goederen aen de Societeyt gedaen hebben. Ook moeten die in aanmerkinge komen, die veele uitgelesene jonkheit tot de Societeit gebragt hebben; als die blijken van hare genegentheit tot de Societeit gegeven hebben.

XIV. Capittel.

Van de oorsaken om de welke men iemand sal uytstooten uyt de Societeyt.

BYaldien iemand iet gebiecht heeft, om 't welke de Societeyt in hare inzettingen gelast heeft dat men de sulken sal uytsenden, sal men hem de absolutie weigeren, tot dat hy toegestaan heeft dat men 't buyten de Biecht aen den Oversten bekent make, of door hem selfs oft door den Biechtvader; waer na dan de Overste sal te werk gaen, zoo als tot meesten dienst van de Societeit goet gevonden werdt. Indien'er hoop is, dat de faut kan verholen blijven, sal men hem bestraffen met eene boete naer verdienste: maer soo niet, sal men hem terstont uytstoten. Ondertusschen sal de Biechtvader verswijgen, dat hy gevaer loopt van uytgestoten te worden.

Maer

Maer soo iemand, 't zy uyt wat oorzaek, of by welke gelegentheit, ende op welke manier het sou mogen wesen, iet quaeds voorheeft tegens de Societeyt, of tegen de eer oft belang van deselve, en tot bekentenis komt, die zal zijn eygen vonnis mede brengen.

Ook sal de Societeyt, als zijnde een voornaem en doorluchtig lidt van de Heylige Kerk; mogen affsnijden van hare vergaderinge soodanige persoonen, daer men wel eer iet nuts van verhoopt hadde, maer die daer na minder bequaem gevonden zijn tot het uytvoeren van onse inzettingen. Waer toe men licht gelegenheit zal vinden, soo men haer gedurig oeffent, en alles haer laet voorkomen tegens haren sin. Men salse stellen onder verdrietige Overstens; men salse afhouden van de studien, en van de aensienelijkste bedieningen, en soo voorts; tot datmense tot murmureeren brengt. Men sal ook geensins aenhouden de geene die zich opentlijk tegens hunne Overstens stellen, of heymelijk over dezelve klachtig vallen by hunne medegesellen of by vremden. Van gelijken die by de Huysgenooten of vremden qualijk spreken van de manier van doen van de Societeyt, ontrent het aenwinnen van hunne tydelijke goederen; of anderfins van andere saken tot nadeel spreken, als by voorbeeld, dat de Societeyt vervolgt en onderdrukt de gene die haer ongenegen, of van haer uytgestoten zijn, &c. Of ook die welke de Venetianen, en die van Vrankrijk, of andere daer wy qualijk gehandelt zijn, voorspreken, of van anderen dulden, en niet met kragt tegenstrijden.

Doch al eer men met de uytstotinge voortgaet,

gaet, sal men ze ten uytersten, en op alle manieren oeffenen, en quellinge aendoen. Men sal hun gewoonlijk ampt hen afnemen, hen dan aen 't een, en dan aen 't ander stellen: men sal hen voor de minste fout, daer in sy komen te vallen, sware straffen opleggen: men salse opentlijk beschamen, en soo voorts: tot datse eindelijk ongeduldig worden, ende dan zal men ze, als aen de andere schadelijk zynde, uytzenden. Doch men sal daer toe verkiesen soodanigen plaets, daer sy minst op verdacht zyn.

Wanneer iemand van de onsen een vast vertrouwen of sekere hoop heeft, van tot een Bisdom, of tot een andere uitstekende waerdigheit in de Kerke te geraken, sal men hem boven de gewoone beloften van de Societeyt, eene andere belofte afvorderen; te weeten, dat hy tot alle tyden van de instellingen van de Societeyt wel sal gevoelen en wel sal spreken; ende dat hy geenen anderen Biechtvader dan van de Societeyt sal gebruyken: ja dat meer is, dat hy in geene saeke van eenig belang, het minste sal bepalen, sonder daer over het oordeel van de Societeyt gehoort te hebben. Het welke, den Kardinael Tolletus niet in acht genomen hebbende, heeft de Societeyt van den heyligen Stoel verkreegen, dat in 't toekomende niemand van zyn quartier, als zynde ware erfgenamen van de Joodsche en Mahometaensche verradery in onse Societeyt soude mogen toegelaten worden. Ende die geene die sulke beloften niet wil aengaen, sal men als een hooftvyandt van de Societeyt, hoe vermaert hy ook soude mogen wesen, uytsenden.

XV. Capittel.

Hoe men handelen sal met de vrouwe Kloosters en Devotarissen.

DE Biechtvaders en onse Predikanten zullen toesien, de Religieuse vrouwspersoonen in geenen deele te beledigen of gelegenheit te geven, dat sy de onsen weer mochten verlaten. Maer in tegendeel de genegentheit trachten te winnen; voornamentlijk van de Overstens, op dat die ons besorgen, dat wy altyt, ten minsten de buitengewoone, biechten mogen hooren, ende op plechtige Feestdagen by hen komen prediken: op dat wy haerlieder wedergunst en weldaden daer door mogen genieten. Want de rijke Abdyen en Kloosters konnen aen de Societeyt een groot voordeel doen, soo door haer selven als door vermoogende Ouders en Vrienden: dewyl door de kennisse die men maekt, en door de vrientschappen die men wint, in de voornaemste Kloosters, men allenskens mede geraekt in de kennis en in de vrientschap, van bykans geheele steden. Een sake daer de Societeyt veel aen gelegen is. En soo heeft men gesien, dat dese Overstens noch dikmael verder gewonnen zyn geweest, en selfs stichtingen van nieuwe Collegien, en groote middelen in onsen schoot gebracht hebben, met toestemming van de Religieusen selfs, en van de Abdisse. Daerom wy dikmael haer zyde kiesen tegens de Bisschoppen, om hare gunst te meerder te voeden en aen te houden.

Men sal nochtans van den anderen kant aen onse

onse Devotarissen verbieden het verkeeren in de vrouwe kloosters ; op dat misschien die manier van leven haer niet meerder kome te behagen, ende in diervoegen de Societeyt niet versteken worde van de verwachtinge van 't besit haerder goederen. Maer men sal haerlieden aensporen om belofte van suyverheit en van gehoorsaemheit te doen in handen van haren Biechtvader. Men sal haer betoonen , dat die manier van leven overeen komt met die van de eerste Kerk, als lichtende in de selfde , en niet gestelt zynde onder een koorenvat, sonder stichtinge van den evennaesten en sonder gewin van zielen: dat sy op die manier sullen naevolgen de Euangelische Weduwen, welke onsen Zaligmaker en zyne Apostelen met hare tydelijke middelen gedient hebben.

Wyders sullenze haer voorstellen alle 't gene dat tot nadeel van het afgeslooten Kloosterleven kan strekken, ende hoe weynig haer 't een en 't ander aldaer dienen soude. Maer diergelijke vermaningen sal men haer , onder 't segel van stilzwygen, mededeelen ; op dat misschien sulks niet tot de ooren van de Religieusen kome.

XVI. Capittel.

Van het versmaden der Rijkdommen.

Op dat de Wereltlijke Persoonen ons niet toeschrijven eene groote genegentheit tot Rijkdommen, sal het dienstig wesen dat men somtijts weygert aelmoessen van minder belang , welke voor eenigen dienst van de Societeyt ons aengeboden

boden worden. Hoewel men van de geene, die ons t'eenemael genegen zyn, ook de minſte ſal dienen aen te nemen om ons te houden buyten verwyt van gierigheit, indien wy alleen groote giften van haer wilden aennemen.

Men ſal ook in onſe kerken geene ſlechte begraefniſſen aennemen, om die van de Parochie-kerken ofte andere Munnikken niet te willen benadeelen. Maer alleen Fondateurs van onſe Collegien, en Weduwen die aen de Societeyt hare goederen gemaekt hebben, of die anders groote giften en groote legaten aen ons hebben nagelaten; aen deſe is 't redelijk dat men by ons de begravinge niet en weygere.

XVII. Capittel.

Van noch eenige nadere middelen om de Societeyt te bevorderen.

De onſe zullen alle daer toe arbeyden, dat ſy in alle ſaken, ook van weinig belang, altydt het ſelfde gevoelen, of ten minſten uyterlijk met de woorden: Want dus zal de Societeyt, hoe wild zich de ſaken des Werelds ook opdoen, nochtans altydt nootſakelijk aenwas krijgen, en dagelijks toenemen.

Ook ſullen de onſen trachten uit te blinken in Geleertheit en Voorbeeldigheit, op dat de andere Munnikken, en voornamelijk die van de Clereſie zyn, Paſtoren en andere, hier in overtroffen worden, en de Gemeinte eindelijk wenſcht alles van ons gedaen te hebben. Dat meer is, men ſal opentlijk ſeggen, dat in de Paſtoren ſo

groote

groote geleertheit niet van noode is, als ſy maer ſlechts haer ampt waernemen: Dewyl de Societeyt haer wel met raed kan byſtaen, die tot dat einde de ſtudien ſoo grootelijks beyvert.

De Koningen en Prinſen ſal men voeden met deſen waen, dat het Catholijk Geloof in den tegenwoordigen ſtaet niet volherden en kan, ſonder de ſchranderheit der onſen; als waer toe een uiterſte voorzichtigheit van noode is. Door dit middel ſullen de onſen zich aengenaem maeken by de Grooten, ende tot hunne geheimſte raedſlagen gebruykt worden. Ook ſullen ſy konnen aengehouden worden, met aen haerlieden mede te deelen alle rare en onbekende tydingen, die ons uit alle geweſten des Wereldts toegeſonden worden. Ook ſal ons by uitſtek dienſtig zyn, dat wy de geſchillen en misverſtanden der Prinſen en Grooten heimelijk en voorzichtelijk voeden en in trein houden; maer ſoo haeſt men bemerkt, dat de ſelfde oogſchijnelijk wederom ſullen verſoenen, alsdan ſal de Societeyt terſtont haerlieden trachten te bevredigen, om niet van elders voorgekomen te worden.

Men ſal op alle manieren, ſoo aen de Gemeenen als aen de Grooten, groote gedachten inboezemen van het oprechten van de Societeit, als door een byzondere voorzienigheit van Godt geſchikt (volgens de Prophetie van den Abt Joachimus,) ten einde de Kerk, van de Ketters onderdrukt, door de Societeyt weder opgebeurt ſoude worden.

Vorders, als de gunſt van de Grooten en Biſſchoppen nu gewonnen is, ſal men trachten Paſtorye en Canonicaten, door haer te bekomen, als ook de Clereſie, dewelke in voortyden on-

der sekeren regel met hare Bisschoppen leefden, ende na de volmaektheit waren trachtende, naeukeuriglijk te hervormen. Men sal ook daer na zoeken, door haerlieden, aen ons te winnen de Abdyen ende Prelaturen; de onbequaemheit en ongeoeffentheit der Munnikken op het slimste afschilderende: Want het was een groot nut voor de Kerk, dat selfs de Bisdommen, ook de Stoel van Romen, van de Societeyt beseten wierden, byzonderlijk wanneer de Paus, door de Ministers van zyn Hof en die van hunnen aenhang, waer in de Societeyt den voorrang heeft, van meest alle de wereltlijke Goederen zich meester gemaekt hadde. Weshalven de macht en de middelen van de Societeyt op alle manieren, nochtans voorzichtelijk en in 't geheim, allengskens dienen uytgebreidt te worden. En 't is geen twyffel, of daer sal alsdan een gulde eeuw opstaen, verzelt met een gedurigen en algemeenen vrede, wanneer de Goddelijke goetheit zyne Kerk in haren grootsten luyster opregten zal.

Doch byaldien de hoop, om hier toe te geraken, ons noch soo na niet beschijnt, nademael het nodig is, dat'er ergernissen komen, soo sal men voor eenigen tyd den gemeenen staet van 't Christendom in onrust en beroering stellen; en men sal de Prinsen, welke aen de onsen hangen, tot onderlingen Oorlog opstooken; op dat hier door de Societeyt tot hunne bevrediging aengesocht en gebruikt werde, ende wederom daer voor tot een premie of belooninge, de eerste Ampten en Bedieningen van de Kerk bekomen mag.

In 't kort de Societeyt zal dit allezins trachten

wer-

uyt te werken; na dat sy de gunst en 't gezag der Prinsen bekoomen heeft, dat zy van die geene, welke haer niet beminnen, ten minsten gevreest werde.

EINDE.



EXTRACT

Uit den vermaerden

HISTORIE-SCHRYVER

THUANUS,

Verhalende hoe omtrent het Jaer 1 65. de Vaders van de Societeit eerſt in Vrankrijk, en aen het Collezie of de ſchole van Clermont, gekomen zyn.



NIet lange daer na, terwijl de Koning uit Parys vertrokken was, om de handelinge die, volgens verdrag, met die van Spanje te Bajonne zou gehouden worden, by te woonen, wiert in 't Parlement de zaek der Jeſuiten met veel hevigheit bepleit. Deze hadden een verzoekſchrift aen 't Hof ingegeven, om vryheit te erlangen tot het onderwyzen der Jeugt; waer tegen de Rector van de Univerſiteit van Parijs zich aenkantte. Doch eer ik hier van begin te ſpreken, dunkt het my niet wanvoegelijk, iets te melden van den eerſten oorſprong, de inſtellinge en voortgang dezer Societeit. De Kardinael *Petrus Antonius Caraffa*,

nader-

naderhant Paus *Paulus* den vierden, hadde een gezelschap van Priesters opgerecht, welke in eenzaemheit, van den omgang der menschen afgezondert, leefden, om zich tot de beschouwing, of, *gelijk zy 't noemen*, tot het Godbeschouwend leven over te geven; deze wierden, van de plaets daer zy zich onthielden, in 't kwartier van *Utranto*, *Theatynen*, ook anders Quietynen genoemt. Hier over ontstond een nayver in 't herte van Ignatius Lojola, een Spanjert uit Biskaye, die van den Oorlog, waer uit hy geen ander eer of gewin dan verminkte leden gehaelt hadde, afkeerig geworden zynde, zich mede tot een stil leven begeven hadde. Deze, in 't Jaer 1524, wanneer hy het drieendartigste jaer nu bereikt hadde, van eene reize naer Italien en Palestina in zyn vaderlant te rug gekomen, begaf zich tot de letteroeffeningen in de stad *Barselona*, hebbende tot een medgezel zekeren *Calistus*, benevens noch twee Spanjaerden, *Artiaga* en *Cazeres*, als mede een Fransch Jonkman, genaemt *Johannes*, die de reize van Jerusalem met hem gedaen hadde.

Vier jaren aldaer te *Alcala* en *Salamanca* toegebracht, doch niet veel gevordert hebbende, vertrok hy weder naer Parijs, alwaer hy, door ondervindinge de zwakheit der menschelijke natuur, en zyn eige onbekwaemheit, om veel verscheide zaken tevens te ondernemen en uit te voeren, ontdekt hebbende, begost hy het sterk voortzetten zyner studien wat te verminderen, en verwierp de korte toewegen, welke hy zich gewent had te gebruiken, en begost, volgens de gewoone wyze, weder van voren af. Na zich dus lang genoeg in de Latynsche tael geoeffent te

te hebben, begaf hy zich tot de Wysbegeerte onder den Profr. *Johannes Pena*, een groot Filosoof en Wiskunstenaer, en naderhant tot de Godgeleertheit, in 't school van het Klooster der Predikheeren, krygende tot medegenoten, in zyne letteroeffening en afgetrokke levenswyze, *Petrus Faber*, Savoyaert, wel afgerecht in de leere van Aristoteles, en *Franciscus Xaverius*, mede uit Biskayen, welke laetste eenigen tyt daer na, op verzoek van Koning Johannes van Portugael, door gezag van den Paus naer 't Oosten gezonden wiert, alwaer hy de geheele zeekust van Indien doorreist, en met zyne prediking niet zonder veele moeiten en gevaer, tot in 't binnenste van Japan doorgedrongen zynde, eindelijk na een groot getal ongelovigen bekeert te hebben by zyne overkomste, op de grenzen van Sina overleedt in 't Jaer 1556.

Ignatius had wyders noch by hem Jacobus Laynez, geboortig van Almazan in Castilien by Sigueusa, die na hem geweest is Generael van de Societeit, dewelke hy heeft ingestelt; Alfonsus Salmeron van Toledo, wel geleert in 't Griex en in 't Latyn, Nicolaes Bobadilla van Palencia, Simon Rodericus uit Portugael, Claudius Gracchus le Say, en Joannes Codurius, beide uit het gebied van Genua, ende Pascasius Broët, geboortig van Ambrun. Dese studeerden al te samen te Parijs met hem, soo in de wetenschappen als in de Godtvrugtigheit, ende hebben zig eindelijk met een gemeene toestemming door eene belofte, na dat sy in de kerk der Martelaren gebiecht en gecommuniceert hadden, te samen verbonden, om soo ras sy hare studie in de Theologie voltrokken hadden, de saken van de

wereld

wereld te verlaten, ende in gewillige armoede te arbeiden voor de eere van Godt, en de saligheit der zielen, ende dat sy tot dien einde zig souden begeven op sekere plaets, en van daer naer Jerusalem trekken, om haer te besteden tot onderwyzing der ongeloovigen, en de Martelkroon te ontfangen; ende in gevalle dat sy hindernisse vonden in haer voornemen, dat sy dan in 't einde van 't jaer naer Romen gaen souden, en haren dienst aen den Paus, den Stadhouder van onsen Zaligmaker, opdragen, sonder eenige bevoorwaerding, en sonder uitsondering van tyd of plaets.

Dit is geschiet op den 6 Augustus in 't jaer 1534. Het volgende jaer vertrok Ignatius de Loyola, siek geworden zynde, wederom naer Spanje, ende niet lang daer na, weder tot gesontheit herstelt zynde, reist verder naer Venetien, om zig te quijten van sijne gedane beloften.

Alwaer sijne eerste inwydinge ontfangen, ende zyne gezellen die verstroit waren, d'een hier d'ander daer, te samen geroepen hebbende, verliet hy 't voornemen om na Jerusalem te gaen, ende vertrok na Romen met Faber en Laynes. Die gene, die zyn leven beschreven hebben, verhalen, dat hy, gegaen wesende in een kerk om Godt te bidden, niet wyd van de stadt op de groote weg gelegen, ende zynde als uit sijn selven gerukt door sijn yverig gebedt, gesien heeft Godt den Vader, dewelke aen sijn Zoon, dragende een kruis, Ignatius ende sijn medegesellen aenbeval, willende dat hy hem versekeren sou, dat hy haer gunstig sou wesen te Romen: en dat dit oorsaek is geweest, waerom Ignatius de Societeit, die hy instelde, de Societeit ofte gezelschap

ſchap van Jeſus genaemt heeft. In deſer voegen heeft Ignatius en zyn geſelſchap zig verſamelt te Romen; ende zyn van eenen Quirinus Garzoni, burger van Romen, ontfangen in ſijn huis ontrent het Convent van Minimen. De Societeit heeft dus haer eerſte begin genomen op die plaets. Maer van 't begin af is ſy tegengeſproken geweeſt tot Romen, ende afgekeurt by den Kardinael Barthelemy Guidiccione, uit de ſtad van Luques: dewelke geen groot vriendt was van nieuwe inſtellingen, ende een boek geſchreven had om deſelve tot een minder getal te brengen. Echter is deſe Societeit eindelijk van Paulus den derden geconfirmeert geworden door een decreet, gepubliceert op den derden October 1540; op welken tyd Ignatius, uit bevel van den *Paus*, eenige werklieden in den Wyngaert des Chriſtendoms heeft uitgezonden; En dat is het begin geweeſt van de Apoſtolike reiſen van de Societeit ofte dit geſelſchap. Doch men heefter bygevoegt deſe Conditie, datſe in 't geheel niet meerder ſouden moeten weſen, als tot het getal van 60. Doch drie jaren daer na is deſe Conditie weg genomen door een decreet van den 13 Maert, en Ignatius geworden Generael van dit geſelſchap ofte Societeit. En als haer getal met ter tyd aenwies, ſoo heeft hy eenige van zyne medegezellen elders heden gezonden: Laines is geweeſt in Italien; Broët is geſonden in Vrankrijk; Petrus Caniſius naer Duitsland; Antonius Araozius Biſcayer, naer Spanje; Simon Rodericus naer Portugael. Maer als 't nu gebeurde, dat Eliſabeth Roſelle, de welke aen Ignatius in 't begin behulpſaem geweeſt was in ſijne ſtudien, met andere vrouwlieden gekomen was tot

Romen,

Romen, om na de regels van de nieuws opgerechte Societeit te leven, heeft haer Ignatius geseit, dat hy de sorg van 't vrouwvolk niet en konde aennemen, ende verwurf eindlijk van den Paus, dat dese Societeit, die haer selven opgedragen hadde aen den Stadthouder van onzen Zaligmaker, sonder eenige uitsonderinge van plaetsen of tyd, tot voordeel van alle natien, voor altydt vry soude wesen van soodanige bestiering. Hy heeft noch van den stoel verkregen, dat Claudius Jajus, aen wien, op de recommandatie van Ferdinandus Rooms Konink, het Bisdom van Trist in Istrie gegeven was, daer van verschoont soude wesen. Dus in schyn alle vermoeden en achterdocht van staetsucht ende trachting na Rijkdommen, van dese nieuwe ordre afgeweert zynde, soo heeft Paulus den derden aen de selfde voor sijn doot noch andere Privilegien gegeven, welke daer na geconfirmeert zyn door Julius den derden. Naderhant onder Paulus den vierden, welke men geloofde, dat aen Ignatius niet toegedaen soude wesen, uit reden van eenige belediging aen hem gegeven, heeft nochtans de Societeit onder sijne Regeeringe seer grootelijks toegenomen; ende is Ignatius onder 't selfde Pausschap, afgesleten door waken en vasten, komen te overlyden, in sijn vytensestigste jaer, ende oversulks sestien jaren na dat hy de Societeit hadde ingestelt. In wiens lever-ader Rinaldus Columbus, die sijn lichaem geopent heeft, schryft 3 steenen gevonden te hebben. Dusdanig is het einde geweest van Ignatius, de Grontlegger van eene Societeit, dewelke in korten tyd daer na soodanig is aengewassen, datse zich heeft begonnen gevreest te maken voor de Souvereinen selfs.

Op desen selven tyd, gelijk Guilielmus du Prat, Bisschop van Clairmont, Soon van den Cardinael du Prat, dese nieuwe Religieusen ongemeen begunstigde, soo heeft hy haer eindlijk mede begiftigt met het school van Clairmont tot Parijs, daer door sy eenigen tydt genoemt zyn geweest de Religieusen van 't school van Clairmont; hebbende ondertussen den naem van Jesuiten, welke aen sommigen toen te hoogdravende en al te opgeblasen scheen te wesen, gesupprimeert. Hy legateerde haerlieden ook, als hy quam te sterven, sesendertig duisent Ryxdaelders, op Conditie datse de jonkheit te Billon en te Maurillac souden onderwyzen, in de schoolen die sy aldaer moesten bouwen, Nu is 't gebeurt, dat voor de doot van Ignatius, Broeder van den Koning van Vrankrijk, Hendrik den tweeden, in 't jaer 1550, door de Recommandatie van den Cardinael de Loryne, wiens naem in 't decreet vermeldt werd, verkregen heeft, dat dese Societeit, achtervolgende het decreet van den Paus, soude ontfangen worden in het Rijk, en dat het aen dezelve soude geoorloft wesen een Kerk met een School te Parijs uyt aelmissen te bouwen, doch niet in andere steden, ende aldaer te leven volgens de Regulen van haer ordre. Dit decreet voorgelesen zynde aen het Hof, vier jaren daer na op den derden Augusti; soo is het Parlement van advys geweest, dat de brief van den Konink, ende de Bulle van den Paus souden gecommuniceert worden aen den Bisschop van Parijs en aen de Sorbonne, ende dat men haer gehoort hebbende over die sack, een besluit nemen soude. In gevolge van dese Resolutie heeft de Sorbonne op

den

den eersten December van 't selfde jaer, haer gevoelen schriftelijk ingegeven, waer van den inhoudt luyd, als volgt: Dat dese nieuwe Societeyt, die haer selven op een ongehoorde manier toeëygende, den naem van Jesus, welke sonder onderscheit en sonder uytkiesing alle soorten van persoonen, al waren 't onechte, schelmachtige, enz. opnam; en de welke van andere wereltlijke nergens in verschilde, in geene bysondere Gewoontens, Ceremonien, of styl van leven, door welke men d'andere Ordens der Munnikken onderscheyden kan: Die daerenboven hadden sulke meenigten van voorrechten en vrydommen, voornamelijk in 't bedienen der H. Sacramenten, tot nadeel der Prelaten en van de Cleresie, ende selfs van de Princen ende Heeren, tot grooten overlast der Gemeynte, ook tegens de voorrechten van de Universiteyt van Parijs; dat derhalven dese Societeyt scheen te schenden de eer en luyster der Religieuse Ordens ofte instellingen, ende te vernietigen de godtvruchtige en noodige oeffening van deugt, van de onthoudinge, van de Ceremonien, ende van 't gezag der Overheden; Dat ook deselve gelegenheit gaf om vrymoedig af te wyken van andere beloften; Dat sy weg nam de onderdanigheit die men aen de Bisschoppen schuldig is; Dat sy onrechtvaerdig de Wereltlijke Heeren, de Geestelijke, en alle andere van hare geregtigheden beroofde; Dat sy in 't Burgerlijk en Geestelijk bestier een meenigte Klachten, Processen, Twisten, Krakeelingen, Afgunst, Muyteryen, mitsgaders verscheyde Scheuringen veroorsaekte. Dat om dese redenen dese Societeyt scheen te wesen gevaerlijk voor de gemeene sake van de Religie, om dat sy de vrede

van

van de Kerk ontrustte, de oeffening der Geestelijke tucht omverstiet, en meerder tot ontstichting als tot sti hting was strekkende.

De Paters van dese Societeyt stonden verstelt over dit gevoelen van de Theologanten van Parijs; ende, gelijk sy vertrouwden, dat sy zich moesten voegen na den tyd, en hoopende dat de quade inbeeldinge, die men had van dese nieuwe Ordre, met ter tyd soude slyten; soo en heeft men wyders van die saek niet gesprooken; ter tyd toe dat Franciscus de tweede tot de regeeringe quam, onder den welken de Jesuiten hun versoek hervatten, om dat de Princen van 't huys van Guise, die hare begunstigers waren, alsdoen het opperste gezag en aenzien hadden. Voor eerst, wiert achtervolgens het voorgaende Arrest van 't Hof, aen Eustachius du Bellay, *Bisschop* van Parijs zyn gevoelen gevraegt, het welke hy schriftelijk heeft overgegeven: sustineerende by het selfde, dat dese Societeyt, gelijk alle de nieuwe Ordens, ten hoogsten gevaerlijk was; ende dat de selfde in den tegenwoordigen tyd was ingestelt, eerder om onrust te verwekken, als om rust en vrede in de Kerk op de rechten. Ende boven al mispreees hy den naem van Jesuiten, als vol verwaentheit; om datse aen haer selve alleen toeëigende, wat de gantsche Catholijke Kerk toekomt, dewelke men eygentlijk noemen kan de versameling van de Geloovigen, van welke het Hooft is onsen Heere Jesus Christus; ende dat derhalven, als sy dien voor haer alleen neemen, sylieden daer mede scheenen te willen seggen, dat sy alleen de Kerk mackten. Wyders seyden sy, dat'er in de privilegien, aen haer gegeven, door

Pau-

Paulus den derden, vele zaken strydig tegen 't algemeene Recht, ende nadeelig aen 't gezag en aen de magt der Bisschoppen, der Pastooren, en der Universiteyten waren; dat het derhalven van meerder vrucht wesen soude, nademael sy zig verpligt hadden aen den Paus, om de Turken en de Ongeloovigen te onderregten, en om het Woord Godts aen dese volkeren te prediken; dat men haer begiftigde met huysen of wooningen in die plaetsen, die daer naby waren; gelijk eertyts de Ridders van Rhodes last gehad hebben, om zig te houden als schildwachten op de grenzen des Christendoms. Dese meening wiert gelezen en overwoogen voor den Konink in sijnen Raedt; ende, door 't opstooken van den Cardinael de Lorijne, heeft men door een arrest op den .. van May in 't jaer 1560 aen 't Parlament gelast, dat, ondengesien het protest der Theologanten van Parijs, en ook selfs van den Aertsbisschop, sy echter de Bulle van den Paus en den Koning, ten voordeele van de Societeyt verleent, souden afkondigen; niettegenstaende nu de Jesuiten, door een Request aen 't Parlament, zich onderwierpen onder het gemeene recht, ende betuygden, dat sy afstonden het recht ende privilegien, door de Pausen aen haerlieden in tegendeel gegeven, ende welke het gezag der Bisschoppen, der Collegien, der Pastooren, der Universiteyten, der Fransche Kerke, en der Tractaten tusschen de Koningen en de Pausen gemaekt, benadeelden; soo heeft echter het Parlement door een arrest van den 22 February deze zaek aen 't generael Concilie, ofte wel aen de vergaderinge van de Fransche Kerk gestelt; om van deselve (soo sy sulks

vonden) deeze nieuwe Orden geapprobeert te worden. In diervoegen dat, als wanneer door den last des Koninks een groot getal Prelaten versamelt waren tot Poissy, wegens de zaken van de Religie, gelijk reets geseyt is, (waer in den Cardinael Franciscus de Tournon, Aerts-bisschop van Lions voorzat) de Vergadering eindelijk op den 25 van September, op 't rapport van Eustachius de Ballay, Bisschop van Parijs, volgens de macht welke haer van 't Hof gegeven was, deze nieuwe Societeyt heeft ontfangen en aengenomen, onder den naem alleen van Societeyt en van de Scholen, ende niet van nieuwelinks ingestelde Ordre; op voorwaerde, dat sy eenen anderen naem souden aennemen, als dien van de Societeyt van Jesus of van Jesuiten, en dat het gesach van den Bisschop sou onvermindert blyven in sijn Bisdom, over de Paters van de Societeyt, even als over de andere Priesters; ende dat sy niets en souden vermoogen te doen tot nadeel van de Bisschoppen, Collegien, Pastooren, Universiteyten, of andere Ordens, ofte tegens derzelver gezag en bediening, maer dat sy haer souden gedragen in alles, volgens 't gemeene recht, en afstaen van alle voorrechten daer tegen strydende: waer by noch gevoegt wierd, dat, byaldien sy niet voldeden aen deze voorwaerden, ofte dat sy in 't toekomende nieuwe voorrechten van de Pausen verkregen, dat de goetkeuring van hare Societeyt, die hen nu vergunt was door het tegenwoordig decreet, van die uur af, voor herroepen zoude gehouden werden.

In gevolge van dien hebben zy tot Parijs het Collegie van Clairmont geopent, om aldaer hare schoo-

ſchoolen aen te vangen. En eenige geleerde mannen, die ſich onder dit geſelſchap begeven hadden, hebben een grooten naem aen 't ſelve toegebragt. Onder deſen was voornaemlijk eenen Joan Maldonatus van Portugal, een beroemt Philoſooph ende Theologant. Maer vermits de Univerſiteyt van Parijs ſich ſtelde tegen 't verlof, dat men aen deſe nieuwe Societeyt had gegeven, heeft men ſich voor de tweedemael tot het Parlement begeven: hebbende de Jeſuiten daer tegens door een Requeſt verſocht dat het Parlement tegens het ſelfde ſijn authoriteyt ſou gebruyken, ten eynde men haer namaels het onderwys van de jonkheit niet meer en ſou beletten. Al eer deſe ſaek bepleyt wierd, ging de Univerſiteyt te rade by Charles de Moulin groot practiſijn, wiens conſultatie by geſchrift geſtelt, ende daer na gepubliceert wierd; Hy hadde geantwoordt, dat het rechtmatig ſcheen, dat de Univerſiteyt van Parijs, volgens de noodſakelijkheit van haer ampt, op 't nieuw de Jeſuiten dede ſommeeren, ende dat zy zich verplicht vond door weegen van Recht duſdaenige ſoorten van nieuwigheden teegen te gaen om de volgende redenen: als voor eerſt, dat ſy eene nieuwe Compagnie opſtelden tegens de oude decreten, en ſelfs tegens de decreten van de Synoden, mitsgaders tegen het generael Concilie, gehouden te Romen onder Innocentius de III. in 't jaer 1215. welke goedgevonden hadden, om onluſten onder de Kerkelijken te myden, duſdanige nieuwe Compagnien binnen ſeker getal te bepalen. Dat het ook ſtrydig was tegens de Arreſten van 't Hof, door dewelke deſe nieuwe Compagnie was ver-

worpen geweest; daerenboven tegens den beslooten raedt der Cardinalen tot Niceen vergadert, door last van Paulus den derden; nevens eenige Bisschoppen, welke gesamentlijk verbooden hadden nieuwe Religieusen en gepretendeerde Religien te ontfangen: dat ook al voor haer lieden de Cardinael Petrus d'Alliaco, Aertsbisschop van Armach, Guilielmus de St. Amour, ende Joan Gerson, voortyds twee groote lichten van de Sorbonne, mede van dit gevoelen geweest zyn, om dat de meenigvuldigheit van dusdanige Conventen aen den staet groote ongemakken toebracht, zynde te gelijk tot grooten last van de Gemeente, dat te vresen was, dat als dese Compagnie in Vrankrijk eens aengenomen was, daer de humeuren onder de onsen zeer begeerig zyn na nieuwigheden, deze Secte sich met ter tyd ook sou vermeenigvuldigen gelijk serpenten of onkruyt, niet alleen tot overlast van 't volk, maer ook tot nadeel en verkleyninge van de Cleresie, dat ook hare instelling niet alleen ging tot bederf van d'andere Ordens, maer ook gevaerlijk was voor het gantsche Rijk; ja datter geen staetkundige lieden waren, die niet vreesden, dat onder voorgeven van vrydom, de Italianen en Spaniaerden, waer uyt dese Compagnie voornamelijk was t'samengeraept, over en weer gaende, de geheimen van 't Koninkrijk lichtelijk souden medesleepen naer de vyanden; dat sulks wel eer van soo groot belang wiert geoordeelt, dat de Pausen selfs, ende na haer de geleerden in de geestelijke rechten, hadden geantwoordt, dat de Bisschoppen, hoewel door Godt selfs ingestelt, om die reden van haer ampt souden konnen afgeset worden:

daer-

daerenboven, dat dese Compagnie, niet zynde goetgekeurt, niet wettelijk was te rekenen, ende datse scheen ingestelt, om uyt te suypen de middelen van de gene, die op hun sterven lagen; dat het opbouwen van een Collegie, en het openen der Schoolen in 't midden van de Universiteyt, aen de welke sy begeerden te gehoorzamen en onderworpen te zyn, niet alleen tegen de natuer, maer geschapen was om oproer te veroorzaken; eyndelijk dat sylieden ten overvloedt en gansch onnoodig zouden wesen in eene Universiteyt, daer men een groote meenigte Schoolen en Collegien had; dat sy nieuwe superstitien aenbrochten, en beguychelende den geest van 't volk, al van nu af de gemeene rust schonden, en datse oorzaek souden wesen van grooter quaed in 't toekomende.

Ten laetsten wiert dese saek voor 't Parlement, in groot getal vergadert, bepleit. Petrus Versoris, beroemt Advocaet, pleytte voor de Jesuiten, ende besloot sijn pleidooi met den lof van hare opkomste ende instellinge, waer van wy terstond gesprooken hebben. Stephanus Pasquier pleytte tegens haer voor de Universiteyt van Parijs; ende, noemende dese Societeyt eene Secte vol van eerzugt en geveynsde Godtsdienstigheit, seyde, datse haer oorsprong had uyt Spangien, en aengequeekt was te Parijs, doch ten vollen opgeregt te Venetien; datse van 't begin af was vervolgt te Romen; hoewel eyndelijk daer noch aengenomen, ende verrijkt met buytenspoorige voorrechten tegens het algemeene recht; datse daer na is veroordeelt geweest door het advys der Theologanten van Parijs, ende verworpen van haren Aertsbisschop; datse

nu tegenwoordig, onder den dekmantel van de jonkheit, niet om loon maer uyt liefde, te onderwysen, niet anders focht, dan hare grootmakinge; datse van den eenen kant de familien uytsoog door onderkrope Testamenten; datse van den anderen kant de gemoederen der jonkheyt aen zich won door een geveinst voordoen van godvruchtigheyt; ende datse, vergiftigende de jonge verstanden der kinderen, door veel verwaentheden en superstitien, alreeds twist, tweedracht en oproeren berokkenden, die t'eeniger tyd souden uytbersten tot verderf en ondergang van 't Koningrijk. Wyders maekte hy seer groote aenmerking op de belofte, by welke sy, onder andere meer, aen hunnen Generael, (zynde eenen Spanjaerd of *Italiaen* ofte by die natien verkosen, welken sy eerbieden als eenen Godt op aerden) eene blinde gehoorsaemheit, gelijk sy se noemen, beloven; en betoonde, dat dit uytliep om het wettelijk gezag der Magistraten te ondermynen, de tucht der Kerke krachteloos te maken, en eyndelijk over hoop te werpen alle de rechten, soo die by Godt ingestelt zyn, als by de menschen: daer na sprak hy tegens den naem; dewelke sy met sulke begeerte getracht hebben aen te nemen; hy seyde, dat andere Sectarissen, welke zich dien, over de twee hondert jaren geleden, hebben willen aenmatigen, daer over van de Kerk waren verworpen geweest; ende, verstroit geweest zynde door het rechtvaerdig oordeel van Godt, voorts t'eenemael ondergegaen waren; dat men door desen naem niet anders wilde te wege brengen, als tweespalt te maken onder de gene, die belydenis doen van een Godtsdienst,

om

om 't eene gedeelte te zyn Jesuiten, en 't andere Christenen: hoe meer sy zich onderworpen toonden aen den Paus, hoe meer sy moesten verdacht wesen aen die van Vrankrijk; dewelke oprechtelijk erkenden den Paus voor het Hooft en voor den Prins van de Kerk; maer in sulker voegen, dat hy echter blyft verbonden te gehoorzamen, als een ondersaet, aen de Heylige Decreten van de algemeene Concilien; ende dat hy niet vermag te ordonneeren tegens de Rijken en tegens de Koningen, als ook niets besluyten tegens de arresten van souvereine Hoven, ofte tot nadeel van de Bisschoppen in het bereyk van haer gebied: vorders seyde hy noch, dat by aldien men eens dese nieuwe Sectarissen ontfing, men soo veel vyanden in 't ingewant van 't Koningrijk zoude voeden; ende, dat sy t'eeniger tydt den Oorlog souden durven aenseggen aen den Koning en aen den naem der Françoisen, soo 't ooit gebeurde dat de Paus sijn Wapenen tegens ons keerde: eyndelijk zich keerende tot die van den Raed, seyde hy: Gy lieden, die tegenwoordig de Jesuiten toelaet, sult t'eeniger tyd, maer al te laet, uwe lichtgelovigheit beschuldigen; als gy lieden sult sien, dat uwe oogluyking die beklaegelijke uytwerking sal voortgebragt hebben; dat door deser schalkheit, arglist, schynheyligheit, geveynstheit, guychelaryen, en verdoemelijke streken, d'algemeene rust niet alleen van dit Koningrijk, maer door 't geheel Christenrijk in 't grootste gevaer gebragt sal wesen.

Wanneer dese sijn reden geëyndigt hadde, soo repliceerde Versoris, en eyndelijk ook Baptista du Menil, een persoon van groot aensien door

fijn groot verstant en groote deugt, de welke het ampt bekleedde van Procureur Generael: in 't begin berispte hy de hevigheden van de Advocaten van d'een en d'ander zyde: en na dat hy veel gesprooken had rakende het stuk van de nieuwe Orders, en van 't gevaer datter is in die aen te nemen, niet alleen voor de Religie, maer ook voor de Burgerlijke bedieningen, besloot hy eyndelijk tegens de Jesuiten; dat die, als van elders afhangende door hare gedane belofte, in geenen deelen behoorden aengenomen te worden in de Universiteyt van Parijs, om de jonkheit te onderwysen; maer hy stelde voor aen 't Parlement, dat het selfde wilde overleggen, waer toe men het gelegateerde gebouw van den Bisschop van Clairmont soude konnen laten dienen, om op een andere wyse de gedagtenis en de uiterste wil van den Testateur te bewaren. Dese saeke twee dagen overleid zynde in 't Parlement, soo is het selfde, (het zy voorsiende waer 't echter heenen sou willen, of anders uyt haet der Protestanten tot haer uytroeyinge, waer toe van sommige voorgegeeven wiert, dat deze Compagnie scheen opgekomen te wesen) eyndlijk van advys geworden, dat men dese saek noch sou ophouden tot nader overweging: ende stonden daerentusschen aen dese Societeyt de vrydom toe, om een publyk school op te rechten, en by provisie de jonkheit te onderwysen. Dit is geschiet den 5 van April.

Uyt het voorgaende Extract heeft de Leeser konnen sien met wat moeite ende tegenspraek van d'Universiteyt ende het Parlement de Jesuiten te Parijs verlof hebben bekomen, om de jeugt aldaer te mogen onderwijsen. Hoedanig sy zich nu in dat onderwijs van de jeugt gedragen hebben, en hoe dat sy wederom met schande uyt Parijs gebannen zyn, sal uyt de volgende publyke Acten blijken.



VERHAEL VAN DE RECHTS-PLEGING TEGEN JAN CHASTEL,

Student in't Collegie der Jeſuiten, om de Vorſtenmoort, door hem beſtaen op de perſoon van Koning Henrik IV.

P den ſevenentwintigſten van December vyftienhondert vyfentnegentig, des avonds tuſſchen ſes en ſeven uuren, na dat de Chriſtelijkſte Koning, Henrik IV. Koning van Vrankrijk en Navarre, te Parijs gekomen was, vervoegde zich Jan Chaſtel, te Parijs geboren, ſcholier, en in 't Collegie der Jeſuiten opgevoed, in de Louvre by ſijn Majeſteyt, en gaf aen hem, terwyl hy zich nederboog, om een edelman, die eerbiedigheit aen hem bewees, te omhelſen, een ſteek met een mes in den mond, die hem de bovenlip afſneed, en, indien hy de tanden niet ontmoet had, wyder voortgegaen ſou hebben. Hy trachtte daer na, het mes ter

aerde

aerde geworpen hebbende, te ontvluchten, maer hy wierd door een van de Capiteynen der lijf-wacht gevangen. Syn Majesteyt, dit gemerkt hebbende, beval vol goedertierentheit aen de geen die hem vast hield, hem te laten gaen, dewijl hy 't aen hem vergaf. En sijn Majesteit, verstaen hebbende dat het een leerling van de Jesuiten was, seyde: *Moesten dan de Jesuiten door myn mond overtuigd worden?* De Vorstehmoorder, gevat zynde, loochende in 't begin de daet: maer beleed deselve daer na, en wierd in handen van den Prevoost de l'Hostel gestelt, en in de gevangenis gebracht; daer hy na gedanen Eed ondervraegt zynde, bekende: dat hy een scholier was, en gevangen was genomen om dat hy den Koning had willen dooden, dien hy echter alleenlijk gequetst had: dat zyn voornemen geweest was dit stuk uyt te voeren, op hoedanigen wyse de gelegentheit hem sou voorkoomen, met een mes, dat hy sonder schede in zyn mouw droeg, tusschen zyn vleesch, en zyn hembt: dat hy zyn Majesteit in 't aengesigt had gequetst, om dat hy nederbukte: dat het mes niet vergiftigt was, immers niet dat hy wist; en dat het een gemeen mes was, 't welk men gemeenelijk in zyn vaders huys gebruykte. Dat zijn voornemen tot veel malen was geweest den Koning met d'eerste gelegentheit, die zich vertoonen sou, te dooden. Dat hy veel paerden en mannen te voet met fakkels en toortsen siende voorby trekken, terwijl hy in de straet S. Honoré, ten eynde van de straet d'Austruche was, aen een Edelman, of een ander, daer omtrent zynde, vraegde: wie de Koning was. Waer op deese Edelman een die bonte hand-

schoe-

ſchoenen aenhad, hem toonde, die hy ſeyde de Koning te zijn: en dat hy van toen af voortgevaren was om dit quaet voornemen uyt te voeren, met hem tot in een der kamers van de Louvre te volgen, in de welke hy hem de ſteek met het mes in de mond gaf, en, dit gedaen hebbende, het mes in de kamer wierp, en trachtte weg te raken; en, toen hy gevangen wierd, loochende dat hy deſe ſteek gegeven had: 't welk hy nochtans ſedert, als de waerheit zynde, beleden heeft. Hy, hier op verder ondervraegt, heeft beleden: dat hy al over langen tijd in zich zelf overwogen had deſe ſteek te doen, en, daer in gemiſt hebbende, de ſelfde noch ſou doen, indien 't in zyn vermogen was, dewyl hy gelooft had dat dit zeer nut voor de Catholijke *Apoſtoliſche* en Roomſche Kerk ſou weſen. Dat hy, acht dagen geleden, zyn aenſlag weder had beginnen te overwegen, en omtrent 's ochtens t'elf uuren het beſluit genomen om het geen te doen, dat hy nu gedaen heeft, dat hy het mes van de rechtbank uyt zyns vaders huys had genomen, en in zyn ſtudeerkamer gebragt. Dat hy van daer ter middagmaeltyt was gekomen met zyn Vader Pieter Chaſtel, Deniſe Hazard zyn moeder, Catharina zyn oudſte zuſter, gehuwt aen een, wiens naem le Comte was, en Magdalena Chaſtel zyn jonger zuſter, terwyl Pierre Rouſſel, Simonne Thurin, en Louiſe l'Ennies in huys waren. Dat, na het middagmael, zyn vader en moeder hem vermaent hadden tot wel te leven; 't welk hy ook aen hen belooft had te doen. Dat hy van daer ter veſper was gegaen, en ſedert weder in zyns vaders huys gekeert, met den welken hy ſtedewaerts was gegaen, om

met

met een Raetsheer van 't Chastelet te spreken, en dat sy, hem niet vindende, naer S. Jans Kerk gegaen waren. Dat hy, sedert tot sijn vaders huis wedergekeert, en uitgegaen was met het mes in de mouw van sijn wambas, 't welk hy genomen had, toen hy d'eerstemael naer Sint Jans kerk was gegaen. Hy, verder gevraegt wat hy desen dag gedaen, en by wien hy geweest had, seide dat hy 's ochtens t'acht uuren opgestaen was, en buiten de stad ter Misse van S. Laurens kerk gegaen was; voorts naer sijn hoedanigheit gevraegt, en waer hy gestudeert had, heeft gesegt; dat dit voornamelijk by de Jesuiten was, daer hy drie jaren had geweest, en voor de lestemael onder den Jesuit, Pater Jan Gueret: dat hy des Vrydags of Saturdags voor dit bestaen, door sijn vader Jan Chastel, by den geseiden Pater Gueret gebragt was, om een saek, die 't geweten betrof; 't welk was dat hy van Gods barmhartigheit wanhoopte, uit oorsaek van de groote sonden, die hy had bedreven: dat hy van zin was geweest om veel gruwelijke sonden tegen de natuur te bedrijven, daer af hy zig tot veelmalen gebiecht had: dat hy geloofde, om dese sonden uit te wisschen, eene voortreffelijke daet te moeten uitwerken: dat hy dikwils gezint was geweest den Koning te dooden, en tot zijn vader van d'inbeelding en wil om dit te doen had gesproken; daer op zijn vader gezegt had dat dit qualijk gedaen zou wezen. Dewijl hy een Agnus Dei, en Paternoster om den hals had, wierd aen hem gevraegt, wie die aen hem had gegeven, en of 't niet was om hem t'overreden tot den Koning te dooden, onder verzekering dat

hy

hy onschendelijk zou zijn? ook wanneer hy gebiecht had, en aen wie? Hy antwoordde hier op, dat zijn moeder het Agnus Dei aen hem had gegeven; en wat het Paternoster aenging, hy self dat geregen had. Dat hy verlede Alderheiligen-dag te biecht had geweest by Meester Claude l'Alemant, Parochie-Priester van S. Pieter des Assis, Meester Jaques Bernard, Kerkpriester, en Meester Lucas Morin, Priester, in de zelfde Kerk woonende. Daer na werd het mes, waer mede hy den Koning getroffen had, getoont. Hy kende 't, gelijk ook drie briefjes, verscheide lasteringen tegens den Koning begrijpende, mitsgaders negen kleine blaedjes, aen wederzijden met zijn hand beschreven, vervattende de belijdenis zijner zonden; welke bladen hy in de kelder van zijns vaders huis had verborgen. Op dese negen blaedjes had hy zijn zonden beschreven, volgens d'order der tien Geboden: Dat hy aen de Godheit had getwijfelt; dat hy zijn naeste niet lief had; dat hy zonder liefde was; dat hy zijn Vader en Moeder had verzaekt; dat, toen een van zijn Meesters aen hem vraegde of hy niet de zonde tegen de natuur, die men niet noemt, had bedreven, hy t'onregt, met groote verzekering, neen had geantwoord, en dat hy meende zig daer van niet gebiegt te hebben, gelijk ook van veel andere snoode en verfoeyelijke stukken, bloedschande te hebben willen bedrijven met zijn Suster: om welke oorzaek hy meende dat alle zijn Biegten en Communien zoo veele doodzonden waren. Dat hy zedert gewilt en voorgenomen had veel doodslagen te bedrijven, en voornamelijk den Koning te dooden. Gedurende deze eerste onder-

vraging

vraging liep het gerugt door de Stadt, dat de Koning alleenlijk gequetst, en het mes niet vergiftigt was. Men dede terstond dankzegging hier over aen God; en in de kerk de Nostre Dame wierd *Te Deum Laudamus* gesongen. De volgenden dag wierd de regtspleging naer 't Hof van 't Parlement gesonden, en de gevangen in de Conciergerie van 't palais gebragt, daer hy van de voornaemste Officiers van 't Hof ondervraegt wierd. Na de herhaling van 't geen hy op d'eerste ondervraging voor den Prevoost de l'Hostel geantwoord had, wierd aen hem gevraegt, wat de voortreffelijke daed was, die hy zeide voorgenomen te hebben om de groote sonden uit te wisschen, waer mede hy zijn geweten beladen voelde. Waer op hy zeide, dat hy gepoogt had den Koning te dooden; maer hem alleenlijk in de lip had gequetst; om dat het mes de tanden ontmoet had. Dat hy gedagt had de strot te treffen, vermits hy vreesde dat het mes anders op den Koning, wel gekleed zijnde, om zou buigen. Dat hy, wanende van Godt vergeten te zijn, en zig versekerende dat hy verdoemt sou wesen, van twee quaden 't ergste wilde mijden, geloovende dat dese daed, door hem uitgevoert, tot vermindering van zijn straffen zou dienen, seker zijnde dat hy meer gestraft zou worden soo hy storf sonder gepoogt te hebben den Koning te dooden, en dat hy nog min gestraft sou zijn, soo hy poging dede van hem 't leven te benemen: invoegen dat hy agtte dat de mindere straf zeker slag van behoudenis, in vergelijking van de swaerste was. Toen aen hem gevraegt wierd waer hy dese nieuwe Theologie geleert had, seide hy dat het door de Philosa-

losophie was. Men vraegde aen hem, of hy in 't Collegie der Jesuiten in de Philosophie gestudeert had. Hy antwoorde ja, en onder den Pater Gueret, by dewelke hy dardehalf jaer geweest was. Toen aen hem gevraegt wierd, of hy niet in de kamer der Meditatien geweest was, in dewelke de Jesuiten de grootste zondaers bragten, die in dese kamer de schilderyen van veel Duivelen, in verscheide schrikkelijke gestalten afgebeeld, zien, onder schijn van hen tot een beter leven te brengen; om dus hunne geesten te bewegen, en door soodanige aenmaningen hen aen te prikkelen tot eenige groote saek uit te voeren? zeide hy dar hy dikwils in deze kamer der Meditatien geweest was. Hy, gevraegt zijnde, door wien hy overreed was tot de Koning te dooden? seide dat hy in veel plaetsen verstaen had, dat men voor een waeragtige grontregel moest houden, dat het geoorloft was den Koning te dooden, en dat de genen, die dit seiden, hem Tyran noemden. Toen men hem vraegde, of de redenen van den Koning te dooden niet gemeen by de Jesuiten waren, seide hy, dat hy hen had hooren seggen, dat het geoorloft was den Koning te dooden, dat hy buiten de kerk was, en dat men hem niet moest gehoorsamen, nog voor Koning houden, tot dat hy door den Paus aengenomen was. Toen hy sedert, in de groote kamer, daer mijn Heeren de Presidenten en de Raetsheeren van dese kamer, en *de la Tournelle* vergadert waren, weder ondervraegt wierd, gaf hy deselfde antwoorden, en heeft voornamelijk dese grontregel voorgestelt, en ondersteunt, dat het geoorloft was de Koningen te dooden, insonderheit de heer-

schen-

ſchende Koning, die niet in de kerk was, gelijk hy zeide, om dat hy niet van den Paus aengenomen was.

Gedurende de regtspleging, op welke 't vonnis gevolgt is, vervoegden zig eenigen der Heeren, door 't Hof gedeputeert, in 't Collegie van Clermont, daer de Jeſuiten waren, alwaer veel papieren doorzoekende, vonden zy daer onder verſcheide boeken, met de hant van den Prieſter Jan Guignard geſchreven, die zig een van de Societeit der Jeſuiten noemde. Dit waren laſterſchriften, door hem gemaekt, en ook bewaerd ſedert het Edict van vergetenheit en algemeene vergiffenis, door den geſeiden Heer Koning ſeer goedertierentlijk aen ſijn wederſpannige Onderzaten van Parijs verleent, ſedert het aen God belieft heeft hen weder onder ſijn magt te brengen. Hy had in deſe geſchriften niet alleenlijk laſteringen tegen d'eer van den overleden Koning, en tegen den regeerenden Koning gebruikt, maer ook voorſtellingen geſchreven, behelzende veel valſche en oproerige middelen, om te bewijſen dat het geoorloft was geweeſt de Vorſtenmoort aen den overleden Koning te bedrijven; gelijk ook beweegredenen, om den Koning, ſijn navolger, te doen dooden.

Het Hof dan, deſe ſchriften geſien hebbende, heeft Guignard, de Schrijver daer af, ontboden, en hem de ſchriften voorhoudende, daer op ondervraegt; en hy heeft bekend, die gemaekt, en met ſijn hand geſchreven te hebben: Daer op het Hof dit volgend vonnis heeft gegeven.

VONNIS TEGEN JAN CHASTEL, EN DE JESUITEN.

HEt Hof, de groote Kamer, en *Tournelle*, te ſamen vergadert, het crimineel Proces gezien hebbende, aengevangen te maken door den Prevooſt de l'Hoſtel des Konings, en ſedert daer in voltrokken met te onderrigten, op 't verſoek van den generalen Procureur des Konings, eiſſcher en aenklager tegen Jan Chaſtel, te Parijs gebooren, Scholier, zijn ſtudien in 't Collegie van Clermont voltrokken hebbende, gevangen in de gevangeniſſen der Conciergerie van Parijs, uit oorſaek van de gruwelijkſte en ſchrikkelijkſte Vorſtenmoort, tegen de Perſoon van den Koning onderſtaen: Gehoort, de ondervragingen en belijdeniſſen van den geſeiden Jan Chaſtel, op het ſtuk van de geſeide Vorſtenmoort. Als mede gehoort Jan Gueret, Prieſter, zig noemende van Jeſus Societeit, woonende in 't geſeide Collegie, en voor deſen Leermeeſter van den geſeiden Jan Chaſtel, Pierre Chaſtel, en Deniſe Hazard, zyne Ouders.

En

En eindelijk de besluiten van den Procureur Generael des Konings, in alles wel aengemerkt hebbende, heeft het geseide Hof verklaert, en verklaert by desen den geseiden Jan Chastel schuldig en overtuigt van misdrijf, van Goddelijke en menschelijke gequetste Majesteit in den hoogsten graed, door de snoodste en gruwelijkste Vorstenmoort, op des Konings persoon bestaen. Tot herstelling van welk misdryf het voorgedagte Hof den geseiden Jan Chastel verwesen heeft, en by desen verwyst tot het doen van een eerlijke boete, voor de voornaemste kerkdeur van Parijs, in 't bloote hemd, met een brandende Waskaers van twee ponden swaer; en daer, op zyn kniejen nedergeknielt, te zeggen, en te verklaren: dat hy rampsaliglijk en verraderlijk de geseide wreedste en gruwelijkste Vorstenmoort bestaen, en met een mes den Koning in 't aengesigt gequetst heeft, dat hy door valsche en verdoemelijke onderrigtingen in de regtspleging heeft gesegt, dat het geoorloft is de Koningen te dooden, en dat de tegenwoordig heerschende Koning Henrik IV. niet in de kerk is, tot dat hy de goetkeuring en toestemming van den Paus heeft: daar af hy berouw heeft, en van God, van den Koning, en van 't Geregt vergiffenis versoekt: Dat hy, dit gedaen hebbende, op een drekwagen naer de plaets van Greve gevoert, en aldaer met gloeyende tangen in d'armen en beenen genepen, en van zyn regterhand, het mes daer in houdende, met het welk hy gepoogt heeft de geseide Vorstenmoort te bedryven, berooft sal worden: dat daer na sijn lichaem met vier paerden van een getrokken, zyne leden in 't vuur geworpen, en tot asch gemaekt, en

 d'asch

d'asch in den wint geworpen sal worden. Het heeft verklaert en verklaert by desen alle sijne goederen voor den Koning verbeurt. De geseide Jan Chastel sal ook, voor d'uitvoering van dit Vonnis, ter buitengewoone pyniging overgelevert worden, om zyne medepligtigen, en de waerheit van eenige saken, uit de geseide regtspleging voortkomende, te weten. Voorts heeft het geseide Hof gedaen, en doet by desen verbod aen alle persoonen, van wat staet sy zyn, op straf van crimen læse Majestatis, in eenige openbare plaets, of elders de geseide redenen te verhalen en voort te brengen, die van 't geseide Hof verklaert zyn, en verklaert worden, ergerlijk en oproerig te wesen, strijdig tegen Gods Woord, en als kettersch door de Heilige Decreten veroordeelt. Beveelt wyders dat de Priesters en Scholieren van 't Collegie van Clermont, en alle anderen, zig van de geseide Societeit van Jesus noemende, als verleiders van de jeugt, verstoorders van de gemeene rust, en vyanden van den Koning, en van den Staet, binnen drie dagen na de bekentmaking van dit Vonnis, uit Parijs, en uit andere steden en plaetsen, daer hunne Collegien zyn, en vyftien dagen daer na uit het Koningrijk te vertrekken, op verbeurte dat sy, zoo men hen na dien tyd daer in vind, als Misdadigen, en schuldig aen 't misdryf van gequetste Hoogheit, gestraft zullen worden. Voorts zullen de goederen, aen hen behoorende, zoo roerende, als onroerende, tot godvrugtige werken besteed, en uitgedeelt worden naer dat het Hof sal bevelen. Wyders word aen alle Onderzaten van den Koning verbooden Scholieren aen de Collegien van de geseide Societeit, buiten

ten het Koningrijk zynde, te zenden, om daer onderwesen te worden, op de selfde straf van *crimen læse Majestatis* Het Hof beveelt ook dat men d'Extracten en Copyen van dit tegenwoordig Vonnis aen de Baljuwschappen van dit Gebiedt zal zenden, om naer zyn inhoud uitgevoerd te worden, en gebied aen de Baljuwen en Officieren, hunne algemeene en byzondere Luitenanten, binnen den gestelden tyt, tot de uitvoering voort te gaen. Beveelt ook aen de Substituten van den Procureur Generael de hand aen de geseide uitvoeringe te houden, de nalatigheden te doen onderzoeken, en het geseide Hof van hunne naerstigheden te verseekeren, op verbeurte van uit hunne ampten gezet te worden.

Getekent

DU TILLET.

Voor den geseiden Jan Chastel uitgesproken, en geëxecuteert op Donderdag, den 29 van December, 1595.

VOorts wiert de bovengemelde Jesuit Jan Guignard, Priester, Regent in 't Collezie van Clermont te Parijs, door 't zelve Hof verklaert schuldig aen gequetste Majesteit, wegens 't schryven van verscheide boeken, behelzende veele valsche, oproerige en Godtlooze stellingen, om te bewyzen, dat het geoorloft was Vorstenmoort te bedryven, en den tegenwoordigen Koning Henrik te dooden; hem deswegen veroordeelende, om na gedane opentlijke schultbekentenis in 't bloote hembd, met de strop om den

 hals,

hals, aen een wip opgehangen en verworgt, en het doode lichaem tot assche verbrant te worden.[1] De Jesuit *Gueret* Leermeester, en *Pieter Chastel*, Vader van den Vorstenmoorder Jan Chastel, wierden, de eerste voor altoos, en de tweede voor negen jaren uit het Koninkrijk Vrankrijk gebannen. En op deze wyze wierd het Koninkrijk voor een tyt ontlast van eene Societeit die zulke land- en zielverderflijke grontregelen voedt, en aen hare leerlingen inscherpt, dat alle Regenten, 't zy Roomsche of Onroomsche, met regt daer voor mogen zorgen, datze buiten geweert blyven daerze niet zyn, of daer menze niet kwyt worden kan, ten minsten zoodanig ingetoomt en beteugelt worden, dat den Staet voor hare verfoeyelijke aenslagen beveiligt blyve.



VER-

VERHAEL
van de wederaenneminge der
JESUITEN
in Vrankrijk, in 't jaer 1604. Wat middelen daer toe gebruikt, en wat beloften daerom gedaen zijn;

GETROKKEN

uit de Gedenkſchriften van Monſr. Roſny, Hertog van Sully, voornaem Staetsdienaer van Koning Henrik IV. van Vrankrijk.

DE gemelde Schryver verhaelt, dat de Jeſuiten, door hunne argliſtigheit den Paus hadden bewogen om in de Abſolutie van Koning Hendrik te laten invloeyen de herſtelling van hunne Societeit. Ook is 't zeker dat de Koning noit daer toe uit eigen beweginge zoude gekomen zyn, ten ware door dit dwangmiddel, en zo zoudenze noit op herſtellinge hebben mogen hopen, wegens den afkeer en de uiterſte verontwaerdiging met welke het Parlement, de Sorbonne, de Univerſiteit en veele Biſſchoppen dezelve verfoeiden.

Voorts verhaelt hy, hoe dat ontrent dien tyd, deſe Paters hare ſaken ſoo wel overlegt hadden, om hare herſtellinge uit te werken, door mid-

del van geduriglijk hun saek te vervolgen, en aen te houden by veele van de vertrouwste dienaers van den Konink, ende voornamentlijk by Monsieur de la Varenne, die hier door hoopte zyne kinderen tot de hoogste waerdigheden van de Kerk te bevorderen (selfs ook om te geraken tot den Cardinaels Hoed) dat sy eindelijk weer begonnen ten Hove te verschynen; ja dat meer is, ook gemeenzaem toe te gaen tot den Konink, onder welke wel de afgeregtste in vleyeryen, ende die zig best voegden na de humeuren en na de zaken van den tegenwoordigen tyd, waren (na myn oordeel) de Paters Majus, Cotton, Armand, en Alexander, want Gontery, voortvarend en doordringend als een blixem, verscheen nog soo ras niet; soo dat sijn Majesteit, zig eenigzins latende gewinnen door eenige opgegevene reden, met welke men hem dagelijks zeer arglistig de ooren vol blies, ten laesten op zekeren dag aen Monsieur den Connestabel belastte, dat hy tot sijnent eens te zamen roepen zou en doen vergaderen de Heeren de Bellievre Cancelier, Rosny, Chasteau-neuf, de Pont Caré, de Villeroy, de Messes, de Presidenten de Thou, Calignon, en Jannin, de Sellery, de Vic, en de Comartin; om mondeling uit la Varenne te verstaen de Requesten, Presentatien, en Voorstellen, welke aen hem gedaen waren uit naem van de gantsche Societeit der Jesuiten, raekende haer herstellinge in Vrankrijk, ten einde om die te onderzoeken, en te beraetslagen over dezelve, en zyn Majesteit te dienen van hun advys. Waer op als de la Varenne zyne voorstellen gedaen hadde, en men daer op zoude besluiten, soo zyn daer ontrent

ver-

verscheide debatten gevallen, te lank om hier te verhalen; ende onder malkander verschillende, hebben sy ten lesten besslooten eerst nog eens met den Konink te spreken, in dervoegen dat ditmael niets verrigt wiert.

Den volgenden dag 'smorgens ging de Heer de Rosny den Konink vinden, aen hem bekent makende watter over die zake gezeit en gepasseert was, en deed hem gedenken aen het gene waer van den Konink van Engeland zyn Majesteit door hem gewaerschouwt hadde, als een voorzegging die men nu haest voltrokken zag: biddende zyn Majesteit, om verschooning van niet te zyn onder 't getal der geene, die nu een besluit zouden moeten nemen over zulk een bekommerlijke zake; of anderzints, dat zyne Majesteit hem wilde lasten, hoe hy hem daer in dragen zou: dewyl hy zig anders niet konde beweegt vinden tot de herstellinge van dese Secte, waer inne veel quaeds en gevaren te vrezen waren, en weinig goeds of voordeel te verhoopen stont.

Waer op den Koning hem antwoordde: Nademael dat wy nu den tyd hebben om daer over te spreken, ende gy hier nu alleen zyt; zegt my vrymoediglijk al 't gene gy daer in vreest, en alsdan zal ik u ook zeggen wat ik'er in hoope; om te zien aen welke zyde de balans zal overwegen. Daer op Monsieur de Rosny hervatte: by aldien uw' Majesteit het voorstaen van haer zaek opneemt, zoude het zeer onbetamelijk wezen, dat ik ze niet goed en vond: soo ook, by aldien uwe Majesteit van nu af in zyn gemoed besslooten heeft 't gene sy zouden wenschen gedaen te worden, soo waer het een impertinen-

tie voor my zulks tegen te ſpreken, ofte redenen voor te brengen die van geen gewigt ſouden zyn, als ſy voor uw' Majeſteit niet aennemelijk waren. Waer op de Koning hem wederom te gemoet voerde: Ik en laet my nimmermeer innemen van ongegronde inbeeldingen, nog myn geeſt zoo vervullen met opinien, dat de geene welke beter zyn geen plaets zouden vinden als menſe voorſtelt: Zeg op dan al 't geene gy hier in meint te zien; want ik ſalder agt op nemen, en de ſaken overwegen. Waer op Monſieur de Roſny ſeide: Sire, nademael u Majeſteit wil voorſtellen het goed ende de voordeelen, welke men door herſtellinge van deeſe Societeit in Vrankrijk kan hopen; ſoo ſal ik daer van ſwygen, en dat in 't geheel voorby gaen: want ik moet bekennen, dat ik al ſeer belemmert zou weſen, om redenen daer toe uit te vinden: Maer ik ſal in 't tegendeel my te vreden houden met aen uw' Majeſteit, onder veel andere onheilen, die ik te gemoet zie, ſeven van de voornaemſte voor te ſtellen.

My dunkt dan voor 't eerſte, ſeer ſwaer te ſullen weſen, dat die verſtanden, dewelke gewoon zyn (door een ſoo lange gewoonte, die als in de natuur verandert is, in haer voortgebragt door een geval van conſcientie, en door redenen van ſtaet) en afgeregt, om in alle manieren en door alle wegen, de grootheit en den aenwas van Spanien en 't Huys van Ooſtenrijk te bevorderen, dat deeſe ſoo terſtond, geheel ende al, en volkomentlijk ſullen konnen afleggen hun oud deſſein; dat nogtans niet ſchynt te konnen of te mogen blyven, ſonder gevaer voor uw perſoon, en ſonder het omverre ſtooten van

de

de Fransche Monarchie, als zynde deese heerschappy de eenige magtigste hinderpael die uw' heerlijk voornemen kan dwarsboomen. Myne tweede bekommernisse is, dat deese lieden (de welke ik bekenne niet alleen bekwaem te weten, maer ook zeer arglistig vol van rusie) zynde eens herstelt in vollen vrydom sonder eenige bepaling (gelijk ik te gemoet sie, datse dat punt bereiken sullen) ligtelijk verwekken sullen: verbittertheit, haet, en moedwilligheden tussen uw' ondersaten en dienaren van verscheide Religien, door middel van haren gemeenzamen ommegank, bedriegelijke redenen, mitsgaders door haer prediken en biecht hooren. Myne derde bekommernisse is, datse wel t'eeniger tyd het oor van uwe Majesteit, ja misschien uwe gantsche genegentheit winnen mogten, ende daer door de magt verkrygen om tot uwe Majesteits Persoon en de bedieninge der Ampten niemant toe te laten, dan die gene die 't haer goed dagt; in welk geval ik my toelegge, dat sonder twyffel haer oogwit en grootste toeleg tegens my sal wesen. De vierde is, dat men om dese blinde gehoorsaemheit, (nademael sy daer van belofte gedaen hebben aen den Paus en aen haren Generael, daer door zig ontblootende van haer eigen vryheit, en van het uitvoeren van haer eigen begeertens, selfs van hare natuurlijke geneigtheden) men redelyker wys van hen niet sal mogen verwagten eenige vaste versekertheit in alle haer eeden, protestatien ende beloften, gemerkt sy te vooren beswooren hebben te veranderen van wil en affectie op het minste bevel van haren Generael: die gemeenlijk een Spaniaerd is, ten minsten altyd van de Spaensche factie, ofte wel van die van

den

den Paus; dewelke geen misvernoegen sou derven geven aen den Konink van Spanien, soo lang als hy aen handen en voeten gebonden en gekluistert is met de boeyen van Sicilien, Napels, Milanen, Florencen (wiens Hertog altyt schrikt, soo ras als hy Spanien hoort spreken) wyders van den staet van Genua en van de sterkten van Porthercule, Orbetello, Tallamone, Piombine, Final en Monaco: gelyk uwe Majesteit my voortyts gelast heeft te vertoonen aen den Konink van Engeland: van welke boeyen den Paus zig niet kan los maken, soo lang uwe Majesteit het gedruis van uwe wapenen, en het donderen van uw geschut niet laet hooren in Milanen en in Napels; 't welk seer ligt om te doen was (soo ik achte) indien gy doet het gene uwe grootheit betaemt, en 't gene gy doen kunt volgens myn voorstel op uw last aen den Konink van Engeland gedaen: met welken toeleg naer myn oordeel die der Jesuiten noit sal konnen overeenkomen, terwyle gy sulks niet soud kunnen uitwerken, sonder die van de Protestantsche belydenis. Myne vyfde bekommernis is, datse uw' Majesteit eindelyk wel mogten inwikkelen in een inlandschen oorlog in uw Ryk en tegens de Protestanten; als zynde het bequaemste, ja genoegsaem het eenigste en onfeilbare middel tot verswakkinge van uwen staet; u ontblootende van uwe trouwe en manhafte Capiteins en Soldaten, mitsgaders doende verminderen uwe wapenen en finantien, en stellende uw volk tot een proy; op dat gy nimmer iet soud konnen ondernemen tegens Spanien, nochte iets herwinnen van 't gene de Spaniaerden u ongeregtelyk onthouden. De

sesde

sesde is wel de principaelste, die my aldermeest het hert bevangt, en als doorsnyd wanneer ik'er om denke, namelyk dat sy door middel van dese groote gemeinsaemheit (daer toe sy gewisselyk door hare arglistigheden en streken by uw persoon ende by die van uwe voornaemste Staetsdienaers geraken zullen) zig wel ligt den weg sullen banen, om uwe Majesteit een gevaerlyken trek speelen. Myne sevende swarigheit is, ter sake van sekere memorien die my gesonden zyn als komende uit Italien, by de welke men tragt my te persuadeeren, dat ik uwe Majesteit moet waerschouwen, dat aldaer van langer hand gemaekt is een subtilen toeleg die gevoed word door uwe voorname Dienaers, dewelke eertyds zyn geweest van de Factie van de Spaensche Ligue in Vrankryk, zoekende u tot hun voornemen over te haelen, om te verlaten het verbond met uwe oude en vertrouwde Gallieerden, onder voorwentsel datse vyanden van de Catholijke Religie en van den Stoel van Romen zyn: Maer dat sy dit aen uwe Majesteit niet hebbende derven voorstellen, door een hunner aenhangers den Paus hebben bewerkt, om aen uw' Majesteit daer over te schryven, of te laten schryven uit zynen naem: zynde dese memorien soo scherpzinnig en schoonschynende opgestelt, datse, oit gepresenteert wordende aen u Majesteit, het aen uwe wysheit en goed oordeel niet wel mogelyk sal zyn, om niet het een of 't ander te gelooven.

Doch de inhoud deser Memorien veel te wydloopig zynde, om alles mondeling op te halen, soo bid ik uwe Majesteit, goed te vinden, dat ik die mag overleveren in schrift. Waer op de

Koning

Koning geantwoordt heeft, dat hy ten opzigt van dit laeſt gemelde diſcours, ofte memorien, goed vond en laſtte, van hem het ſelfde te doen zien: Maer dat hy, aengaende de andere ſes poinċten, wel kon bemerken, dat Monſieur de Roſny beter als hy daer op geprepareert was, doch dat hy ſonder ſoodanige curieuſe opſoekingen als de zyne, nochtans geloofde te hebben twee redenen van geen minder gewigt; welke, ſoo hy vertrouwde, hem ſelfs van meining ſouden doen veranderen. De eerſte was deſe; dat de Pater Majus hem opentlyk bekent had, dat het wel waer was, dat die van hare Societeit meeſt altyt de grootheit van Spanien, tot nadeel van alle andere Mogentheden, welke het ook ſouden mogen weſen, hadden begunſtigt, ter oorſake, dat ſy in alle de Staten, Ryken, Landen en Domeynen van dat Ryk niet alleen waren aengenoomen en wel ontfangen; maer ook onophoudelyk begunſtigt, begiftigt, ende geëert: in plaetſe datſe elders, als in Vrankrijk, en voornamelijk ſedert twintig jaren herwaerts, qualyk gehandelt, ja ſelfs opentlyk tot ſchande gebragt waren geweeſt. Maer ſoo het my geliefde in 't tegendeel genegentheit aen haer te betoonen, dat ſo ik in korte jaren het meeſte deel van hare Societeit aen my trekken zal, datſe my zigtbare blyken zullen geven van hunne aenkleving aen de Kroon Vrankrijk, ja ſelfs tot nadeel van de Kroon Spanien: Dat hare genegentheit daer toe t'eenemael ſtrekte; waer van hy in goeder conſcientie my kon verſekeren, ja het woord gegeven van alle die gene met de welke hy gehandelt hadde, zynde de voornaemſte en in groot getal; alle de welke zig onderwerpen, in ge-
valle

valle sy in gebreke blyven van aen deze hare beloften te voldoen, te mogen lyden, dat men haer schandeleuslyk verwerpe en verjage, ja selfs als Criminelen en Verraders straffe.

Nu twyffele ik niet, seide de Konink verder, of gy soudt verscheide antwoorden op deese eerste reden konnen bybrengen: Maer ik vertrouwe echter niet, dat gy der eenige soudt vinden of selfs soud willen soeken, op deese tweede: de welke is, dat ik my tegenwoordig genoodsaekt vinde, om een van beiden te verkiesen, te weten, haer simpelyk aen te nemen, en te ontlasten van de onteeringe ende schandael daer mede sy zyn bekladt geweest, ende my te dienen ende een proef te nemen van hare soo schoone beëedingen en soo groote beloften; ofte anders, haer te verwerpen onwederroepelyk meer als oit, en alle strafheit en hardheit tegens haer te gebruiken; ten einde dat sy te geenigen tyde noch tot my, noch in myne Staten zouden mogen naderen. In welk geval niet is te twyffelen, of men bragtse tot een uiterste desperatie, ende daer door, tot zamenzweeringen tegen myn Persoon, het gene my het leven soo ellendig en verdrietig sou maken, dat ik liever van nu af sou sterven, als gedurig te blyven in mistrouwen en vreese van vergeven, of op eene andere wyze omhebragt te worden: want deze Paters houden alom geheim verstant, en zyn zeer bekwaem om de gemoederen te bewerken soo als 't haer geliest; soo dat ik als vooren liever van nu af doot waer dan soo te leven; zynde daer in van de opinie van Cæsar, dat de onvoorsienste doot de zagtste is. Hier op antwoordde Monsieur de Rosny; uwe Majesteit heeft seer wel geoor-

geoordeelt, gelovende dat ik op dese laetste reden, ofte wel op die swarigheit, niets soude te antwoorden hebben; want, eer men uwe Majesteit sou laten leven in 't verdriet van sulke ongerustigheden, soude ik liever niet alleen toestaen de herstellinge der Jesuiten, maer ook liever noch van meer andere secten, hoedanige die ook souden mogen wesen. Daerom, sonder daer op langer te beraden, nademael ik zie dat dusdanige gedagten den geest van uwe Majesteit beswaren, soo besluit ik van nu af, my selfs voorspraek te maken van hare herstellinge, soo veel of meerder als la Varenne, gelyk ik by de eerste Raedsvergadering die op dit stuk gehouden sal worden, aen uwe Majesteit hope te toonen. Ik wil niet ontkennen, seyde daer op den Konink, dat het my bysonderlyk gevalt en aengenaem is, u te zien in dese gesteltheit: ende om u daer in te bevestigen en te sterken, soo wil ik u van nu af versekeren, tegens twee van uwe bekommeringen, by de welke gy belang hebt: gevende u myn woord (welk gy wel weet, dat ik liever sterven zou, dan te overtreden) dat nimmermeer noch Jesuiten, noch iemand anders, noch selfs de Paus oit eenig vermogen sullen hebben op myn gemoed, om my te bewegen tot eenigen oorlog tegens die van de Religie, alwaer 't ook dat gy selfs t'eeniger tyd dat quaemt te versoeken; noch ik gedenk mede my oit te vervremden of wangunstig te wesen aen iemand van de gene, die van dese belydenis zyn, van de welke ik my trouwelyk en voordeelyk gedient vinde, ende boven al van ulieden, dien ik innerlyk toegenegen ben: ende ik begeer selver te verpligten alle die van de Societeit, om u te

bemin-

beminnen en te eeren, gelijk gy in korte dagen sult bemerken. Waer op Monsieur de Rosny bedankte en zyn afscheid van den Konink nam.

Den volgenden dag 'smorgens kwam Monsieur de la Varenne den Heer de Rosny bezoeken, hem vragende of 't hem aengenaem wesen zoude, dat een zekere goede Pater Jesuit, genaemt Cotton, hem zoude komen de handen kussen, zynde den opregt Fransman, met naem en daet: waer op hy ten antwoord gaf, dat die geene die in opentlijke diensten gestelt waren, verpligt waren den toegang aen een ieder te geven, zonder uitsondering; gelijk men ook wel wist, dat hy sulks gewoon was; en boven al aen de Geestelijken; omtrent welke (ter oorzaeke van zyne belydenis van de Gereformeerde Religie) hy zig te meerder eerbiedig en omzichtig droeg, uit vrees van opspraek: Ende dat hy derhalven niet moest twyffelen, of de gene, die hy hem genoemt had, sou hem aengenaem wesen; te meer, om dat hy hem soo wel beschreven had; ja dat hy hem alle gunst sou toedragen, in alles wat den dienst des Koninks ende het beste van den Staet, hem soude konnen toelaeten: Waer voor hy hem bedankte; en terstont den volgenden dag na middag, als Monsieur Rosny van tafel opstont, welke de vaste uur dagelyks was, dat hy opentlyk gehoor gaf, soo presenteerde hy hem den geseiden Cotton, dewelke na veel neigens en buigens op ongewoone wyze, zeide dat hy hem zyne onderwerping was koomen doen, welke ieder opregt Fransman in 't gemeen hem ten uitersten schuldig was, wegens zyne uitstekende deugt en zonderlinge diensten, die hy dagelyks aen den Konink en het Konink-

 rijk

rijk deed, maer daer boven noch in 't byzonder voor de gunſt die hy van goeder hand wiſt, dat hy gezint was aen hare Societeit te betoonen, dewelke zig dieshalven altyd aen hem ten hoogſten zoude verpligt achten. Op welke reden,ſoo vol van vriendelykheit,hy weder gepaſte complimenten en beleeftheden gebruikte. Ende des anderen daegs den Raed hier over vergadert zynde, beſtaende uit de perſoonen hier vooren vermelt, ſoo heeft Monſieur Roſny, ſonder veel woorden te maken of redenen by te brengen, geadviſeert, dat de tyd en de geſteltheit van ſaken vereiſte, dat men de Jeſuiten herſtelde, gemerkt de beloften en de conditien: welk beſluit vervolgens genomen wiert, tot groot genoegen en onuitſprekelijke blydſchap van de Jeſuiten. Hoedanig dezelve zig nu ſedert dien tyt gedragen, en wat rol ſy in 't Koninkrijk Vrankrijk geſpeelt hebben, is uit de Hiſtorien van deze en de laetſtverlopene eeuw overvloedig bekent.



DE GEHEIMEN DER JESUITEN ONTDEKT.

DE GEHEIMEN DER JESUITEN ONTDEKT.

DE wetten en instellingen op welke de Religie van de Paters Jesuiten gegront is, doen soo klaer zien, dat Ignatius door een bestiering van den H. Geest, dezelve geplant heeft in den Wijngaert des Heeren, dat niemand met reden daer aen kan twyfelen. Yeder een die deselve Orde wel bemerkte in zyn aenvang, had reden om te hoppen, dat dese sou wesen dien boom, dewelke sou voortbrengen het ware tegenmiddel tegen het vergif der ketteryen, en dragen soodanige welriekende bloemen van Christelijke en deugdelijke werken, datse, geroken wordende van de sondaers, deselve als gedrongen souden worden om van den stank haerder sonden af te wyken, en zig zelven te keeren na den goeden geur der boetvaerdigheit. En voorwaer soo lange als dese goede Paters, van welke dese Orde haer begin heeft gekreegen, deselve bedauwden met het vocht haerder liefde, en dat

de selfde is geoeffent geworden overeenkomstig met het oogmerk van hare instelling, het is zeker dat de vrugten die'er van quamen overvloedig en schoon zyn geweest, soo om de uitstekende goede opvoedinge der kinderen, als om de bekeeringe der zielen, en de verbreidinge van 't ware Geloof der Catholijke Religie. Maer de boose vyand, die geen minder list gebruikt om te vernietigen de werken en voornemens van God, als de godvrugtige arbeiden en yveren om die te bevorderen, nam van de grootheit zelfs van deese Ordre en van de wonderlijke voortgang die se in korten tyd maekte, gelegenheit om daer tegens het einde van hare instellinge te bederven. In diervoegen dat hy, in plaets van hare eerste takjens van opregte liefde, die nu bykans geheel verdort zyn, daer ingeënt heeft de twee verderflijkste genegentheden der wereld, de staetsucht en de begeerlijkheit. Het welke een soo groote schade aen de Christenheit veroorsaekt, dat men nauwelijks grooter sou konnen bedenken; gelijk ik hoope klaerlijk te sullen doen zien in 't vervolg van dit vertoog. Maer eer ik hier in trede, betuig ik voor God Almachtig, dat het niet is eigen belang of eenige drift, welke my beweegt om dit te beschryven; maer alleenlijk den yver voor 't gemeene beste: tot welkers bevordering ik my verplicht houde myn uiterste vermogen aen te wenden: hoopende, dat, haerlieder geveinstheden en arglistige vonden aen de Princen grondig bekent zynde, men eindelijk eenig hulpmiddel daer tegen moge uitvinden.

Derhalven is de eerste sake die men moet weten, dat de Religie van de Jesuiten, als zynde

byſonderlijk ingeſtelt en toegevoegt tot de opvoedinge der jonkheit, welke men in alle Rijken en Steden op 't hoogſte van nooden heeft, in 't begin ſeer aengeſogt is geweeſt in alle geweſten, en ſeer begunſtigt by veele Princen: ſoo datze ſoo veel in korte jaren aenwieſch, als nauwelyks veele andere in veele eeuwen. Maer de grootheit, de welke dikmaels een verandering van zeden na haer trekt, ontſonkte in de naſaten van Ignatius zulk een groote liefde tot hare Compagnie, datſe, haer ſelven latende dunken, dat hare Ordre voordeeliger was voor de Kerke Gods als alle de andere t'ſamen, en veel gevoeglijker om de wereld in zeden te herſtellen: onder zig hebben beſlooten, datſe al haer vernuft, liſt, en ſorge tot de grootmaking van deſelve moeſten beſteden; aengeſien ſy in deſelve te gelijk de ware Godsdienſtigheit, het voordeel van de H. Kerke, en het oud erfdeel des Heeren Chriſti, om my te dienen van haer eigene woorden, vermeerderen zouden.

Hier ſoude ik nu nodig hebben het ſubtiel vernuft van Ariſtoteles, en de welſprekentheit van Cicero; zoo om te doorgronden, als om uit te leggen de wonderlijke behendigheit, met welke deeze Paters gewoon zyn dagelijks de magt haerder Compagnie te vergrooten. Maer het ſal genoeg weſen alleen een ſtaeltje daer van voor den dag te brengen; latende aen een yder verſtandig Lezer over, om uit dit klein ontwerp een ſoodanige beelteniſſe op te maken als hem de waerſchijnlijkſte ſal dunken. En ſal my dus te vreden houden met 't voorſtellen van eenige hooftſtukken, welke na myn gevoelen zullen konnen dienen tot een grondveſt, voor de opmerkingen,

en discoursen ven de gene, die zig op dit stuk verder sullen willen uitbreiden.

I. Het heeft deese Paters gedogt, deese hare Compagnie niet te konnen verheffen tot dien hoogen top van grootheit daer sy na trachten, met niets anders voor te nemen dan de jonkheit te leeren, te preken, de H. Sacramenten te bedienen, of andere religieuse oeffeningen van die nature. Want hoewel sy in 't begin van veele gunstelijk waren onthaelt, gelijk wy geseit hebben: nochtans in 't vervolg gewaer wordende, dat door verloop van tyd de genegentheit, die men haer toegedragen had, verminderde: begonnenze te twyffelen, of hare Orden niet wel de grootste voortgang mogt gehad hebben in zyn eerste begin: Hierom hebben sy twee andere middelen gevonden om haer groot te maken: *Het eerste was*; alle andere Ordens te lasteren en te verkleinen, by de Princen en Opperhoofden en by alle anderen daer sy geloof vonden, dezelve van groote onvolmaektheden betigtende; en dit met sulk succes, dat sy door dese quaetaerdige gauwigheit, om zig zelf groot te maken ten koste van d'andere, besitters zyn geworden van eene meenigte van Kloosters, Abdyen en andere groote Inkomsten, ontrukkende dezelve aen de Religieusen diese te vooren beseten hadden. Het tweede middel hier toe was, zig in te dringen in Staetszaken, en op eene zoo listige en doortrapte wyze, de belangen der meeste Christen Vorsten, aen die van hare Societeit te verbinden en vast te hechten, dat het nauwelijks te achterhalen en te doorgronden is, ja bykans onmogelijk om volkomen uitgeleit te konnen worden. Haerlieden Generael, aen wien alle de ondersa-

sen

ten zig verplichten eene blinde gehoorsaemheit te bewyzen, onthoud zig altyt te Romen; Hy heeft seekere Paters verkoosen, de welke om datse altyd by hem zyn, zig noemen adsistenten ofte medehulpers; en daer isser ten minsten een van elk Lantschap, van't welke sy hunnen namen of Tytel ontfangen: de een genoemt wordende de adsistent van Vrankrijk, d'andere van Spangie, de derde van Italien, de vierde van Engeland, de vyfde van Oostenrijk, ende op die selve voet van de andere Ryken en Provincien. De pligt van elken adsistent is, aen den Generael kennis te geven van alle de voorvallen van staet welke binnen het Rijk of Provincie waer van hy adsistent is gebeuren; het welk hy doet door middel van sijne Correspondenten, dewelke, zig onthoudende en woonende in de voornaemste stad des Rijks of Provincie, nauwkeurig onderzoek doen naer de saken van staet, de genegentheden en voornemens der Vorsten; gevende daer van alle postdagen kontschap aen de Adsistenten, hen bekent makende alles wat men heeft konnen ontdekken en achterhalen, ofte al wat op nieuws is voorgevallen; alle dese pakketten te Romen gekomen zynde, roept de Pater Generael alle zyne Adsistenten te samen, die hem dan een ontleedinge doen van het geheel; hem uitleggende de belangen en de voornemens van de Christen Vorsten in 't ronde. Dus alle saken die aen haer voorgestelt en overgeschreven zyn, nauwkeurig overwogen hebbende, soo maekt men eindlijk een besluit, te weten: dat men sal voornemen te begunstigen de zaken van d'eene Prins, en tegen te gaen die van een andere, na dat haer voordeel en

belang vereist, want, gelijk de toezienders van een spel, de slagen beter zien als de speelders selve, alsoo ook dese Paters, hebbende voor haer oogen de belangen van alle Prinsen, konnen soo veel ligter de nodige middelen te werk stellen, om de zaken van die gene, welke hen genegen zyn te bevorderen, en dus weer een slag te voegen.

II. Nu geven we aen een ieder te overwegen, *hoe boven maten schadelyk het is, dat de Religieusen zig onderwinden de saken van staet*; wiens pligt haer verbind om alleenlyk te yveren over de saligheit van haer eige zielen, en over de bevordering van die van hunne naesten; soo dat, de Paters Jesuiten zig indringende in de bestiering van 't publijcq, meer dan eenige wereltse lieden selfs, het t'eenemael nodig werd, om seer gevaarlijke gevolgen te myden, dat men voor 't toekomende eene soo groote wanordre voorkome. Want immers de Jesuiten, *hooren de Biechten van een groot deel van den Adel der Catholijke Staten*, ja soodanig, dat sy, om daer toe beter te konnen vaceren, de arme lieden langer niet meer aennemen tot haer biechtstoelen: ende seer dikmaels worden sy Biechtvaders van de Prinsen selfs: zoo dat hen door desen weg makkelijk valt alle geheimen te ontdekken, alle raedslagen en besluiten der Vorsten, als ook van hare Ondersaten te ervaren, waer van sy datelijk kennis geven aen den Generael, of aen de Adsistenten die te Romen woonen. Wie isser nu, die maer een weinig oordeel heeft, die niet en bemerkt het nadeel dat sulke luiden, welke niets ter wereld beoogen dan haer eigen belang en voordeel den Souvereyn kunnen toebrengen. Want al

de

de wereld weet, dat'er bykans *niets en is meerder nootsakelyk als het geheim, tot bewaring van den Staet*; so dat 't selve komende uit te lekken, dese gewoonlijk in ruïne vervallen: het gene daerom oorsaek is, dat alle wyze Vorsten soo sorgvuldig gadeslaen, dat hare voornemens niet aen den dag komen: gelyk sy daerentegen hebbende beproeft, datse wyzer worden door de kennisse van de aenslagen van andere, en datse hunne saken dies te beter bestieren, dieshalven alles aenwenden om daer van verstendigt te worden; onderhoudende tot dien einde Ambassadeurs en Spions met seer merkelijke kosten: hoewel voor 't meeste deel sonder groote vrucht, om dieswille dat de berigten welke van hare Ministers gedaen worden, niet altyd trouw genoeg zyn. Maer ik derve dit wel versekeren, dat de Paters Jesuiten, dat is te seggen, haer Generael en sijne Assistenten, dat voordeel hebben, van getrouwelijk, en van alle minste omstandigheden tot de saek dienende onderrecht te worden, nopens alle het gene dat in de aldergeheimste raedslagen omgaet; soo door middel van de biecht, als door de ondersoekingen die hare Correspondenten doen, woonende in alle de voornaemste steden van de Christenheit; als mede daerenboven door de tussenwerkingen en diensten van hare andere Medehelpers, daer van wy hier na mede spreken sullen. Dermaten dat sy beter weten, by manier van spreken, hoedanig de sterkten, de inkomsten, de nodige onkosten, ende de aenslagen der Prinsen zyn, als de Prinsen selver. Ende dit alles sonder dat'et haer meer kost, als het port der brieven: welke inderdaet al wat hoog loopen, nademael, op elke komste van

de

de post, (na 't opgeven van den Postmeester) deselve bedragen tot 60, 70, 80, en dikwils ook wel tot hondert goude Escus. Waer door wel te begrypen is, dat, hebbende eene soo nette kennisse van de belangen aller Souverainen, het alomme in hare magt is, der selver reputatie by d'andere Prinsen te verminderen; en haer te doen verliesen alle gesag over hare onderdanen; haer te verwekken zulke vyanden, als 't haer sal gelieven; en eindelijk hunne eige Staten tegens haer te doen opstaen, met so veel te minder moeite als 't haer makkelijk is, door den weg van 't Biechthooren, en van hare naukeurige ondersoekingen, door te dringen tot in den grond van de herten der Onderdanen, en seer wel te kennen de gene die wel ofte qualijk genegen zyn. In dervoegen dat, gelijkse, door de berechten die haer gedaen worden van de gelegentheden van den staet, seer ligtelijk vyandschappen sayen tussen de Prinsen, en hen duisent quade vermoedens veroorsaken; alsoo ook, door de kennisse diese hebben van den inborst der Onderdanen, is 't seer gemaklijk misnoegen onder deselve te voeden, ende alle soorten van onlusten en muitmakeryen te verwekken. Uit alle 't welke yder een moet besluiten, dat het belang van den Staet niet toelaet, dat eenig Prins tot sijne Biechtvader verkiese lieden, die zig met sulken yver begeven, om alle gelegentheden van de saken van staet te achterhalen, en zig daer na van die kennisse te bedienen, als van het bequaemste middel om zig in te dringen in de gunst van andere Vorsten. En noch minder dat sy toelaten, dat hare voorname Ministers, hare Raden, ofte Officieren van haer huis, zich
biech-

biechten aen sulke: dewyl wy doch in eene eeuw zyn, genoeg versien van persoonen, welke, niet wykende aen de Jesuiten, nog in wetenschap nog in deugtsaemheit van leven, aen haerlieden alsoo groote diensten konnen doen, sonder eenig gevaer te vrezen, hen niet bemoeyende als met het bevorderen der zielen, ende met hare Kerkelijke oeffeningen. Maer om dit beter te verstaen, ende te gelijk 't gene wy hier na nog verhandelen sullen; moet men aenmerken, dat'er *drie soorten van Jesuiten* zyn: d'eerste is, van eenige wereltlijke persoonen, soo van de mannelijke als vrouwelijke sexe, de welke sijnde verknogt aen dese Compagnie, onder 't bestier van de selfde leven in de oeffening van eene sekere blinde gehoorsaemheit, zig regulerende in alle haer daden na den raed van de Paters Jesuiten, zig onderwerpende om alle hare bevelen promptelijk te volbrengen. Dese zyn voor het meestendeel Edellieden en Juffrouwen, die de rest van hunne dagen passeren sonder te trouwen, als ook vermogende Burgers en rijke Kooplieden, alle de welke als weldragende vrugtboomen alle jaren aen de Heeren Paters een grooten overvloed van kostelijke vruchten, dat is te seggen, van silver en goud voortbrengen, van deese soort zyn die vrouwluy die men gewoonlijk Devotarissen of Clopjens noemt, dewelke van dese Paters aengespoort wesende tot het versmaden der wereld, in tegendeel den oogst van deselve worden, trekkende van hen door hare schoone woorden, veele kostelijke meubelen, nieuwe gebouwen, en self dikmaels seer groote inkomsten.

De tweede soort vervat niet dan persoonen

waer

waer van sommige Priesters zyn, d'andere Leeken; welke, niet tegenstaende sy leven in de wereld, en dat eenige dikwils selfs pensioenen besitten door bemiddeling van de Jesuiten; Canonisyen, Abdyen, en andere inkomsten; hebbende nochtans belofte gedaen van het habyt van haer Compagnie aen te nemen, op de minste wenk van den Generael, daer toe te geven; om welke oorsaek men dese noemt Jesuiten in Voto, als die onder sodanige beloften zyn staende. En van dese trekken de P. P. Jesuiten een ongelooflijk voordeel met eene wonderlijke gauwigheit, om hare Monarchie op te richten, dese verheffende en beschermende in de Koninkrijken, en Provincien, en in alle de hoven van de Souvereyne Prinsen, en met een woord in alle considerable voorvallen van de Christenheit; ten einde om van dese weer dienst te trekken.

De derde soorte is van de Politike Jesuiten, in de handen van de welke het gantsche gezag berust, welke hebben den toom van 't bestier van hare Orde, en welke, hebbende van den Duivel bestreden geweest, met de selfde verzoekinge welke Christus onsen Saligmaker in de Woestyne gehad heeft: *Alle dese dingen sal ik u geven soo gy neervallende my aenbid*, de partye hebben aengenomen, op de conditie van den Satan voorgestelt; bestedende alle hare sorg en arbeid om hare Compagnie tot eene perfecte Monarchie te brengen. En gelijk te Romen verhandelt werden alle de voornaemste zaken van 't Christenrijk, alwaer zig het hooft van dese brave Polityken, dat is te seggen, haren Generael, met een groot deel andere persoonen

van

van deese Religie ophoud; soo is 't ook ter selver plaetse datse voorgenomen hebben hare heerschappy te beginnen; gelijk lichtelijk sullen bemerken, alle die hun oog sullen slaen op de maniere, waer meede sy aldaer haere saeken beleggen. Ter nauwer nood heeft men voorgenoomen in dat Hof, eenige sake te verhandelen, of de Jesuiten die datelijk kuntschap krijgen door hare Spions van alle 't gene daer van belang passeert, versamelen hier over tusschen haer, om te besluiten een gunstigen uitslag voor haere belangen. En hier na siet men se draven by de Cardinalen, by de Ambassadeurs, ende de Prelaten, alwaer zig behendelijk ingedrongen hebbende, om te ontdekken wat'er alsdan verhandelt word, of staet verhandelt te worden, de seltde sake aen haerlieden in sulker wyse vertoonen als 't haer goed dunkt; altyt haer eigen woorden wel gade slaende; en tot dat einde dikmael veranderende de ware geschapenheit der saken, ja doende selfs, gelijk men seit, het wit als swart, en het swart als wit voorkomen. En door dien de eerste voorstellen, vooral als die gedaen zyn door Religieusen, een merkelijken indruk maken in de gemoederen van de gene diese aenhooren; daer door beurt het dat dikmael saken van groot belang, welke in 't Hof van Romen door de Ambassadeurs en andere persoonen van gezag, verhandelt worden, den gewenschten uitslag niet hebben gehad; ter oorsake dat de Heeren Jesuiten, de verstanden en gemoederen vooringenomen hebben door hare partydige beregten, waer door se verhindert hadden dat men geen geloof en gaf aen den uitleg en het voordoen van andere persoonen, niet tegenstaende dat de selfde waeragtiger en opregter

waren.

waren. Maer het en is niet alleen te Romen by de Prelaten, datse zig van dit kunsje bedienen; sy practiseeren 't ook op de selve wyse, of door haer selven, of door die geleide Jesuiten van de tweede soorte, in de Hoven van andere Prinsen; waer uit men dit besluit moet trekken, dat het meerendeel van de zaken van de Christenheit door de handen van de Jesuiten passeeren; en dat die gene alleen gelukken, tegens welke sy zig niet aenkanten. Ik bekenne ondertussen, dat (haer gauwigheit, om zig in de saken in te wikkelen omse tegen te gaen of te begunstigen, wesende soo vernuftig en subtiel, dat men die ondoorgrondelijk mag noemen) het my onmogelijk soude zyn om die volkomentlljk te beschryven, maer het sal nochtans ligt om te bevatten wesen voor ieder Prins, indien hy maer begeert de moeite te nemen om het weinige dat ik hier by geschrift sal stellen te lesen. Want het sal haer ten eersten doen letten op het gepasseerde, en hen weder in geheugenisse brengen de besondere omstandigheden van de gepasseerde tractaten, dat sy lieden de selfde eens overleggende benevens dese myne opmerkingen, het nauwelyks sal konnen geschieden, of sullen een merkelyk gedeelte van de wonderbaerlyke vonden en gauwigheit deser Compagnie ontdekken. Doch hoewel dit geheim kunsje deezer Vossen om de Hoven der Prinsen in haer gewelt te krygen, en vooral dat van Romen, het voorname middel is dat sy te werk stellen, om deeze Monarchale Heerschappye, welke het voorname voorwerp hunner uitblusselyke begeerte is, te bereiken; soo latense nochtans onderwylen niet na, om ook andere naer hun dunken bequame middelen in 't werk te stellen. welke niet te min

klaerblijkelijk hun ſtaetzuchtig voornemen ontdekken. En was het niet een fraei verzoek, dat zy onder voorwendzel van 't gemeene beſt der geheele Kerke aen zyn Heiligheit Gregorius den dertiende deden, van te willen gebieden aen ieder Legaet en aen ieder Apoſtoliſch Nuntius, van tot haer te nemen een Jeſuit voor medgezel en vertrouweling, door wiens raed zy dezelve zouden kunnen beſtieren in alle zaken?

III. Door deze onderwindinge en kuntſchap van de ſaken van ſtaet, hebben de voorname Jeſuiten de vriendſchap van veele Geeſtelijke en Wereltlijke Prinſen verkregen, aen de welke ſy hebben doen gelooven, datſe haer groote dienſten gedaen hebben: uit welke gunſt men zeer ſchadelyke gevolgen heeft zien ſpruiten; waer van d'eerſte is, datſe, misbruikende de goedheit en de gunſt der Prinſen, zig niet ontzien hebben te mishandelen een groot aental van byzondere geſlachten, welke hoewel Edel en vermogend' van middelen, echter tot een uiterſte verval en elende gebragt zyn, door de ſtreken der Jeſuiten, waer door zy de goederen van veele Weduwen na zig geſchraept en veele jonge Edellieden die hare Collegien bywoonden tot hare Orde getrokken hebben. Want hoe dikmael beurt het, dat ſoodanige jonge lieden wekelyk wordende, of gevoelende zig niet wel bequaem of te ſcrupuleus tot de functien van hare Compagnie, dat men haer verlof geeft en uitſent, ſonder dat men aen haer of aen haer Ouders de goederen wedergeeft die ſy hebben ingebragt, en waer van de Jeſuiten tot Erfgenamen hebben willen ingeſtelt zyn by haere Profeſſie. Deze ongeregtigheit is wel zeer afwykende, van het gene dat P. Ignatius haer heeft

 geor-

geordonneert; en niet min tegenstrydig aen de meininge, van die hare Collegien gefundeert hebbende, aen haer niet nagelaten hebben soo groote inkomsten, om te voeden hare onverzadelijke begeerlijkheit tot de tydelijke goederen dezer wereld, maer om haer des te bequamer te maken om beter te mogen dienen tot bevorderinge van de gemeene zake der Christenen.

IV. Noch eene ongelegentheit, welke voortkomt uit den grooten toegang welken de Jesuiten by de Prinsen hebben, is, dat deeze Paters zig geduurig daer van beroemen, *aen ieder een wijsmakende, dat hare gemeenzaemheit met de Groten veel vertrouwelijker, dan se wel inderdaed is*; daer door komt het datse zig gedugt en ontzachlijk maken voor de voorname Ministers zelfs, die daeromme al hun vermogen doen om zig in te dringen in haere gunst, en dat eindelijk ieder een hen naloopt om zyn gewenst oogmerk te bereiken, zoo dat hare verwaentheit in dit stuk zoo hoog is geklommen en zodanig buitenspoorig geworden, datze zig wel hebben derven beroemen datze konnen maken Cardinalen, Nuntien, Apostolische Luitenanten, Gouverneurs, en andere Officiers: ja zommige hebben zelfs met de uiterste onbeschaemtheit durven zeggen, dat haer Generael veel meer vermag als de Paus; en andere hebben daer noch bygevoegt, dat het beter is te wezen van deeze Orden welke de Cardinalen maekt, dan Cardinael zelfs te zyn. Ik vreeze niet, dat iets van al 't gene dat ik verhaelt hebbe, my zal doen gaen voor een Lasteraer of Eerdief, want deze Paters zeggen 't al te zamen zo opentlyk; dat'er nauwelyks iemand is, die maer eenigzins gemeenzaem met haer omgaet, die haer niet

dik-

dikwils iets diergelyks heeft hooren zeggen.

V. Uit dien zelfden gront spruit ook, dat sylieden, steunende op deze practyk van staet, aenstonts op den Prinse, wiens gunst sy gewonnen hebben, begeeren, *dat hy haer toelate te verheffen en te vernederen die 't haer goed dunkt*; zig altyd dienende van den mantel van Godtsdienst, om te verkrygen 't gene zy begeeren. En zoo by ongeluk hen dit wert toegestaen, gelijk het maer al te dikmael gebeurt, heeft men niet te verwachten, dat men de opengevalle plaetzen vervullen zal, met die gene die het meest verdienen, en die bequaemst zyn: in tegendeel, soo men zulke aen den Prins voorsteld, zullen zy zig na al hun vermogen daer tegen stellen, ten minsten zoo het niet van hare vertrouwde vrienden zyn, en zoo zy ze niet kennen als uitnement genegen voor hare belangen; maer alle hunne pogingen zyn voor die gene die sy voorstellen, en daer zy voor spreken, 't zy sy genegen of ongenegen zyn voor den Prins, 't zy dat het eerlijke lieden zyn, of niet; bequaem of onbequaem om haer ampt wel waer te nemen; ook ziet men gemeenlyk, dat de Officiers, door deze handen verkozen, alleen dienen om moeyelijkheden te maken aen den Prins, en om de gemeente baloorig te maken door misnoegens, die in 't einde met zorgelijke en bloedige beroertens eindigen.

VI. Het gedrag dezer Paters kan niet veel beter vergeleken worden als door de gelijkenisse van een Commandeur over een Galley, welke, gezien hebbende dat de wind dient om zeil te maken, niet zoo ras zyn fluitjen heeft laten horen, of alle de slaven zyn aen de riemen om de Galley voort te zetten, na de plaets die haer ge-

 last

last is; want het gaet bykans op dezelve wyze; als de Pater Generael heeft beslooten met zyne Assistenten, dat zulk een persoon zal gevordert worden tot eenige waerdigheit; *het eerste teken dat hy geeft van zyne intentie*, aen die gene welke in die Provintie woonachtig zyn, *veroorzaekt tusschen haer een algemeen voortzetten*, zig weerende met hooft en staert, indien 't geoorloft zy zoo te spreken, om den persoon die haer is opgegeven, te kruyen in het ampt of in de waerdigheit, daerse voorgenomen hebben hem in te plaetze. Nu zou hy zeer ondankbaer moeten zyn, die een zoodanigen dienst had ontfangen, zoo hy aen haerlieden het zelfde by gelegentheit niet poogde met wederdiensten te vergelden. Derhalven *geschiet het ook gemeenlyk, dat sy zig meer verpligt houden aen de Jesuiten, dan aen den Prins die haer 't ampt gegeven heeft*, ende datze meer genegen zyn tot de belangen van deze Paters, dan tot de glorie en 't voordeel van den Prins, dus gebeurt het, en hier uit komt het, dat de Prinsen geblindhokt worden, nademael zy haer inbeelden een trouw dienaer gevonden te hebben, daerze een deure geopent hebben voor een Spion van de Jesuiten, tot groote schade van den Prins die haer heeft groot gemaekt. Dit is zoo klaer, als alle het gene dat ik tot hier toe voortgebragt hebbe, waer van ik zeer licht eene menigte van exempelen zou kunnen voortbrengen, uit de ondervinding. Maer om my niet hatelijk te maken, zonder nootzaeklykheit, zal ik ze stilzwygend voorbygaen, my vergenoegt houdende met dit besluit uit al het gezeide te trekken, dat deze afgeregte gauwigheit van de Jesuiten, om haer aenhangers in de Ampten te dringen, misschien de

reden

reden is, waerom ze hare Religie een groote Monarchie noemen, door dien ſy door dit middel de Prinſen en hare Miniſters beheerſchen; zoo dat men zig niet heeft te verwonderen, dat een van hare voorname Paters, hebbende aen zeker Vorſt een vertoog te doen uit naem van de Compagnie, deze woorden vol vermetenheit tot hem uitſchoot; u Hoogheit is wel bekent dat onze Compagnie altyd in goede correſpondentie met uwe Hoogheit is geweeſt; met inbeeldinge, zonder twyffel, van Monarchen te wezen zoo wel als hy.

VII. Voorts doen zy hun uiterſte beſt om de wereld te doen gelooven, dat alle de gene, die weldaden verkrygen van den Prins, in wat maniere het ook zou mogen wezen, *het zelve niet verwerven als door haer toedoen, of door de bewerkingen van hare gunſtelingen.* Ende zy verkrygen door dit middel een volſtrekt gezag en ontzag over de gemoederen van de onderſaten, meer als de Prinſen zelf. 't Gene haer niet anders en kan ſtrekken, als tot groot nadeel, dewyl geene redenen van ſtaet toelaten, dat perſonen zoo ſtaetzuchtig en zoo werkelyk als de Jeſuiten, het beſtier hebben van de gemoederen der Miniſters. Want behalven datze door deze middelen magtig worden om alle ſoorten van verraderyen en beroerten te kunnen ſtoken, zoo hebben zy noch een verzekerde weg door deeze Miniſters haer aenhangers, om hare Jeſuiten *in voto*, waer van wy hier voren geſproken hebben by de Vorſten in te voeren, het zy in qualiteit van Raetsheeren, of om haer te dienen tot Secretariſſen. En deze zyn zoo ras niet in dienſt aengenomen, of zy houden niet op van den Prins laſtig te vallen, tot dat hy eenigen Jeſuit voor zyn Biechtvader

der of voor zyn Predikant heeft aengenoomen; dienende alle deze t'samen daer na voor Spions van den Pater Generael, aen wien sy een nette rekening doen van alle het geheimste datter passeert, en daer van daen komt het zonder twyffel dat zoo dikmael het geene men geloofde op 't hoogste geheim te wezen, bekent is geworden als men zulks minst verwagte, en dat de gewigtigste aenslagen voorgekomen wierden, sonder dat men heeft konnen bedenken wie die had uitgebrogt; waer by dan het moeyelijkste is, dat men dikmael d'alderonnoselste daer van verdacht houdt.

VIII. Daerenboven moet men overwegen, dat, gelijk de onderdanen bykans alle natuurlijker wyze de neiging van haren Prinse volgen, soo mede al de gene die onderdanigheit en gehoorsaemheit belooft hebben aen den Pater Generael, bemerkende zyne genegentheit ende ongemeene yverige waerneminge der zaken van staet, en dat hy zyn uiterste vlyt doet, om daer door de Societeit te verheerlijken en te verryken, *zoo poogt elk mede, naer zyn voorbeelt, een polityk te worden*, en zulk een heerlyken toeleg naer vermogen, te helpen bevorderen. Tot dat einde gebruiken sy hare vrienden en magen, om in te dringen in de innerlijkste neigingen van 't gemoed der Prinsen, en om haer grootste geheimen te achterhalen, niet verzuimende om daer van kennis te geven aen de Assistenten en aen den Generael, zoo haest als se iets hebben konnen vernemen. Want gelyk se weeten dat dit het regte middel is om de gunst van haren Overste te gewinnen, en om haer zelven te bevorderen tot de bedieningen, welke niet gegeven worden, als aen die gene onder-

der haer, die men bequaem heeft gekent om de Compagnie te verheffen tot dien top van grootheit daer sy na trachten, soo doense ook haer uiterste best, om zig aengenaem te maken door eenen polityken trek en gauwigheit, en om zig te doen bequaem achten tot het bewint van de gewigtigste saken.

IX. In dervoegen dat, gelijk de Chimisten door de kragt van de Alambic een salf weten te trekken bequaem om wonden, genoegsaem doodelijk synde, te genesen, ende gelyk de byen haren hoonig garen en maken uit het sap van verscheide bloemen, alsoo trekken de Jesuiten, door de kragt van haer overleg haer eigen belang uit de gewisse onderrigtinge en 't overschryven dat men haer doet van alle de belangen der Prinsen, en van alle voorvallen in elken staet, door welk middel sy niet alleen den brand hunner eersucht stillen, maer *sy trekken daerenboven ook eene gewisse kennisse van haer eigen profijt daer uit*, *onder 't faveur van de welke*, onaengesien wie 't tot voordeel of wie 't tot schade sy, *sylieden eindlijk bereiken 't geen sy beoogen*. Maer 't geen noch meerder opmerking vereist, is, datse, doorgrond hebbende tot het gemoed der Prinsen, gewoon syn deselve aen den gang te helpen, of gelijk andere seggen, aen den dans; haer betuigende datse schoone gelegentheit hebben om sulke aenslagen in 't werk te stellen, en tot een gelukkig eind te brengen. Maer ter nauwer nood hebben sy begonnen zig te laten gebruiken ten dienst der Prinsen, volgens hare beloften, en komende daer na in te denken, dat de vermeerdering van macht van dien Prinse, daerse alle goede hoop aengegeven hadden, eindelijk

lijk aen haerlieden nadeelig sou konnen vallen, soo houdense den uitslag van de saken op, soo veel als 't haer mogelijk is ; even gelijk de Advocaten, die de Processen verlengen en sleepende houden na vermogen;daer na stellenze op een bot het Hof in roer, met onbedenkelyke en afgeregte gauwigheit vol slimme streken en trouweloosheit, en vernietigen de desseinen diese selfs ingeblasen en bestookt hadden. Al wie sijn gedachten laet gaen soo over de Ligue van Vrankrijk, door haer gemaekt en geslooten, maer ook van haer geabandonneert en opgeschoten geweest, als sy sagen dat de fortuin aen den Konink wou dienen ; als mede over Engeland, 't welk sy soo dikmael aen de Spanjaerts belooft hebben, die sal sig soodanig van de waerheit die ik gescit hebbe overtuigt vinden, dat hy geen kragtiger bewys van doen en heeft.

Moet men dan hier uit niet dit besluit trekken, dat het oogmerk van de Jesuiten niet oprecht is, tot niemand wie 't sou mogen wesen, *als niemand dienende dan voor soo veele haer belang toelaet, en dat noch de Prinsen noch de Prelaten haer konnen gebruiken voor raetslieden sonder groote schade te doen.* En nademael sy op de selfde tyd en stond betuigen, even gelyk genegen te wesen tot ieder een, Fransgesind by de Fransen, Spaensgesind by de Spanjaerts, en op de selfde wys met de andere Natien, na dat de d'occasie vereischt, en hare hoop om gewin te doen ; soo en vragen sy ook daer ten minsten niet na, van dienst te doen of schade toe te brengen aen den een of den ander. 't Is ongetwyfelt dese ongeregelde *scherpe toezigt om altyd en alom profijt te doen*, en de onachtsaemheit diese heb-

hebben tot de bevordering van een ander, de welke veroorsaken, *dat de aenslagen daer sy in vermengt zyn seer selden gelukken.* Ondertussen moet men bekennen datse eene wondere kloekheit hebben, om dese onverschilligheit te ontveinsen, sommige zig stellende als offe seer yverige begunstigers van de Kroon van Vrankryk waren, andere van die van Spanje, andere van den Keiser, en soo van alle Prinsen, welker genegentheit sy soeken te verwerven. Maer soo 't gebeurt, dat onder dese Prinsen iemand sy, de welke eenigen Jesuit verkiest tot zyn vertrouweling, dese word soo ras niet gewaer eenige saken, of hy geeft daer van kennis aen den Pater Generael, versoekende daer op syn ordre na de welke hy zig schikt, sonder veel gade te slaen, offe overeenkomen ofte niet met 't oogmerk van den Prins, en offe strydig aen zynen dienst zyn ofte niet. Hoewel nu alle dese ongelegentheden die wy tot hier toe aengewesen hebben, ongelooflyk schadelyk zyn aen 't gemeen; soo zyn 'er noch andere, die 't noch veel meerder zyn. Want soo haest als de Jesuiten volkomen onderregt zyn, gelyk wy gesegt hebben, van de belangen, en van al het geheimste dat'er passeert in de Raden en raedslagen der Prinsen; deese, die zig aenstellen als te houden de parthy van Vrankryk, stellen aenstonts den Konink of sijn voorname Ministers voor, sekere consideratien van Staet, van groot aenbelang, hen van Romen door voorname Staetkundige overgeschreven; die gene welke zig genegen toonen voor de Kroon van Spanje, of tot andere Hoven daer sy wat toegang hebben, stellen in dese Hoven andere consideratien voor, t'eenèmael strydig aen

 de

de voorgaende, of ten minsten sulke die *nergens anders toe dienen, dan om het mistrouwen tussen de Christen Vorsten te voeden*; soo datse altyd in vreese zyn d'een voor d'ander, 't welk de gemeene rust meer benadeelt als men sou kunnen uitdrukken, ende groote onlusten in 't gantsche Christenryk veroorsaekt; een soodanig wantrouwen verstrekt tot een onverwinnelyke hinderpael, om eens een gemeen verbont tegens den gemeenen vyand aen te gaen, en maekt self al de tractaten van vrede tussen de Christenen onseker en wankelbaer. En om te doen blyken dat ik niets gesegt hebbe, dan het gene waeragtig is, als ik den Jesuiten arglistige streken ende geveinstheden heb toegeschreven, boven al wanneer sy soeken de gunst der Vorsten te winnen, soo kan ik hier niet nalaten op te halen 't gene nu eenige jaren geleeden tussen haer passeerde, ten opsigt van Groot Brittanje. Een van hare Paters, sijnde Adsistent van dat Koninkryk, by name Pater Person, hebbende geschreven een boek tegen de successie van den Konink van Schotlant tot de Kroon van Engelant, soo verdedigde wederom den Pater Critonik, met eenige andere van deselve Orde, de saek van den selfden Konink, door een boek geintituleert: de redenen van den Koning van Schotlant tegens het gevoelen van Pater Person. En alhoewel het scheen datse tussen malkanderen verdeilt waren, nochtans verstondense malkandereu seer wel, want dese Comedie wierd gespeelt door de last van den Pater Generael, ten einde, soo 't geviel dat het huis van Schotlant buiten de successie wierd gesloöten; zy aen de gene die tot de regeering kwam het boek van den Pater *Person*

sou-

souden kunnen toonen, of soo in tegendeel he-
selve huis op den Throon raekte, datse de goe-
de gunste van den Konink souden winnen, hem
aenbiedende het stuk werks van *Critonik*, en op
datse soo, hoe de saek ook uitviel, altyd hare
rekeninge souden vinden, en voorsien souden
mogen wesen van een bequaem middel om ha-
re Compagnie aensienlyk en groot te maken.
Waer uit men ook klaerlyk kan bemerken, hoe
waerachtig het is het gene ik voorheen geseit
heb, dat de Prinsen gemeenlyk het voorwerp
zyn van de besluiten en handelingen der Paters
Jesuiten, en dat sy reden hebben om te seggeu,
dat haer Orden eene groote Monarchie is. Een
onwederleggelyke blyk van dese waerheit is de
weinige vreze diese hebben om redenen van mis-
noegen aen den Prinse te geven, als 't haer ei-
gen belang betreft. De ondervinding voorsiet
ons van een groot getal voorbeelden, welke so
klaer als den dag doen blyken, dat de Jesuiten
haer weinig ontzien, maer ik sou te lang en te
verdrietig vallen, soo ikse hier wilde ophalen:
ik sal'er alleen een van verhalen, 't welk voor
duysend gelden mag, synde seer aenmerke-
lyk. Het is een yder bekent, dat'er niemant
ter wereld is wien de Jesuiten meer verplicht
zyn te gehoorsamen, of dien sy trouwer hoor-
den te dienen, dan aen den Paus; niet alleen
ten opzigte van de bysondere belofte welke sy
aen syn persoon doen, maer daerenboven ook
om veele andere redenen. Echter hebbense noit
den Heiligen Vader Pius den vyfden willen
gehoorsamen, wanneer hy hen, als door een
inspiratie van den Heiligen Geest, heeft willen
verpligten tot het houden van den Koordienst,

en

en om hare Professie te houden op de wyse van alle de andere Religieusen; latende zig dunken, datse daer door een merkelijk nadeel souden lyden. Daer waren'er maer eenige weinige, die zig aen de wil van syn Heiligheit onderwierpen, om de Professie op die manier aen te nemen gelyk hyse haer voorstelde. Maer wat onthael ontfingen dese van de andere? zyn se niet uit verachting genoemt geweest *Aviatini* of die van 't spoor afwyken? En isser wel een eenige van dese goede lieden geweest, die oit in eenige dienst, de minste die 't ook sou mogen wesen, van hare ordre heeft kunnen geraken. Op deselve wyse hebben sy zig ook gesteld tegen den glorieusen Carolus Borromæus Aertsbisschop van Milanen, die als Legaet à latere poogde hare Compagnie te brengen tot de waerneming van eene Religieuse discipline.

Maer wat sal men seggen? Sy gehoorsamen selfs ook niet aen de Canons ofte Geestelyke Rechten, aengesien sy, tegens der selver besluiten en Ordonnantien, zig begeven tot den Koophandel, van Paerlen, Robynen, Diamanten, die haer uit Indien worden overgebragt. En het is een gemeen gevoelen, dat de grootste partye van de gesteenten uit Indien, welke te Venetien verhandelt worden, door de handen der Jesuiten gepasseert zyn. Ja men moet niet meinen dat dit een gerucht is, gestrooit door haer Vyanden; men heeft het van die selfs vernoomen, die sy voor hare verkopers gebruiken. Ik sou hier sekere saken konnen te pas brengen, die niet minder klaerblykelyk souden bewysen, datse qualyk en ontrouwelyk dienen aen den Paus; maer om dat ik het niet en sou konnen doen sonder te

gelyk

gelyk te ſpreken van een Prins, aen wien myn verhael niet ſeer aengenaem ſou konnen weſen, ſoo ſal ik 't met ſtilzwygen voorbygaen, zoekende alleen dienſt te doen aen alle de wereld, ſonder ymand te beleedigen, ſelfs niet de Jeſuiten, die ik van elders eere, en welke ik niet voor heb hier hart te bejegenen, maer alleen om haren hoogmoed te bedwingen, en haer te doen gebruiken ſoo 't mogelyk waer, eene maniere van doen die wat verdraegſamer ware.

Want wie iſſer die geen reden heeft om zig te beklagen van de Jeſuiten? En ondertuſſen, het meeſtendeel der menſchen niet gewaer wordende, de ware reden van zulk een groot quaed, blyft het zelve duren, ende zy worden noit daer van verloſt. Soo men nochtans de ſaek van naby ſou willen inſien, men ſou lichtelyk gewaer worden, *dat het die onbepaelde en ongemeete begeerte is, om haer ordre groot te maken*, die hen als onverſchillig doet aenſien, genoegen te geven aen de Prinſen, of hen te miſleiden en te bedriegen; d'armen te overvallen, weduwen te beroven, d'edelſte Geſlachten te doen ondergaen, onſchuldige te laſteren, en onmin en wangunſt tuſſen de familien te ſmeden, die ſelve van de Officien, Huwelyken, gerechtige Erffeniſſen te beroven, quade vermoedens te veroorſaken, en tweedragt onder de Chriſten Prinſen te verwekken, om zig ſelven in te dringen in hare gewigtigſte geheimen. Maer en ſoude het niet een wonderbare wanordre in de nature weſen, dat een van de minſte gedeelten van 't Lichaem, alleen geſchapen tot dienſt voor de Edelder, het ſuiverſte bloedt en het beſte gedeelte der levensgeeſten naer zig trok; ſoude men iets anders

mogen

mogen verwachten van soodanige wanordre, als een schielyk bederf van 't geheel lichaem ? Het is voorwaer geen minder misbruik in 't Kerkelyk en Wereltlyk, dat de Societeit der Jesuiten (welke maer onder de laetste in 't lichaem van de H. Kerke aengenomen is, en deselve dienen sou in de bekeeringe der ongeloovige, om in 't byzonder hun vlyt te besteeden om de sondaers tot boete te verwekken) zig ondertusschen mengen in de grootste affairen van de Prinsen en Prelaten, trekkende tot haer het zuiverste, en om soo te spreken, de levensgeesten van derselver belangen, om die aen haer selven toe te eigenen, 't welk geenzins geschieden kan zonder de rust van 't gemeen te stooren, veele onderfaten te onderdrukken, welker bevordering men hoorde te wenschen en te betrachten, sonder te verheffen andere, welke beter verdienden verkleint te worden, en sonder duysent en duysent ongelegentheden, die daer uit spruiten, te veroorsaken.

Ik zou dit alles meer licht konnen byzetten door een groot getal redenen, boven de geene die ik alreede hebbe aengehaelt; maer om dat myn voornemen is kort te zyn, zal ik my laten genoegen met te verhalen het ontwerp van Pater Person over Engeland, gelyk hy dat voorstelt en ontdekt in zyn boek in de Engelse taele, getituleert: de *Reformatie van Engeland*: alwaer hy na veele zaken verhandelt te hebben, eindelyk besluit, dat soo het eens geviel, dat Engeland wederkeerde tot het Catholijk geloof, men alle de geestelijke goederen gemeen zou moeten laten, na de wyze en den staet van de eerste Kerk, waer over hy wilde dat men de sorg en

't be-

't bestier zou bevelen aen seven ervare wyse mannen, uit de Societeit der Jesuiten. Hy begeert daerenboven, dat men op sware straffen verbieden zou aen alle soorten van Religieusen na dat Koninkrijk weder te keeren, zonder haerlieder verlof en toestemming. Voornemens zynde die aen niemant te geven dan aen zulke de welke van aelmoessen leven en geene bezitting van levensmiddelen begeeren, Ik sal dan dit vertoog besluiten, met alleen voor te stellen vier Consideratien, en daer mede myne opmerkingen eindigen.

De eerste, dat persoonen soo vol staetsucht, en verheeve desseinen, liefhebbers van nieuwigheden en veranderingen, soo datze die alle oogenblik kunnen doen ontstaen, door middel van de wapenen, niet seer lief of aengenaem behoorden te wesen aen een Prins, die rust en vrede en de veiligheit van sijnen staet bemind.

De tweede is, soo sy geene tydelijke jurisdictie hebbende, nochtans soo groote beroertens in de wereld veroorsaken, wat soude 't wesen, soo by ongeval een van deese Paus gemaekt wierd? Men moet daer aen niet twyffelen, of hy sou 't geheele Consistorie vervullen met Jesuiten, het gene een middel sou wesen, om de Pauselyke stoel onder haer te vereeuwigen. Of andersins zig dragende soo als sy gewoon zyn te doen, volgende de regulen van haer belang en hebbende den arm van den Paus met alle sijn macht aen haer sijde, heeft men rede om te vresen, datse de Staten van veele Prinsen, en voornamelijk die welke naest aen den Kerkelijken staet gelegen zyn, souden ontrusten.

Ten derden, een soodanige Paus, getrokken

uit

uit de hare, zou zonder twyffel alles doen wat hy vermogt, om zig zelven te ſtellen in bezit van eenige ſtadt en van eenig tydelijk Rechtsgebied, om aen hare Compagnie te blyven, het gene niet zou kunnen geſchieden, zonder andere Prinſen en Staten gewelt aen te doen.

Ten vierden, zoo het Conſiſtorie vol Jeſuiten raekte, alle den eigendom van den ſtoel, alle de inkomſten van de Kerke zouden in haer handen wezen. En gelijk wy zien, dat hoe meerder een waterzuchtige drinkt, hoe zynen dorſt grooter word, alzoo zou mede te vrezen zyn, dat deze Paters, met alle hare grootheit dagelijks meerder gealtereert wordende, van de goederen en eer van deſe wereld; oneindige rebellyen tegens de natuurlijke Vorſten zouden veroorzaken. Want alhoewel ſy voormaels,gepoogt hebbende met alle macht, om een dadelijke en openbare Monarchie op te rechten, dat einde tot noch toe niet hebben konnen bereiken, dewyl andere Souvereine Machten, bemerkende haer voornemen, zig daer tegen geſtelt hebben. Nochtans zoo een Jeſuit kwam Paus te worden, dan waer de kans geſchapen, datze zonder ſwarigheit zig meeſters makende van den Kerkelijken ſtaet, door middel van hare ſubtile vonden, gewiſlijk ten laetſten het zoo lang beoogde doelwit beſchieten zouden. En als men noch al zou meinen, dat zulks bezwaerlijk zou willen lukken, zoo behoorden alleen de vermoedens en vreezen, welke veel Prinſen, voornamelijk de nagebuuren, daer door zouden ontfangen, rypelijk overdagt, en de verkiezers van de Pauſen daer door bewogen te worden, om op een zaek van zoo veel gewigte en bekommer-

mer-

merlijke gevolgen te letten.

Uit alle het gezegde trekken wy dit besluit, dat het nodig is tot bewaring van de gemeene rust, dat de wysheit en voorzichtigheit van zyn Heiligheit met den bystant van de andere Christen Prinsen, deze Societeit besnoeye en hare magt bepale; zynde haer eer en staetzucht reets tot een ongelooflijke uitspoorigheit geklommen; op dat niet, zoo men geen schielijke hulpmiddel gebruikt, het quaed ongeneeslijk werde.

E I N D E.

